

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU VE GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
FİLİSTİN'DE NÜFUS HAREKETLERİ VE
MEKÂNSAL DEĞİŞİM

NECLAN KARAGÖZ

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU VE GÖÇ ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİLİSTİN'DE NÜFUS HAREKETLERİ VE MEKÂNSAL
DEĞİŞİM**

NECLAN KARAGÖZ

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖMER FARUK İNCİLİ

KİLİS

2023

ÖZET

FİLİSTİN'DE NÜFUS HAREKETLERİ VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM

Neclan KARAGÖZ

Ortadoğu ve Göç Araştırmaları Ana Bilim Dalı

Kilis 7 Aralık Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk İNCİLİ

Sayfa:156

Yıl:2023

Filistin üç semavi dinin ortaya çıktığı yer olması ve kutsal mekânlara sahip olması nedeni ile geçmişten günümüze önemini korumuş ve ülkenin sınırları sürekli değişmiştir. BM tarafından 1947 yılında taksim planı ile Filistin toprakları Yahudi ve Araplar arasında bölünmüştür. 1948 yılında İsrail Filistinlileri topraklarından sürerek kuruluşunu ilan etmiştir. 1948 yılında Filistin topraklarının %56'sında İsrail kurulmuştur. İsrail yayılmacı politikası sonucunda günümüzde Filistin topraklarının yaklaşık %80'ine sahiptir. İsrail'in kurulması ile yaşanan savaşlar ve işgaller sonucu Filistin mekânsal olarak daralmıştır. Çalışmamızda Filistin'de 1948 yılında İsrail'in kurulması ile başlayan ve günümüze kadar devam eden mekânsal daralma ve Filistin demografik yapısında meydana gelen değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konu ekseninde Filistin nüfusunun sosyo-demografik yapısı coğrafi yaklaşımlarla ele alınmıştır. Ayrıca İsrail işgali sonucu göç etmek zorunda kalan Filistinlilerin durumu ve göç rotaları da mekân ekseninde ele alınmıştır. Bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Filistin'in fiziki ve beşerî coğrafyası, ikinci bölümünde Filistin tarihi, üçüncü bölümünde Filistin nüfusunun sosyo-demografik yapısı ve son bölümünde Filistin'de meydana gelen mekânsal daralma açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ulusal ve uluslararası literatür taranarak ve elde edilen veri kaynakları analiz edilerek çalışmada kullanılmak üzere belli bir kuramsal ve kavramsal tartışma eşliğinde elde edilen veriler harmanlanarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Filistin-Filistin Nüfusu-Göç-Filistin Toprak Kaybı,

ABSTRACT

POPULATION MOVEMENTS AND SPATIAL CHANGE IN PALESTINE

Neclan KARAGÖZ

Middle East and Migration Studies Major Science

Kilis 7 Aralık University, Graduate Education Institute

Supervisor: Dr. Instructor Member Ömer Faruk İNCİLİ

Page:156

Year:2023

Since Palestine is the place where the three monotheistic religions emerged and it has holy places, it has preserved its importance from the past to the present and its environmental borders have been constantly deteriorated. With the partition plan by the UN in 1947, the Palestinian territories were divided between Jews and Arabs. In 1948, Israel declared an occupation, deporting Palestinians from their areas. Israel was established on 56% of Palestinian land in 1948. The Israeli Constructive Policy has to date approximately 80% of Palestinian land. As a result of the wars and occupations with the construction of Israel, Palestine has narrowed spatially. In our study, it has been tried to explain the spatial fluctuation in Palestine that started with the establishment of Israel in 1948 and continued until today and the change in the Palestinian demographic structure. In this narrative, the socio-demographic structure of the Palestinian child is discussed with geographical approaches. In addition, the situation of the Palestinians who had to migrate as a result of the occupation Israel and their migration routes were also discussed in the center of the venue. This study consists of four main parts. The first part of the study has tried to explain the physical and human geography of Palestine, the second part the history of Palestine, the third part the socio-demographic structure of Palestine and the last part the spatial fluctuation in Palestine. The study was completed by blending the content obtained in line with a certain theoretical and expectations to be used by scanning this national and international literature and making use of the data sources analysis obtained.

Key words: Palestine-Palestinian Population-Migration-Palestine Land Loss,

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca gerek görüşlerini ve vaktini benden esirgemeyen gerekse de akademik katkılarıyla bana yol gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk İNCİLİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca eğitimim ve hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

20/03/2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, kullanmış olduğum tüm bilgiler ve yorumlar için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili bu beyanıma aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza

Necilan KARAGÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR DİZİNİ	viii
HARİTALAR DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ.....	3
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	4
1.4. ARAŞTIRMA KONUSU VE DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	5
1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
2.1. FİLİSTİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ.....	8
2.1.1. Filistin'in Fizikî Coğrafya Özellikleri	10
2.1.1.1. Yeryüzü şekilleri.....	10
2.1.1.2. Filistin'in iklim özellikleri	12
2.1.1.3. Bitki örtüsü	15
2.1.1.4. Hidrografik özellikler	17
2.1.1.5. Toprak özellikleri.....	18

2.1.2. Filistin'in Beşerî ve İktisadi Özellikleri.....	20
2.1.2.1. Yerleşme özellikleri.....	21
2.1.2.2. İktisadi yapı.....	22
2.1.2.3. Sosyal ve kültürel yapı.....	27
2.1.2.4. Filistin'in idarî yapısı.....	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	31
3.1. FİLİSTİN'İN TARİHÎ GELİŞİMİ	31
3.1.1. Osmanlı Öncesi Dönem.....	31
3.1.2. Osmanlı Dönemi	34
3.1.3. 1920-1948 Dönemi/İngiliz Manda Dönemi.....	41
3.1.4. 1948 -1973 Dönemi	47
3.1.4.1. Arap-İsrail savaşları.....	48
3.1.4.1.1. 1948 Arap-İsrail savaşı	48
3.1.4.1.2. 1956 Arap-İsrail savaşı	51
3.1.4.1.3. 1967 Arap- İsrail savaşı	52
3.1.4.1.4.1973 Arap-İsrail savaşı	53
3.1.5. 1973 Sonrası Dönem.....	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	63
4.1. FİLİSTİN NÜFUSUNUN SOSYO-DEMOGRAFİK YAPISI	63
4.1.1. Nüfusun Gelişimi, Dağılışı ve Yoğunluğu	64
4.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	75
4.1.3. Kır-Kent Nüfus Yapısı.....	80
4.1.4. Aile/Hane Halkı Yapısı.....	84
4.1.5. Nüfusun Sosyo-Kültürel Yapısı.....	87
4.1.6. Nüfusun Ekonomik Yapısı ve Özellikler.....	94
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	100

5.1. FİLİSTİN-İSRAİL ARASINDAKİ SORUNLAR NÜFUS VE ALANSAL DEĞİŞİM.....	100
5.1.1. 1948 Öncesi Filistin.....	100
5.1.2. 1948-1967 Dönemi Filistin.....	105
5.1.3. 1967-2005 Dönemi Filistin.....	112
5.1.4. 2005 Sonrası Filistin	114
5.2. FİLİSTİN’DE YERİNDEN EDİLMİŞ NÜFUS	119
5.2.1. Filistin Sığınmacı Kampları.....	123
5.2.2. Filistin’de Bulunan Sığınmacı Kampları	129
5.2.3. Filistin’ den Yönelen Göç ve Rotalar	132
5.3. FİLİSTİN İSRAİL ARASINDAKİ SORUNLAR.....	134
5.3.1. Kudüs Sorunu	134
5.3.2. Yerleşim Yerleri Sorunu.....	140
5.3.3. Su Sorunu.....	142
5.3.4. Ayrım Duvarı.....	144
5.4. FİLİSTİN NÜFUS PROJEKSİYONLARI.....	145
SONUÇ	148
KAYNAKÇA.....	152
ÖZGEÇMİŞ	157

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4. 1. Yıllara göre Filistin nüfus sayıları	66
Tablo 4. 2. 1997-2021 Filistin nüfusu.....	69
Tablo 4. 3. Filistin’de illere göre nüfus yoğunluğu (2021).....	71
Tablo 4. 4.2021 yılı Filistin’de illere göre nüfus ve 10.000 nüfus üzerindeki yerleşmeler	74
Tablo 4. 5. Filistin’de nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı (2020).	76
Tablo 4. 6. Filistin’de nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı (2020)	77
Tablo 4. 7. Filistin medyan yaşı 1997-2025	80
Tablo 4. 8. Filistin’de yıllara göre kır-kent nüfus durumu	82
Tablo 4. 9. Filistin hane halkı ortalama büyüklüğü 2006-2020.....	85
Tablo 4. 10. 2017 yılı Filistin’de var olan yapı stoğu ve nüfusa oranı.....	86
Tablo 4. 11.Filistin nüfusunun eğitim yapısı (1995-2020)	88
Tablo 4. 12. Filistin’de okullaşma oranı (2017)	88
Tablo 4. 13. 15 yaş ve üzeri Filistin nüfusunun bölgelere göre medeni durumu (%) (2020).....	89
Tablo 4. 14. Filistin’deki şeriat mahkemeleri ve kiliselerde kayıtlı evlilik ve boşanma durumları (2019).....	90
Tablo 4. 15. Bölgelere göre Filistin’de hastane ve yatak sayıları (2019)	90
Tablo 4. 16. Filistin’de bölgelere göre doğum ve ölümler (2019).....	92
Tablo 4. 17. Filistin’de yıllara göre nüfusun yaşam beklentisi.....	93
Tablo 4. 18. Filistin’de yıllara göre işgücüne katılım ve işsizlik oranları (1995-2020) .	94
Tablo 4. 19. Filistin’de yıllara göre (1995-2020) nüfusun sektörel dağılım oranı (%) ..	96
Tablo 4. 20. Filistin’de bölgelere göre yoksulluk oranları (2017).....	97
Tablo 4. 21. Filistin’de bölgelere göre bilgi iletişim araçları sahipliğinin hanelere göre oranı (2019).....	98
Tablo 4. 22. Filistin ihracat göstergeleri (Milyon Dolar)	99
Tablo 4. 23. Filistin ithalat göstergeleri (Milyon Dolar)	99
Tablo 5. 1. Filistin’de dinlerin dağılımı	100
Tablo 5. 2. Filistin nüfusu 1922-1947.....	102
Tablo 5. 3. Filistin nüfus artışı 1922-1945.....	103
Tablo 5. 4. Yahudilerin toplam nüfusa oranı 1914-1946.....	104

Tablo 5. 5. Filistinlilerin sığındığı ülkeler	110
Tablo 5. 6.Yahudilerin toplam nüfusa oranı (1941-1960)	110
Tablo 5. 7.Yahudilerin toplam nüfusa oranı (1960-2005).	113
Tablo 5. 8. Filistin nüfus artışı 2005-2021.....	115
tablo 5. 9. Filistin alanı	118
Tablo 5. 10. Filistinli mülteci nüfusu (1948-2004).....	121
Tablo 5. 11.1950-2014 yılları arasında UNRWA’nın istatistiklerine göre Filistinli mülteci sayısı	121
Tablo 5. 12. Filistinli mülteci sayısı 2017	122
Tablo 5. 13. Dünya’da Filistinli nüfus (2020)	123
Tablo 5. 14.Filistinli mülteciler UNRWA verileri (2022)	124
Tablo 5. 15. Ülkelere göre Filistinli mülteci kamplarının dağılımı	126
Tablo 5. 16. Kudüs idari yapısı 1877-1980).	138
Tablo 5. 17. Filistin (2030-2080).....	146

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 2. 1. Filistin lokasyon haritası.....	9
Harita 2. 2. Filistin'in yeryüzü şekilleri.....	11
Harita 2. 3. Filistin iklim bölgeleri haritası	14
Harita 2. 4. Filistin yağış haritası	15
Harita 2. 5. Filistin bitki bölgeleri haritası	17
Harita 2. 6. Filistin toprak yapısı	19
Harita 2. 7. Tarım arazilerinin illere göre oransal dağılımı	24
Harita 2. 8. Filistin turistik bölgeleri	27
Harita 2. 9. Filistin valilikleri.....	29
Harita 3. 1. İngiltere ve Fransa arasındaki Sykes-Picot Anlaşması	40
Harita 3. 2. BM Taksim Planı	46
Harita 3. 3. 1947 Paylaşım Planı ve 1949 Ateşkes hattı	50
Harita 3. 4. 1967 Savaşı sonrası İsrail'in işgal ettiği yerler.....	53
Harita 3. 5. Oslo II Anlaşması, 1995	59
Harita 4. 1. Filistin nüfusunun dağılışı	68
Harita 4. 2. Filistin yoğunluk haritası	73
Harita 5. 1. 1946 yılında Filistin Şehirlerinde Yüzdelik Oranına Göre Arap ve Yahudi Nüfus Dağılımı	105
Harita 5. 2. 1948-1967 yılları arasında boşaltılan Filistin köyleri	106
Harita 5. 3. 1948-1967 yılları arasında boşaltılan Filistin köyleri	107
Harita 5. 4. 1948-1967 yılları arasında boşaltılan Filistin köyleri	107
Harita 5. 5. 1940-1948 Yahudi yerleşimleri	108
Harita 5. 6. 1947 Taksim Planı	109
Harita 5. 7.1966 yılı Yahudi yerleşimleri	111
Harita 5. 8.1967 yılında İsrail tarafından işgal edilen topraklar	112
Harita 5. 9.Filistin alansal değişim	116
Harita 5. 10. Gazze	117
Harita 5. 11.1948 Savaşı sırasında Filistinlilerin göç rotaları	120
Harita 5. 12. Filistinli mülteci kampları	124
Harita 5. 13. Filistin mülteci kampları	125
Harita 5. 14. Kudüs	140

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 2. 1. Tür açısından Filistin Bölgesi'ndeki tarımsal varlıkların dağılımı (2019)..	25
Grafik 2. 2. Filistin'in başlıca ihracat ve ithalat yaptığı ülkeler (2019).....	26
Grafik 4. 1. Filistin'de seçilmiş yıllara göre nüfus sayıları (1922-2021).	67
Grafik 4. 2.Yıllara göre Filistin'de yıllık nüfus artışı (1922-2021).....	67
Grafik 4. 3. Batı Şeria ve Gazze Şeridi nüfusu (1997-2021).....	70
Grafik 4. 4.Filistin'de illere göre nüfus yoğunluğu grafiği (2021).....	72
grafik 4. 5.1997-2010-2020 yılı Filistin yaş ve cinsiyet	78
grafik 4. 6. Filistin'de yıllara göre kır-kent nüfus oranı (1955-2020)	82
Grafik 4. 7. Filistin'de kır-kent nüfus durumu (1955-2020).....	83
Grafik 4. 8. Filistin'de her 1000 kişiye düşen doktor ve yatak sayısı (2005-2019)	91
Grafik 4. 9. Filistin'de 5 yaş altı çocuklar arasındaki ölüm oranları (2020)	92
Grafik 4. 10. Filistin'de işgücüne katılanların (15 yaş ve üzeri) yaş gruplarına göre işsizlik oranı, 2020	97
Grafik 5. 1. Filistin'de doğurganlık projeksiyonu (2015-2050)	146
Grafik 5. 2. Filistin nüfus projeksiyonu (2015-2050)	147

GÖRSELLER DİZİNİ

Foto 4. 1. Gazze Jabalya Kampı	84
Foto 5. 1. Baqa'a kampı.....	127
Foto 5. 2. Ein El-Hilweh kampı	128
Foto 5. 3. Yermuk kampı	129
Foto 5. 4. Balata kampı	129
Foto 5. 5. Balata kampında yaşam	130
Foto 5. 6. Jabalia kampı	131
Foto 5. 7. Mülteci kamplarında su sıkıntısı	132

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FÖY	: Filistin Özerk Yönetimi
HAMAS	: İslami Direniş Hareketi
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
NAD	: Filistin Müzakere İşleri Dairesi
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNDOF	: Birleşmiş Milletler Ayırma Gözlem Gücü
UNEF	: Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNSCOP	: Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
UNRWA	: Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı

GİRİŞ

İsrail işgalleri sonucu Filistin’de meydana gelen mekânsal değişimin ve nüfustaki değişimlerin seyrini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın konusu, İsrail Devleti’nin kurulması sonucunda Filistin’de meydana gelen alansal daralmalar ve nüfus hareketleridir. Bu konunun seçilme nedeni, araştırma sahasında nüfus özelliklerinin ve alan değişiminin geçmişten günümüze doğru çok hızlı farklılıklar göstermesidir. Beşeri coğrafya konularından olan nüfus dinamik bir unsur olduğundan dolayı güncel veriler kullanılarak ortaya konulması önem arz etmektedir. Çalışmada kullanılan tarihi veriler yanında güncel verilere de yer verilmesi bu çalışmayı diğer yapılan çalışmalardan farklı kılmaktadır. Çalışma, beşerî coğrafyanın alt dalı olan nüfus coğrafyasının prensiplerine göre hazırlanmıştır.

Araştırma alanı ve konusu, beşerî ve ekonomik coğrafya araştırma ve inceleme yöntemleri esas alınarak, coğrafya ilminin prensipleri doğrultusunda bir bütün olarak incelenmiştir. Nüfus coğrafyası konusu analiz, sentez, karşılaştırma ve sebep-sonuç ilişkisi gibi bilimsel ilkeler kullanılarak, coğrafyanın dağılışı prensibi ile birlikte açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Filistin topraklarında İsrail Devleti’nin kurulması ile yaşanan işgaller ve nüfus hareketleri sonucunda meydana gelen mekânsal değişimlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Filistin nüfus coğrafyası konu başlığında daha önce herhangi bir çalışma yapılmamış olması, bu çalışmayı daha sonra yapılacak olan akademik çalışmalar için bir başvuru kaynağı hâline getirmektedir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Filistin’in fiziki coğrafyası: yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, toprak yapısı, hidrografik özellikleri ve beşeri coğrafyası: iktisadi yapısı, yerleşim özellikleri ve idari yapısı ele alınmıştır.

İkinci bölümde Filistin tarihi Osmanlı öncesi dönem, Osmanlı dönemi, İngiliz Manda Dönemi (1920-1948), İsrail Devleti’nin kuruluşu, yaşanan savaşlar (1948-1973) ve 1973 yılından günümüze doğru geçirmiş olduğu tarihsel gelişim ve süreçler anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde Filistin nüfusunun gelişimi, dağılışı, yoğunluğu, aile yapısı, cinsiyet yapısı, kır-kent nüfus yapısı ve sosyo-kültürel yapısı ayrıntılı bir şekilde tablo ve istatistik veriler ile desteklenerek ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde Filistin’de İsrail Devleti’nin kurulması ile yaşanan mekânsal daralma, nüfusta meydana gelen değişim, yaşanan göçler, Filistinlilerin göç rotaları, Filistinli mültecilerin bulundukları ülkeler ve mülteci kampları ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde Filistin-İsrail arasında yaşanan sorunlar ve Filistin nüfus projeksiyonları incelenmektedir.

Tez çalışması başlangıçtan bitimine kadar bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerinin uygulandığı bir süreçten geçmiştir. Bu süreç içerisinde kaynak tarama, veri temini ve verilerin düzenlenmesi, tablo ve grafikler haline getirilerek araştırmaya uygun olarak yorumlanması, harita altlıklarının temini ve amaca uygun olarak yeniden çizilmesi ve tez metninin oluşturulması işlemleri gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Ortadoğu coğrafyasında hem bölgesel hem de küresel aktörlerin başat rol oynadığı savaş ve şiddet/çatışma ortamı bu coğrafyayı sadece kaostan olduğu bir coğrafyaya dönüştürmemiş, aynı zamanda, savaş ve şiddet ortamından dolayı dışarıya en çok göç veren coğrafyaların başında gelmesine de sebep olmuştur.

Filistin Ortadoğu coğrafyasında en uzun süreli sürgün ve mülteciliğin yaşandığı yerdir. Tezdeki amaç bir yanda artan Filistin nüfusu, diğer yanda ise daralan alan sonucu meydana gelen sıkışma ile demografik özelliklerin hangi yönde farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu ikilem elbette göç olgusunu ortaya çıkaracaktır. Filistin'deki bu durum komşu ülkeler açısından da dikkatle takip edilmektedir. Dünyaya yayılmış ve yayılmakta olan Filistin göçü ciddi bir mültecilik problemi doğurmaktadır. Nitekim komşu ülkelerde (Suriye, Ürdün, Lübnan) ve işgal edilmiş Filistin topraklarındaki var olan mülteci kampları da söz konusudur. Bu çalışmada Filistin nüfusundaki demografik özellikler analiz edilerek İsrail işgalleri sonucu mekânsal değişimin seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mekânsal daralma ile nüfus hareketleri konusunun Filistin meselesinin anlaşılmasındaki önemi dolayısıyla çalışmanın alandaki boşluğu doldurması umulmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Bu çalışmada Filistin nüfusundaki sosyo-demografik özellikler analiz edilerek İsrail'in kurulması ile beraber yaşanan mekânsal değişimin seyri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hipotez ışığında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Filistin nüfus özellikleri ve yıllara göre değişimi nedir?
- Filistin nüfusunun dağılışı özellikleri nelerdir ve yıllara göre Filistin yüzölçümündeki değişim nasıl olmuştur?
- İsrail-Filistin sorunundaki tarihsel ve politik değişim nelerdir?
- Filistin nüfusundaki göçler, mültecilik ve göç rotaları nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden tarihî araştırma yöntemine göre düzenlenmiştir. Tarihî araştırmalarda tarihî bir dönem içinde gerçekleşen olayların, yaşanan değişimlerin incelenmesi ve bu incelemede detaylı ve dikkatli bir tarama yapılması esastır (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel, & Kılıç Çakmak, 2018, s. 21). Tarihî araştırmalarda döneme ilişkin her türlü özel veya resmî; yazılı, görsel veya işitsel doküman veri toplamak için kullanılır. Bu sayede detaylı bilgilere ve farklı çalışmalara ulaşılması mümkün olabilir. Ancak tarihî araştırmalarda iç geçerlik sorunu vardır. Çünkü dokümanlardaki bilgilerin kesin olarak doğruluğunu belirlemek zordur. Bunun önüne geçmek ve iç geçerliği yükseltmek için araştırmacının ulaştığı dokümanları eleştirel ve objektif bir gözle ele alması gerekir (Karakaya, 2014, s. 63). Bu çalışmada da belirtilen noktaya dikkat edilmiş ve dokümanların doğruluğu farklı kaynaklarla desteklenmiştir.

Verilerin toplanmasında ve analizinde doküman incelemesi (belge tarama) tekniğine başvurulmuştur. “Nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini arttırmak amacıyla görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanı sıra çalışılan araştırma problemiyle ilişkili yazılı ve görsel materyal ve malzemeler de araştırmaya dâhil edilebilir” (Turgut, 2014, s. 39). Bu bakımdan araştırılan konunun özelliğine ve konuyla ilgili bilgilere ulaşma imkânları göz önüne alındığında en uygun tekniğin doküman incelemesi tekniği olduğu görülmüştür. Doküman analizi yazılı belgelerin içeriğinin ayrıntılı ve sistemli bir şekilde analiz edilmesidir (Kıral, 2020, s. 15). Araştırma konusuyla ilgili bütün materyallere doküman adı verilmektedir (Balcı, 2015, s. 217). Araştırma kapsamında incelenen dokümanlar şunlardır:

- Yurt içinde gerçekleştirilen lisansüstü ve doktora tezleri,
- Yurt içinde ve yurt dışında yayınlanmış makaleler,
- Konuyla ilgili yazılmış yerli ve yabancı kitaplar,
- Özel kuruluşlar ve kamu kuruluşları tarafından paylaşılan istatistikler,
- Yerli ve yabancı basında yer alan haberler,
- Filistin Merkezi İstatistik Bürosu’ndan (PCBS) elde edilen nüfus istatistikleri,

- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) elde edilen mülteci ve göçmen istatistikleri,
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Filistin Müzakere İşleri Dairesi (NAD) ve diğer kaynaklardan elde edilen veriler,
- Çeşitli uydu fotoğrafları, haritalar ve görsel malzemeler.

Konu Filistin'in fizikî ve beşerî coğrafyası, Filistin tarihi, Filistin nüfusunun sosyo-demografik yapısı, 1948 sonrasında Filistin'de meydana gelen mekânsal daralma ve Filistin-İsrail arasında yaşanan sorunlar ve Filistin nüfus projeksiyonları açısından ele alınmıştır. Bu başlıklar doğrultusunda bulgular toplanmış, analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Böylece konu bir bütün hâlinde ve bilimsel bir yaklaşımla sunulmaya çalışılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMA KONUSU VE DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Araştırma konusu Filistin'de nüfus hareketleri ve mekânsal değişimdir. Filistin tarihi, Filistin İsrail arasında yaşanan sorunlar, Filistinli mülteciler ile ilgili ulusal ve uluslararası yapılan çok fazla çalışma vardır. Fakat Filistin demografisi üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır.

Armaoğlu (1991); Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları adlı eserinde Filistin tarihi ve Arap-İsrail savaşları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada Filistin'in tarihi İsrail Devleti'nin kurulması ve Arap-İsrail devleti arasında yaşanan savaşlar ve 1980 yılına kadar İsrail-Filistin arasında yaşanan olaylar açıklanmıştır.

Öke (2018); Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923) adlı eserinde Siyonizm'in ortaya çıkışı, Filistin'e Yahudi göçlerinin başlaması ve Osmanlı döneminde Yahudi göçlerinin durumu açıklanmıştır.

Bileydi (2005); İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2000) adlı çalışma Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Yahudi tarihi, İsrail'in ortaya çıkışı, Arap-İsrail savaşları, İsrail-Filistin arasında yaşanan sorunlar ve sorunların çözümü için yapılan görüşmeler açıklanmıştır. Ayrıca son bölümde Türkiye-İsrail ilişkileri ve Ortadoğu'nun Bölgesel Sorunları açıklanmıştır.

Aras (2010); Filistin- İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk adlı çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Filistin-İsrail sorununun ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi dönemlere ayrılarak ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Filistin-İsrail arasında yaşanan Kudüs sorunu, yerleşimler sorunu, su sorunu, Filistinli mülteciler sorunu ve İsrail'in duvar inşası sorunlarının çözümleri için yapılan görüşmeler anlatılmıştır.

Gökçınar (2009); Arap- İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu adlı çalışma Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. 1948 yılında Filistin topraklarında İsrail'in kurulması ile ortaya çıkan Arap-İsrail sorununun temelleri, Filistin'e Yahudi göçlerinin başlaması, Filistin sorununun ortaya çıkışı ve arka planı ele alınmıştır.

Yücel (2012); Siyasi Coğrafya Açısından Filistin Sorunu adlı çalışma İstanbul üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Siyasi coğrafya açısından Filistin'in önemi ve Filistin sorunu incelenmiştir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Filistin coğrafyasının fiziki ve beşeri özellikleri üzerinde durularak bölge tanınmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde sorunun temelleri, ortaya çıkışında yaşanan olaylar ülkenin tarihi incelenerek aktarılmıştır. Tezin üçüncü bölümde soğuk savaş dönemi sonrası başlayan barış süreci ve işgal altındaki Filistin toprakları üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise Filistin-İsrail arasında çözüm bekleyen sorunların bu sorunların ortaya çıkışı ve uluslar arası hukukun konuya yaklaşımı anlatılmaktadır.

Davis (2016); Yerinden edilenlerin Coğrafyaları Filistin Köy Tarihleri adlı eserinde 1948 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı sonucu 400 aşkın Filistin köyünün yok edilmesi ve burada yaşayan insanlar Ürdün, Lübnan, Suriye, Mısır ve Gazze Şeridi'ne göç etmek zorunda kalmışlardır. Eserde yok edilen Filistin köyleri ele alınmıştır. Köy anma kitaplarından ve etnoğrafik çalışmalarından eser oluşmaktadır. Köy anma kitapları Filistin tarihi ve köyün kültürü, yaşam tarzı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Pappe (2007); Modern Filistin Tarihi adlı eserinde 19 yüzyıl ve 20 yüzyıl Filistin tarihi anlatılmaktadır. 1856 Osmanlı Devleti döneminden Filistin'e yahudi göçlerinin başlaması, İngiliz Manda dönemi, 1948 İsrail'in kurulması, Arap -İsrail savaşları ve Filistin-İsrail arasında Filistin sorununun çözümü için yapılan görüşmeler ele alınmıştır. Eser Filistin tarihi konusunda genel bir bakış açısı oluşturulmasını sağlamaktadır.

1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Filistin’de 1948 yılında başlayan işgaller sonucu Filistinlilerin göç etmesi nüfus sayımlarının düzenli olarak yapılmaması yapılan sayımlarda da veri eksiklerinin bulunması ve Filistin Merkezi İstatistik Bürosundan (PCBS) elde edilen nüfus verilerinin 1997 yılından başlaması nedeni ile 1997 yılından itibaren nüfusun sosyo-demografik yapısı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tüm dünyayı etkileyen Covid-19 pandemi sürecinde ülke genelinde uygulanan tedbirler sebebiyle kütüphaneler ve diğer eğitim merkezlerinin kapalı olmasından dolayı çalışmada yapılan literatür taramasının genel itibari ile sanal ortamda gerçekleştirilmiş olması diğer bir sınırlılıktır.

Filistin İstatistik Dairesinin bazı verileri İngilizce, bazı verileri ise Arapça şeklinde yayınlanmıştır. Bu sebeple istatistiki verilerin anlaşılmasında yaşanan dil sorunu çalışmanın zorlukları arasında yer almaktadır. Ayrıca dış basın taramalarında da çeşitli dillerde yazılan belge ve haber metinleri Türkçeye tercüme edilerek kullanılabilmiştir. Bu da çalışmanın zamansal olarak uzamasına sebep olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

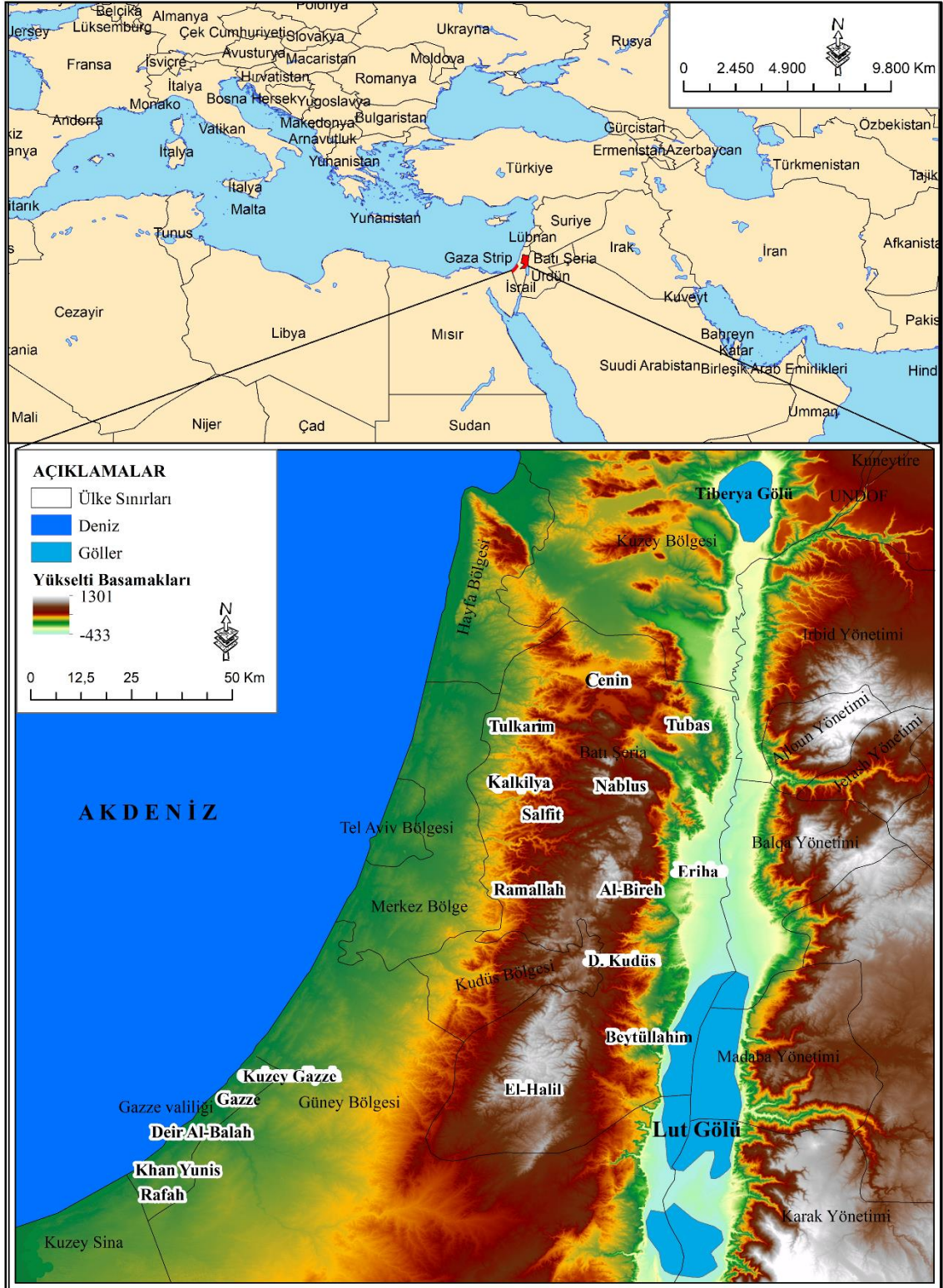
2.1. FİLİSTİN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Filistin adı geçmiş dönemlerde şimdiki Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin'i kapsayan topraklar için kullanılırken, günümüzde ise kuzeyde Suriye ve Lübnan, güneyde Mısır, batıda Akdeniz ve doğuda Ürdün Nehri arasında kalan 26.350 km²'lik alanı içine alan coğrafi bölgeyi ifade ederken kullanılmaktadır (Yücel, 2012, s. 8).

Filistin toprakları İslam'ın ilk döneminden Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar Berr-üş-Şam veya Arz-ı Şam denilen bölgenin bir parçası olarak kabul edilmiş ve idari bir birim olarak Filistin adı kullanılmamıştır (Cin, 1989, s. 18). Bölgenin XIX. yüzyılın ortalarından itibaren dünya devletlerinin ilgisini çekmesi ve siyasi olarak önem kazanmasından sonra, Batılı devletler tarafından Filistin ismi kullanılmaya başlanmıştır (Bostancı, 2006, s. 1).

Filistin bölgesi, Asya Kıtası'nın batı kısmında yer alıp 29° ve 33° kuzey enlemleri, 35° ve 39° doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Filistin toprakları Doğu Akdeniz'de Litani Nehri'nden Gazze vadisine kadar uzanan toprakları içerir (Özey, 2009, s. 138). Filistin'in kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Akabe körfezi ve güneybatısında Mısır bulunmaktadır (Harita 2.1). Kuzeyden güneye 240 km uzunluğunda olan ülke doğudan batıya 130 km genişliğindedir. Batı'da; kuzeyden güneye doğru Akka, Şaron ve Filistin ovaları birbirini takip etmektedir (Özey, 2009, s. 139).

Günümüzde Filistin Devleti toprakları 6.020 km²'den oluşmaktadır. 5.880 km²'lik alana sahip Batı Şeria ve 365 km²'lik alana sahip Gazze Şeridi olarak iki ayrı toprak parçasından oluşmaktadır. Batı Şeria on bir ilden oluşmaktadır. Bu iller: Cenin, Tubas, Tulkarm, Nablus, Kalkilya, Salfit, Ramallah Al-Bireh, Eriha, Kudüs (Doğu Kudüs), Beytüllahim ve El Halil'dir*. Gazze Şeridi ise Sina Çölü'nün kenarında, Akdeniz'in doğusunda beş ilden oluşan kıyı bölgesidir. Gazze'de bulunan iller ise: Kuzey Gazze, Gazze, Deir al Balah, Khan Yunis ve Rafah'dır (Harita 2.1) (Dudeen, 2001, s. 206).

Harita 2. 1. Filistin lokasyon haritası

2.1.1. Filistin'in Fizikî Coğrafya Özellikleri

Fizikî coğrafya; yeryüzü şekilleri, iklim şartları, bitki örtüsü ve toprak özellikleri gibi fiziksel unsurları inceleyen coğrafyanın alt dalıdır. Yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, toprak yapısı ve iklim nüfusun dağılışı, yerleşme yapısını ve bölgede yapılacak ekonomik faaliyetler üzerinde geçmişten günümüze etkili olmuştur. Ilıman iklimin hâkim olduğu, yeryüzü şekillerinin sade olduğu, toprakların verimli olduğu yerlerde nüfus yoğunluğu fazladır. İklim şartlarının ve toprakların tarıma elverişli olmadığı, yeryüzü şekillerinin dağlık olduğu alanlarda nüfus yoğunluğu azdır.

Çalışmamızın bu bölümünde Filistin'in yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, hidrografik özellikleri, bitki örtüsü ve toprak yapısı incelenecektir.

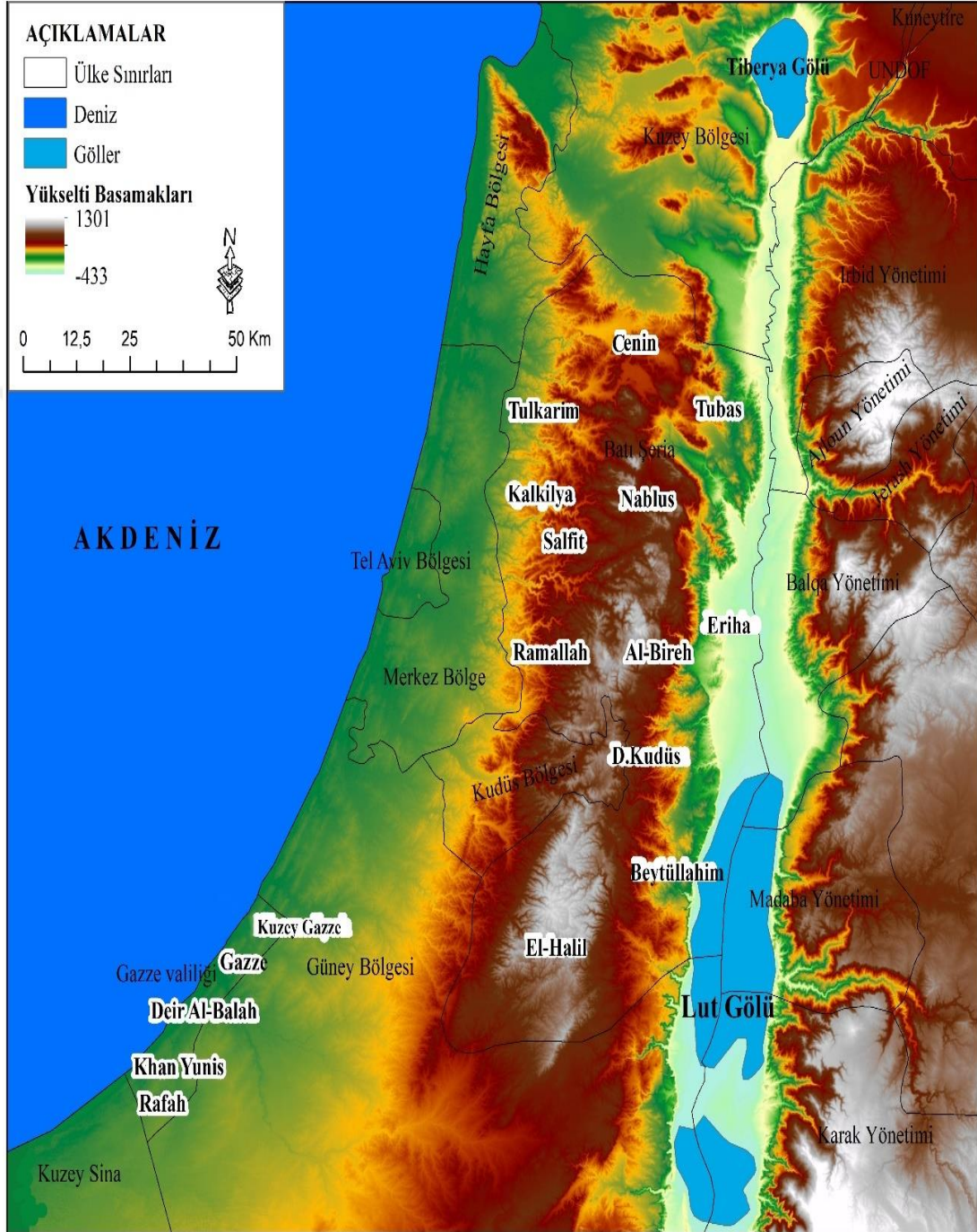
2.1.1.1. Yeryüzü şekilleri

“Filistin adı verilen topraklar esas itibariyle, Suriye ile Mısır ve Akdeniz ile Ürdün Nehri arasında kalan alanları ifade eder. Ürdün Nehri'nin döküldüğü Ölü Deniz (Lut Gölü) Filistin'in doğu sınırına dâhildir. Bu sınırlar içinde de Filistin toprakları coğrafi bakımdan Akdeniz kıyı şeridi, kuzeyden güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki yayla bölümü ve en doğuda da Şeria vadisi olmak üzere üç parçaya ayrılmaktadır. Bu üç parçalı coğrafi ayırım hemen bütün kaynaklarca benimsenmiştir. Akdeniz kıyı şeridinden güneye doğru gidildikçe alçak bir ova uzanır ve bu ova Karmel dağı tarafından Vazrael ve Sharon adlarıyla ikiye ayrılır” (Harita 1.2) (Günaltay, 1987, s. 7).

Ortakdağlık kesim veya yüksek platolar kısmını meydana getiren bölüm, kuzeyden güneye olmak üzere, Safed ve Nâsıra şehirleri ile Tabor dağının bulunduğu Galile bölgesi; ortada Nablus şehrinin bulunduğu ve Batıda Karmel dağına kadar uzanan bölge; daha güneyde, Ürdün Nehri'nin Lut Gölü'ne döküldüğü yerde Kudüs, Beytül Lahim ve El-Halil şehirlerinin bulunduğu bölge ve daha güneyde de Bir-üs-Sebî şehrinin bulunduğu Necef Çölü olarak kendi içerisinde dört kısma ayrılır (Harita 2.2) (Armaoğlu, 1991, s. 4).

Ürdün Vadisi'nin oluşturduğu son bölüm ise Filistin'in en önemli coğrafi bölümünü oluşturur. Bu vadinin derin yarığı, Filistin'i Mavera-i-Ürdün denilen ve kendi istikametine paralel olarak uzanan araziden ayırır. Ürdün vadisi, Akdeniz seviyesinden 210 metre aşağı olduğu halde Akdeniz kıyılarına kıyasla, denizden hafifçe yüksektir. Şeria'nın doğusundaki arazi yer yer 1500 metrelik bir yüksekliğe çıktığı halde, Kudüs ve Hermon çevrelerindeki dağlık bölgede 800-8500 metreden fazla yüksekliğe rastlanmaz (Günaltay, 1987, s. 8). Kuzeyden güneye 2,5–22 km. genişliğinde bir çizgi gibi uzanan Şeria Vadisi, deniz seviyesinin 400 m altına iner ve bir çöküntü oluşur. Bu çöküntü

üzerinde Lut Gölü bulunur ve Lut Gölü dünyanın en alçak gölü olma özelliğini taşımaktadır (Harita 2.2).

Harita 2. 2. Filistin'in yeryüzü şekilleri

2.1.1.2. Filistin'in iklim özellikleri

Filistin yağışlı ve ılıman kış mevsimlerinin; sıcak ve kuru yaz mevsimlerinin yaşandığı Subtropikal iklim bölgesinde yer alır. Filistin'de Akdeniz iklimi, bozkır iklimi ve çöl iklimi olmak üzere üç subtropikal iklim bölgesi bulunmaktadır (Zohary, 1947).

“Filistin alan olarak küçük olsa da bölgede farklı iklim tipleri görülmektedir. Akdeniz kıyı şeridi yeterince yağış alan yarı tropikal bir iklime sahipken, Necef Çölü'ne doğru yağışların giderek sifıra yaklaştığı ve yılın büyük bölümünde gündüzlerin sıcak, gecelerin serin olduğu bir kara iklimi hâkimdir. Şeria Vadisi'nde ise kış aylarında ılık bir havanın yaşandığı yılın geri kalan kısmında ise sıcaklığın yüksek olduğu bir kıta iklimi hâkimdir. Bölgenin iklimi, daha ziyade yağış miktarına bağlı olarak değişik yörelerde bitki örtüsünü ve ekilebilir arazi kapasitesini belirlemektedir. Buna göre ormanlar Akdeniz kıyısında daha çok fundalık olmak üzere yalnız kuzeyin yüksek kesimlerinde mevcuttur ve bugün eski dönemlere göre artan ağaç tüketimi sonucu iyice azalmış durumdadır. Şeria vadisinde ise bir subtropikal bitki örtüsü dikkati çeker. Bu iklim özelliği Filistin'i, tarih boyunca tarım üretimini çeşitlendiren verimli ova ve arazilere sahip kılmıştır. Yağış durumuna göre değişmek ve daha ziyade kuzey kesimlerle kıyı boyunca verimliliği artırmak üzere daima bölgede çeşitli tahıllarla hemen her tür meyve, bu arada işlenmeye ve ihracata açık ürünlerin yetiştirilmiş olduğu görülür. Belki de bu sebeple Kitâb-ı Mukaddes'in birçok yerinde Filistin için “süt ve bal akan diyar” denilmiştir” (Karaman, 1996, s. 89).

Filistin bulunduğu coğrafi konum sebebiyle farklı iklim tiplerinin görüldüğü bir alanda yer almaktadır. 30 derece kuzey enlemlerine yakın konumuyla bu sahalar dinamik yüksek basınçların etkisiyle çöl sahalarına komşu olan bir alandır. İklim üzerinde diğer belirleyici olan güç Akdeniz kıyılarında yer alması ve Akdeniz ikliminin etkisinin hissedilmesidir. Diğer taraftan ülkedeki yükselti durumları da ülke iklimini etkileyen izafî (göreceli) faktörleri meydana getirmektedir. Filistin'de birbirinden yağış ve sıcaklık değerleri açısından farklılık gösteren Batı Şeria'da beş iklim bölgesi ve Gazze Şeridinde ise 2 farklı iklim bölgesi ayırt edilir.

Ölü Deniz'in batısında 70 km boyunca uzanan Ürdün Vadisi bölgesi deniz seviyesinin 200-300 m altında yer alan bir depresyon sahasıdır. Bu bölgede görülen iklim yarı kurak step iklimidir. Yıllık yağış miktarı 100-200 mm arasında çöl sınırında yağış değerlerinin görüldüğü bir alandır. Ortalama yükseltinin deniz seviyesinin de altında olduğu bu kapalı havzanın lokal nem kaynakları, hava hareketlerinin duldasında kalması ve sübsidans hareketleri sebebiyle kurak bir iklim hâkim duruma geçmiştir.

İkinci iklim kuşağı Ürdün Vadisi'nin yamaçlarından itibaren ortalama yükseltinin artışına bağlı olarak sıcak yazların ve ılıman kışların hâkim olduğu yağış değerlerinin de 200-400 mm'ye çıktığı yarı kurak bir iklim seçilir. Ortalama yükseltinin yer yer 800 metrelere kadar görülen artışı Ölü Deniz çevresine göre yağış değerlerinin de artışını beraberinde getirmiştir. Ülkenin kuzey kesiminde bulunan Cenin'in doğusundan itibaren güneye şerit

şeklinde uzanan bu iklim bölgesi ülkenin güney kesimlerine doğru daha kuraklaşan ve yağış değerlerinin düştüğü bir hali alır. Çünkü güney kesimlerinde dinamik yüksek basınçların etkisi daha kurak bir iklim meydana getirir.

Üçüncü iklim tipi Cenin'in kuzeyinden El Halil'in güney kısımlarına doğru uzanan yarı kurak yazların yaşandığı kışların ise ılıman özellikte olduğu Akdeniz iklim tipini andıran bir iklim hâkim duruma gelir. Ortalama yükseltinin tekrar azaldığı bu iklim sahasında yağışların tekrar azalışı söz konusudur. Bu iklim tipi de kuzeyden güneye doğru şerit şeklinde uzanan ve kuzeyden güneye doğru daha kuraklaşan bir iklim zonu olarak belirir.

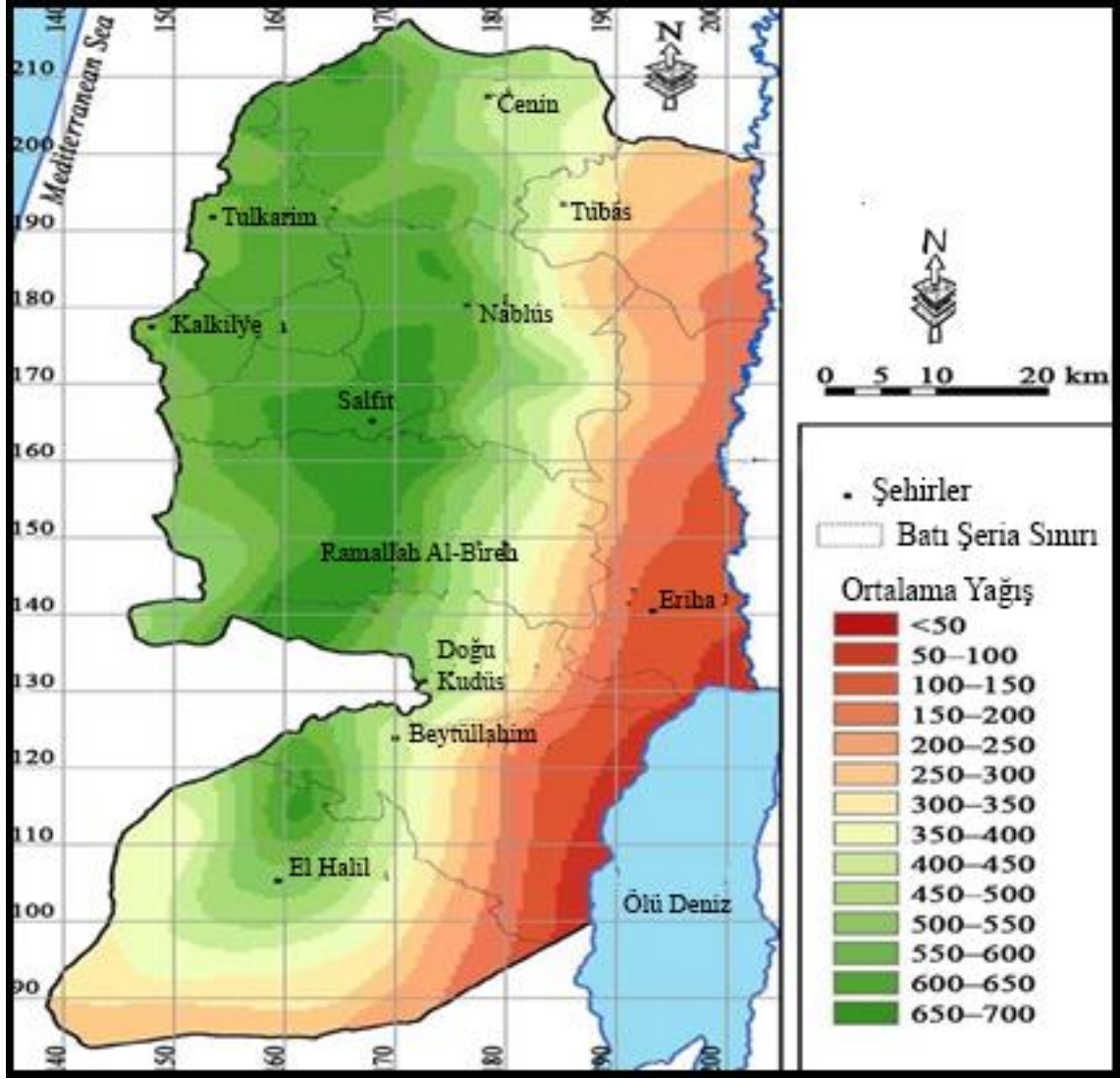
Ülkedeki dördüncü iklim tipi Cenin'in güneyinden El Halil'e kadar uzanan 1000 metreyi bulan yükseltileri içerisine alan zondur. Bu iklim zonunda yazlar ılıman kışlar ise diğer iklim bölgelerine göre soğuk geçen Akdeniz iklim tiplerindendir. Merkezi dağlık bölgeler Batı Şeria'da 120 km'yi aşan ve Cenin'in kuzeyi ve El Halil'in güneyi dâhil olan dağlık kısımdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 400-700 mm arasındadır (Harita 2.4). Ülkedeki su bölümü çizgilerini meydana getiren bu bölüm yağışlardaki artışa paralel olarak önemli yerleşme sahalarının da yoğunlaştığı bir alanı meydana getirir. Nablus, Ramallah Al-Bireh, Kudüs, Beytül Lahim ve El Halil bu zon içerisinde yer alan önemli yerleşim alanlarıdır.

Batı Şeria kısmının beşinci iklim zonunu Cenin'in batısını ve Tulkarm bölgelerini kapsayan batı kesimi meydana getirir. Bu iklim bölgesi yaklaşık 60 km uzunluğunda 1-3 km genişliğinde ülkenin kuzey kesimlerinde belirir. Deniz seviyesinden 100-300 m yükseltiye sahip olan bu iklimatik zon Akdeniz iklim özelliklerinin görülmesiyle ayırt edilir. Denizelliğin etkisinin daha fazla hissedildiği bu zonda yağış miktarlarının 600 mm'ye kadar ulaştığı yazların yarı kurak, kışları ise ılıman iklim özellikleri gösterdiği bir iklim tipi hâkim duruma gelir (Harita 2.3).

Harita 2. 3. Filistin İklim Bölgeleri Haritası (URL 1 Değiştirilerek)

Akdeniz kıyı kesiminde yer alan Gazze Şeridi ise 365 km alanı kapsamaktadır. Akdeniz kıyısı boyunca yarı nemli Akdeniz iklimi görülürken Gazze'nin iç kesimlerinde ve Sina yarımadasında çöl iklimi görülmektedir. Bölgenin batı kesimi kıyı boyunca uzanır ve yıllık ortalama yağış miktarı 300 mm'dir. Deniz kıyısında olmasına rağmen dinamik yüksek basınçların etkisi ve güneyinde bulunan çöl sahaları sebebiyle kurak bir iklimin hâkim olduğu bir alanı meydana getirmektedir. Dolayısıyla Gazze kıyı bölgesi ılıman ve yarı nemli Akdeniz iklimi ile Sina Yarımadası'nın kurak çöl iklimi arasında bir geçiş bölgesinde yer almakta olup yıllık ortalama yağış miktarı 100-400 mm arasında değişkenlik göstermektedir (Harita 2.4).

Harita 2. 4. Filistin Yağış Haritası (Amr, Najajrehb, Neubert, & Zevahrah, 2018, s. 9)

2.1.1.3.Bitki örtüsü

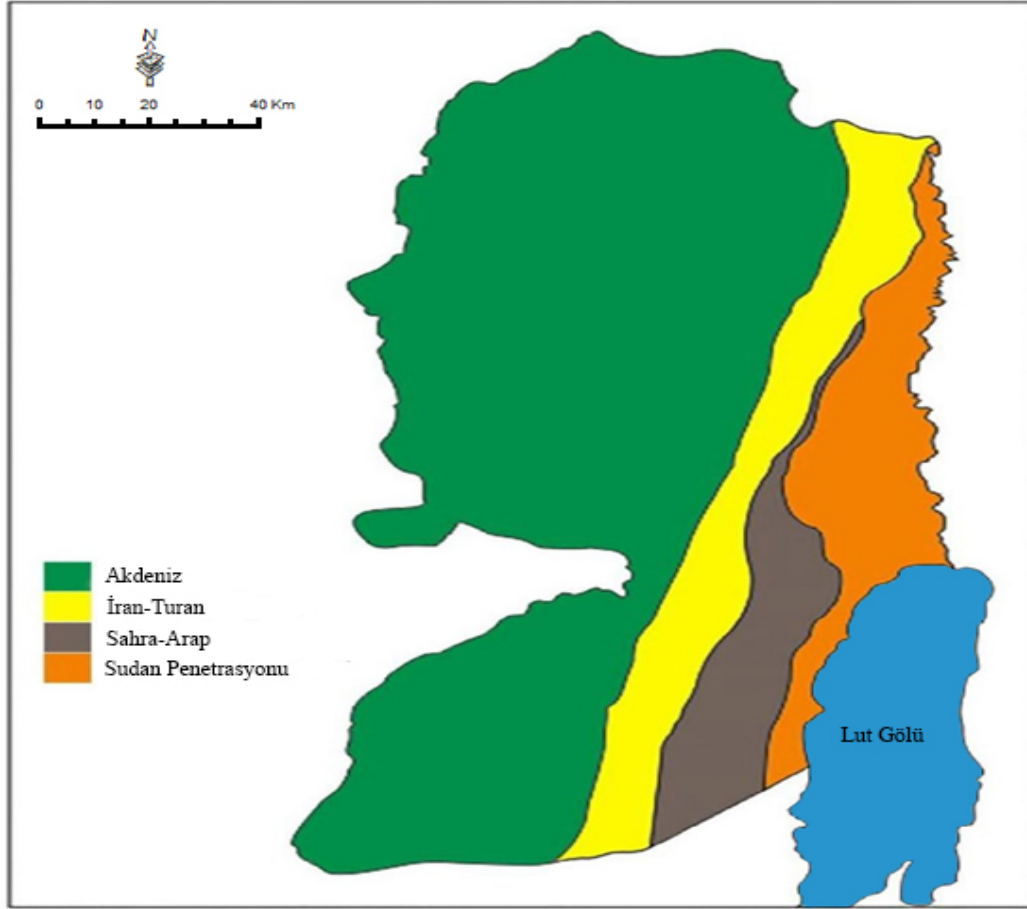
Coğrafi konumu itibariyle Filistin, üç büyük bitki coğrafyasının buluşma noktasındadır. Bunlar Akdeniz, İran-Turan ve Sahra-Sindian flora bölgeleridir. Eig (1931-1938) Filistin’de görülen bu üç flora âleminin sınırlarını belirleyen ve Filistin’i her biri özel bir flora ve bitki örtüsü ile donatılmış olan Akdeniz, İran-Turan ve Sahara Sindian alanları şeklinde ayıran ilk kişidir. Filistin bölgesinde Sudano-Deccanian ve Eurosibero-Boreoamerican flora bölgeleri ise belirli bir bölgeyi işgal etmez. Ancak Sudano-Deccanian unsuru esas olarak Saharo-Sindian bölgesinin nemli habitatları ile sınırlıyken Eurosibero-Boreoamerican unsuru esas olarak hidrofitik habitatlara dağılmış durumdadır (Zohary, 1947, s. 6).

Eig, (1931) tarafından gerçekleştirilen Filistin florasının analizinde 2172 flora türünün Filistin’de görüldüğü tespit edilmiştir. Filistin’de o dönemde bilinen 2172 flora türünün 826’sının Akdeniz, 255’inin İran-Turan, 298’inin Saharo-Sindian, 15’inin Eurosibero-Boreoamerican ve 39’unun Sudano-Deccanian olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan 739 tür ise iki veya çok bölgelidir. Bu türlerin 370’i Akdeniz-İran-Turan, 11’i Akdeniz-Saharo-Sindian, 47’si Sahra-Sindo-İran-Turan, 12’si Akdeniz-İran-Turan-Saharo-Sindian, 104’ü Eurosibero-Boreoamerican-Akdeniz-İran-Turan, 31’i Saharo-Sindo-Sudan-Dekkan, 164’ü ise tropikal, subtropikal ve boreo-tropik gruplara mensuptur. Akdeniz unsurlarının 319’u (39 %) genel Akdeniz, 446’sı (54 %) doğu Akdeniz, 14’ü batı Akdeniz, 33’ü kuzey Akdeniz ve 14’ü doğu Akdeniz unsurlarıdır. Saharo-Sindian unsuru ağırlıklı olarak batı ve orta Saharo-Sindian türlerinden oluşuyorken İran-Turan elementi başlıca Mauritano bozkırı, Mezopotamya ve İran-Anadolu türlerinden oluşur. Ayrıca Eig tarafından Filistin’de kaydedilen endemik türlerin sayısı 115’tir. Eig’in analizden günümüze Filistin florasına çoğu bilim için yeni olan 200’den fazla tür eklenmiştir (Zohary, 1947, s. 6).

Akdeniz bölgesi, arboreal doruk topluluklarının bölgesidir. Çölün yakınlığı ve belirli tarihsel koşullar nedeniyle Filistin florası, Akdeniz’in başka yerlerinde olduğundan çok daha fazla ağır tahribata maruz kalmıştır, öyle ki, şu anda gelişim serüvenlerinin kalıcı aşamalarını oluşturan çalı oluşumları (Batha ve Garigue) bu bölgenin büyük bir bölümünü kaplamaktadır (Zohary, 1947, s. 7). Akdeniz floristik bölgelerinin yer aldığı alanlar ülkenin Akdeniz cephesine dönük alanları ile yükseltinin etkisiyle yağış değerlerinin artış gösterdiği iç kısımlardır. Bu alanlarda yağış değerlerinin artış gösterdiği sahalarda kızılcamların, diğer alanlarda ise maki ve garig topluluklarına rastlanır (Harita 2.5).

İran-Turan bölgesi, Pistacion Atlanticae ve Zizyphion Loti birliklerinin meydana getirdiği kuzey ve batı kısımları dışında, ağaçlık doruktan yoksun bir bozkır bölgesidir. Tarım, yağmurun yetersiz ve düzensiz olması nedeniyle burada çoğunlukla istikrarsızdır. Bununla birlikte bozkır tarımını destekleyen çok sayıda lös ve kumlu löslü topraklar vardır. Bitki örtüsü çoğunlukla tek katmanlıdır ancak tür bakımından nispeten zengindir (Zohary, 1947, s. 7). İran-Turan formasyonu ise dar bir şerit halinde Cenin’den El Halil’in güneyine kadar görülmektedir. Yükseltinin azalması ve yağış değerlerinin düşüşüne bağlı

olarak ancak otsu türlerin ve kuraklığa dayanıklı bazı çalı türlerinin görüldüğü bir formasyonu meydana getirir (Harita 2.5.).

Harita 2. 5. Filistin Bitki Bölgeleri Haritası (Amr, Najajrehb, Neubert, & Zevahrah, 2018, s. 2. Değiştirilerek)

2.1.1.4. Hidrografik özellikler

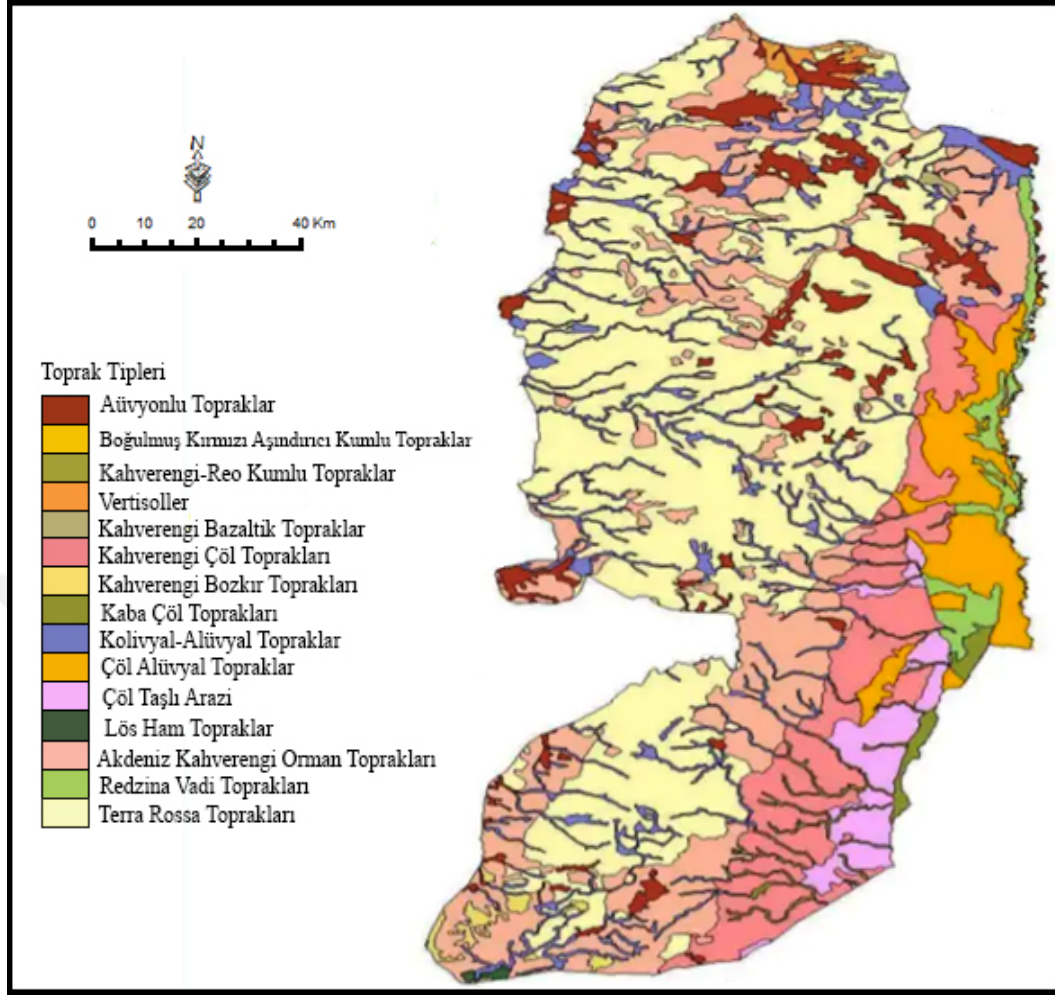
Kurak ve yarı kurak bir coğrafyada yer alan Filistin'in en önemli yer üstü su kaynağı Ürdün Nehri'dir. Ürdün nehrinin üç temel kaynağı vardır. Bunlar işgal altında bulunan Golan Tepeleri, İsrail'deki Dan ve Lübnan'daki Hasbani kaynaklarıdır. Ürdün Nehri Nehri, Taberiya gölünden çıktıktan sonra Yarmouk Nehri ile birleşerek dünyanın en alçak noktasında bulunan Lut Gölü'ne dökülür. Ürdün Nehri'nin toplam uzunluğu 18.300 km²'lik yüzey alanı ile 360 km'ye ulaşmaktadır (Elayyan, 2019, s. 31). Ayrıca Filistin'de Yarmuk, Naher AI-Muatta ve Maher AI-Auja nehirleri de bulunmaktadır. Bölgede bulunan su kaynaklarının %11'i Filistin kontrolü altındayken, %89'u İsrail kontrolü altındadır.

Filistin'in yeraltı su kaynakları ise çeşitli sahalarda jeolojik ve hidrolojik özelliklerle oluşan zengin akiferlerden elde edilmektedir. Bu akiferlerden Gazze'deki kıyı akiferleri, Batı Şeria'daki dağ akiferleri, ile batı, doğu ve kuzeydoğu olmak üzere üç temel yer altı suyu havzasından oluşmaktadır (Elayyan, 2019, s. 30). Artan nüfusun getirmiş olduğu aşırı su tüketim ve azalan yağış miktarları ülkedeki su kaynaklarının kritik seviyelere düşmesine sebep olmaktadır. İsrail'in denetiminde olan önemli su kaynaklarının ise Filistinliler tarafından sınırlı kullanılıyor olması bugün ve gelecekte büyük problemler yaratacaktır. Yer altı sularındaki aşırı tüketimin meydana getirmiş olduğu diğer problem ise yeraltı sularındaki tuzlulaşmadır. Bu da hem su kaynaklarını hem de tarım topraklarını tehdit eden bir problem olarak belirmektedir.

2.1.1.5. Toprak özellikleri

Filistin toprakları, Batı Şeria'daki 588.000 ha (%94,2) ve Gazze Şeridi'ndeki 36.500 ha (%5,8) bulunan toprakları ile yaklaşık 624.500 ha bir alandan oluşmaktadır. Toplam arazinin yalnızca yaklaşık üçte biri veya 185.400 ha'ı ekilebilir arazi olarak düşünülmektedir. Ekilebilir arazinin 167.900 ha'ı (%90,6) Batı Şeria'da ve 17.400 ha'ı ise (%9,4) Gazze Şeridi'nde bulunmaktadır. Toplam ekilebilir arazinin %81'i yağışlarla beslenmekte, geriye kalan %19'unda ise sulu tarım yapılmaktadır (Dudeen, 2001, s. 206).

Filistin'de ana toprak grupları Akdeniz, karasal ve çöl iklimi belirleyiciliğinde meydana gelmiştir. Ancak toprağın yapısı ve oluşumu büyük ölçüde bölgede yaşanan iklim tipi tarafından belirlense de iklimin toprak özelliklerini ortadan kaldırmadığı kökleri litolojik köklere dayanan topraklar da vardır. Bu sebeple Filistin'de aynı iklim bölgesinde farklı toprak tipleri ile karşılaşabilmek mümkündür. (Zohary, 1947, s. 4).

Harita 2. 6. Filistin toprak yapısı (URL 2 Değiştirilerek)

Filistin toprakları, merkezi dağlık bölgeler, kıyıya yakın bölgeler, doğu yamaçları, Ürdün Vadisi ve Gazze Şeridi olmak üzere sınıflandırılabilir (Dudeen, 2001, s. 206). Merkezi dağlık bölgeler Cenin'den El Halil'e kadar olan alanı içine almaktadır. Bu alan deniz seviyesinden 1.000 m yükseğe kadar çıkan dağlık bir bölgedir. Bu bölgenin büyük kısmında terra rossa topraklar görülmektedir (Harita 2.6). Bu alan içerisinde yer yer yükseltinin getirmiş olduğu yağış artışı Akdeniz kahverengi orman topraklarının oluşumunu sağlamıştır. Bu alanlar daha çok kuzey kısımlarda yoğunluk göstermektedir. Bu bölge toprakları Filistin'in tarımsal üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu toprakların %60'ında zeytin, üzüm, badem ve meyve ağaçları yetiştirilirken %35'inde temel olarak tahıllar ve baklagiller yetiştirilmektedir. Ayrıca Filistin'de dağlık alanlardaki küçük bölgelerde genellikle dağ eteklerinde ve akarsu boylarında meydana gelmiş dar alanlı alüvyal topraklar da görülmektedir.

Filistin'in batı kesimlerinde Akdeniz'e dönük kesimlerinde ve kıyıya yakın olan alanlarında Cenin ve Tulkarm bölgelerini içine alan şeritte de Akdeniz iklim özelliklerine bağlı olarak terra rossa topraklar hâkim durumdadır (Harita 2.6). Bu kısımlarda da yer yer alüvyal ve kolüvyal topraklar ile dar alanlı rendzinaların da varlığı söz konusudur. Tarıma elverişli bu arazide tahıllar, baklagiller ve meyve ağaçları yetiştirilmektedir (Dudeen, 2001, s. 207).

Filistin toprak örtüsü dağılışıda diğer bir saha doğu yamaçları bölgesi olarak ifade edilebilir. Bu bölge Merkezi Dağlık Bölgeler ile Ürdün Vadisi'nin çöl alanları arasındaki geçiş bölgesidir. Bu alan Cenin'in doğu bölümlerinden güneydeki Ölü Deniz'e kadar uzanmaktadır. Bu bölgede kahverengi çölümsü topraklar, yer yer vertisöller ve çöl toprakları görülmektedir. Bu bölge toprakları kurak sahalarda yer aldığından dolayı tarımsal verim kapasitesi düşük ancak bazı tahıl türlerinin yetiştirildiği bir alana karşılık gelir. Genellikle vadi boylarında su kaynaklarına bağlı olarak yapılan tarımsal aktiviteler bu bölgenin ziraî potansiyelini tayin eder.

Doğu yamaçları bölgesinin daha doğusunda ise Ürdün Vadisi ve çevresi toprakları farklı bir dağılış örtüsünü meydana getirmektedir. Lut Gölü çevresinin deniz seviyesinde 400 metre daha aşağılarda yer alması burada yıllık ortalama yağışın 100-200 mm'lere kadar düşmesine sebep olmaktadır. Yağışın yetersizliği sebebiyle burada bulunan toprak kumlu, tuzlu ve kireçli özellikler gösterir (Dudeen, 2001, s. 207). Bu alanda çöl karakterli tuzlu toprakların yanında bazı alanlarda rendzina toprakları, bazı alanlarda litosol topraklar ve Ürdün Nehri boyunca yer yer alüvyal topraklar dağılış göstermektedir (Harita 2.6).

Gazze şeridi bölgesinde ise Akdeniz'in doğu kıyı şeridinde kıyı kumulları ve kum tepelikleri yayılış göstermektedir. Gazze bölgesi ve Güney Filistin'in büyük bir bölümünde lös topraklar ve Rafah'ta regosol ve kurak kahverengi topraklar dağılış örüntüsünü meydana getirmektedir (Harita 2.6).

2.1.2. Filistin'in Beşerî ve İktisadi Özellikleri

Beşerî coğrafya yeryüzünde insan kaynaklı olarak meydana gelen faaliyetleri, coğrafi çevrenin insan yaşamına etkisini ve insanın mekânda yaptığı değişiklikleri inceleyen coğrafyanın alt dalıdır. Beşerî coğrafya nüfusu, yerleşmeyi, siyasî yapıyı, iktisadî yapıyı, kültürel yapıyı ve sanayi yapısının incelemektedir

Beşerî ve iktisadî özellikler çok geniş bir alan olduğu için çalışmamızda kısaca Filistin bölgesinin yerleşme, iktisadî yapı ve kültürel özelliklerinden bahsedilecektir. Tez çalışmamız için önem arz eden nüfus ve yerleşme kısmı ise tezin sonraki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.1.2.1.Yerleşme özellikleri

Filistin Neolitik Çağ ve daha öncesinden beri yerleşime sahne olmuş, hatta ilk insanın muhtemel yaratılış coğrafyaları arasında yer almış bir konumdadır. Filistin halkı köken itibariyle eski çağlardan beri Arap olup, bölge İslam'ın kabul edilmesinden sonra çoğunlukla Müslüman nüfusun yaşadığı bir coğrafya haline gelmiştir. Filistin, üç semavî din için kutsal sayılan mekânları sınırlarında bulundurması Asya ve Afrika arasında köprü oluşturması nedeni ile, tarih boyunca farklı uygarlıkların istilasına uğramış ve ülke sınırlarının değişmesine yol açmıştır. Bu istilalar sonucu bölgede yaşanan savaşlar ve yıkımlar kentlerin, kasabaların ve köylerin yok edilmesine ve doğal yapılarının bozulmasına neden olmuştur.

Filistin'de merkezî dağlık bölge eski şehirlerin yer aldığı bir coğrafyayı meydana getirir. Bu lokasyon da güneyden kuzeye doğru önemli kentler Beersheba, Hebron, Bethlehem, Kudüs, Beeroth- El-Bireh ve daha küçük kasaba büyüklüğündeki Ramallah, Sichem-Nablus, Samaria-Sebaste, Cenin, Beth-Shan, Nazareth, Seophoris-Zıp pori, Safed'dir. Beersheba ve Beth-Shan dışında bu yerleşmeler, önem ve nüfus sayılarında dalgalanmalara rağmen kesintisiz olarak varlığını sürdürmüştür. Kıyı ovasındaki kent yerleşmeleri ise güneyden kuzeye doğru Gazze, Askalon, Yafa, Lod (Lydda), Arsuf-Apollonia, Caesarea, Dor-Tantura ve Acre antik kentleridir. Bu kentlerin büyük çoğunluğu da şekil, form ve nüfus değişimlerine uğrayarak günümüze kadar ulaşmışlardır.

Günümüzde Filistin Devleti toprakları 5.880 km²'lik alana sahip Batı Şeria ve 365 km²'lik alana sahip Gazze Şeridi olarak iki ayrı toprak parçasından oluşmaktadır. İsrail işgali sonucunda iki parçaya bölünen ülke topraklarında idarî yönetimin zayıf kalması ve yıllar boyunca süren işgalden kaynaklı toprak kaybı Filistin yerleşmelerinin sınır, nüfus ve dağılışı açısından farklılaşmalarını beraberinde getirmiştir. Bugün, Batı Şeria ve Gazze'de bulunan Filistin toprakları toplam idarî yapıdaki en yüksek seviye olan 16 il/vilayete bölünmüştür. Bu illerin 11 tanesi Batı Şeria'da bulunur. Bunlar: Cenin, Tubas,

Tulkarim, Nablus, Kalkilya, Eriha, Salfit, Ramallah Al Bireh, Beytüllahim, Doğu Kudüs, El Halil'dir. Gazze Şeridi'nde bulunan 5 il ise; Kuzey Gazze, Gazze, Deir al Balah, Khan Yunis ve Rafah'tır. Bu iller ülke de nüfus açısından farklılık gösteren birçok yerleşim alanını oluşturmaktadır (Hammad, 2016, s. 23). Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da toplam 331 belediye kuruluşunun olması yoğun bir yerleşme alanının varlığını göstermektedir (Demirhan & Dağ, 2017, s. 420). İşgallerin görüldüğü bir ülke olan Filistin'de baskılar sonucu kırsal nüfusun belli merkezlere zorunlu göçü sebebiyle kent yerleşmelerindeki nüfus sayılarında artışlar görülmektedir. Kırsal yerleşmeler ise nüfus kaybeden birimler halini almaktadır. 1875 yılındaki yerleşme dağılışına göre kırsal yerleşmelerin merkezi kısımlarda yoğunluk gösterdiği görülmektedir. Lut Göl'ü çevresinin ve çöle yakın olan alanlar ise yerleşme açısından düşük yoğunlukludur. 1952 yılı yerleşmelerin dağılışına bakıldığında ise ciddi bir artış görülmektedir. İsrail'in kurulmasından sonra eskiden yoğunluğu düşük olan Akdeniz kıyı alanlarında çok fazla yerleşim biriminin oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

Filistin yüzölçümünün farklı kullanım özelliklerine göre dağılım yüzdeleri farklı dönemlerde değişimler gösterse de genel olarak Filistin yerleşim alanları %3,67, İsrail kolonileri %1.34, kapalı askeri alanlar %20,23, askeri üsler %0.28, devlet arazisi %24,23, doğa rezervleri %5,68, ormanlar %1,1, Filistin'e ait olan ekili alanlar %28,90, İsrail'e ait olan ekili alanları %1.09 Ölü Deniz %3.05 ve diğer alanlar %10.43'lik alanı kaplar (Dudeen, 2001, s. 205).

Filistin'de 1950 yılında %40 olan kent nüfusu 2020 yılında %80'e yükselmiştir. İşgaller sonucu yaşanan zorunlu göçler, İsrail tarafından köylerin yok edilmesi, tarım alanlarına yahudi yerleşimleri kurulması Filistin nüfusunun zorunlu göç etmesine neden olmuştur. Filistin halkı kendi ülkesi içinde kamplarda yaşamaktadır. Batı Şeria geniş bir alanı oluşturduğu halde nüfus ve yerleşmeler akdeniz kıyısında bulunan Gazze Şeridi'nde yoğunluk kazanmaktadır.

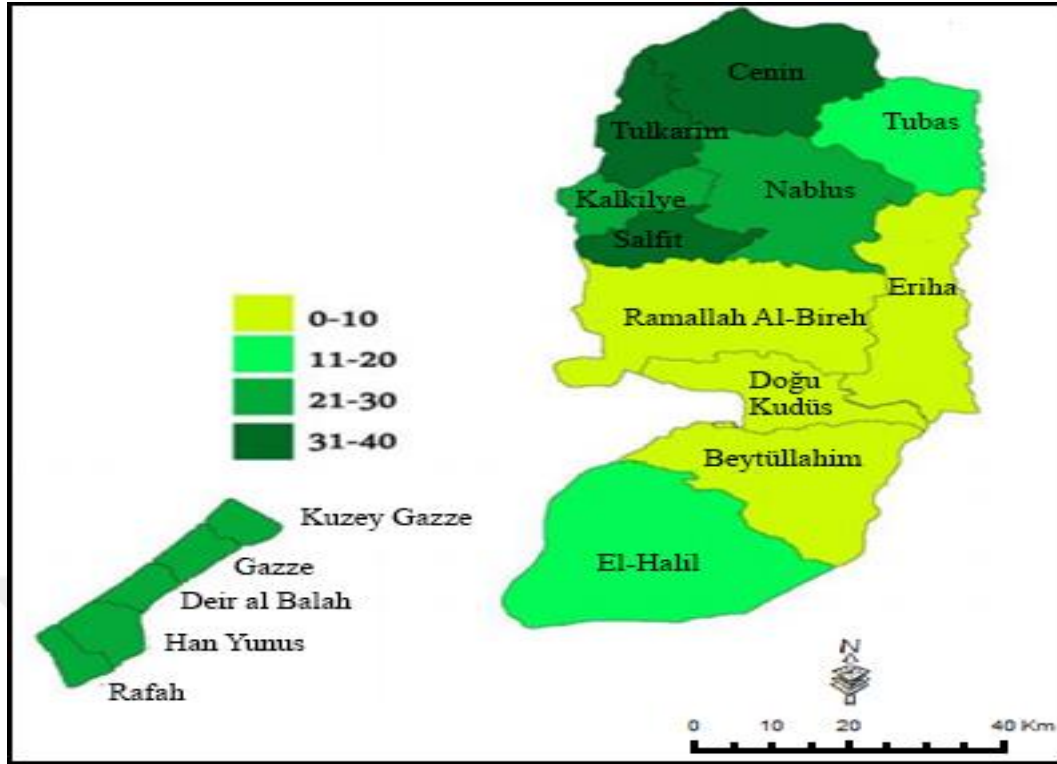
2.1.2.2. İktisadi yapı

Filistin'in İsrail'in kuruluşundan sonra yıllar boyunca süregelen arazi kayıpları sonucunda temel iktisadi görünümünde ciddi değişimler söz konusu olmuştur. Söz konusu olan bu arazi kaybı ilk olarak tarım sektöründe kendisini hissettirmiştir. Filistin, verimli ovaları ve ekip-bıçmeye elverişli arazisiyle eski çağlardan beri dünyanın en

verimli sahaları arasında yer almaktadır. Buna bağılı olarak tarımsal faaliyetler daha ilk dönemlerden itibaren bölgede önemli bir ekonomik uğraş olmuştur. Genel olarak yağış durumuna göre değişmekle beraber kuzey ile kıyı kesimlerde ihracata açık çeşitli tahıllarla ve birçok meyve ve sebze yetiştirilmektedir (Karaman, 1996, s. 89). Filistin'in batı kesiminde bulunan ovalar ve yükseltilerinde pamuk, Filistin'in iç bölümlerinde bulunan tepelerin büyük bir bölümünde iklime ve toprağın yapısına uygun olarak zeytin yetiştirilmektedir. Vadilerde ise mısır, buğday ve arpa tarımı yapılmaktadır (Pappe, 2007, s. 5).

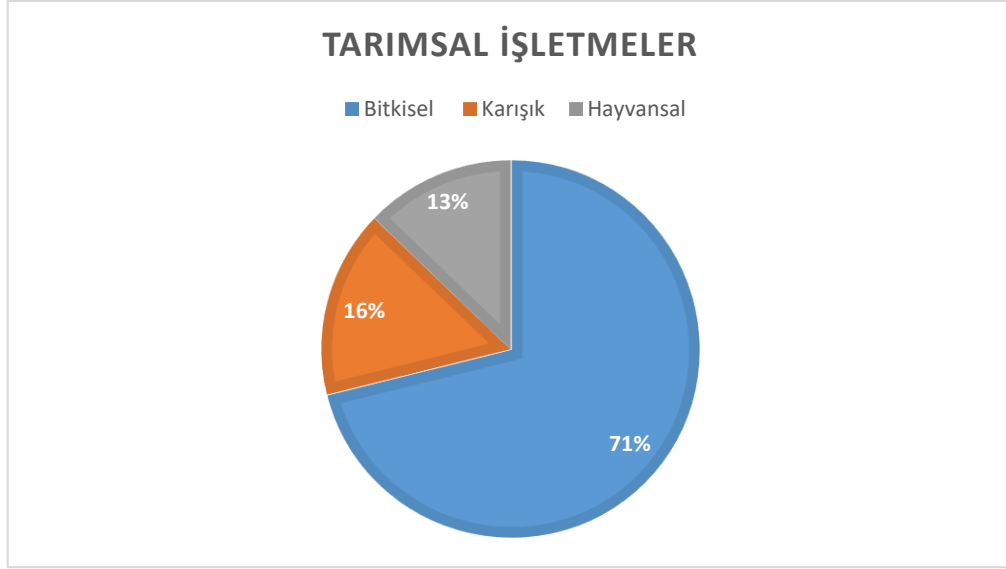
Filistin tarım arazilerinin illere göre dağılımına bakıldığında oran olarak tarım arazilerinin yüksek olduğu alanlar ülkenin kuzey kesiminde yer alan Cenin, Tulkarım, Kalkilya, Nablus ve Salfit'tir. Bu sahalarda yağış değerlerinin yüksekliği ve Akdeniz ikliminin etkisiyle tarımsal üretimin yüksekliği göze çarpar. Ülkenin doğusunda yer alan Tubas, Eriha, Beytüllahim ve El Halil bölgelerinde tarımsal arazi oranı düşüktür. Bu düşüklüğün sebebi iklimin çoraklığı, bölgenin çöl sınırlarında yer alması ve bazı kesimlerin İsrail işgali altında bulunmasıdır. Kudüs ise kentsel yerleşmenin büyük alan kaplaması ve dini mekanların yoğunluk kazanması sebebiyle tarımsal arazi oranının düşük olduğu görülmektedir (Harita 2.7).

Yahudi yerleşimlerinin inşasından önce Filistin halkının temel geçim kaynağı tarımdır. Özellikle Filistin'in kıyı, kuzey ve orta kesimlerinde yaşayan insanların temel geçim kaynağı tarımsal faaliyetlerdir. Ayrıca 19. yüzyılın ilk yarısında Filistin'in Avrupa, Suriye, Mısır ve Anadolu ile önemli ticarî bağlantıları vardır. Filistin'in bu dönemlerde başlıca ihracat ürünleri; zeytinyağı, pamuk, sabun, buğday, yün ve portakal; başlıca ithalat ürünleri ise kahve, pirinç, şeker, pamuk ürünleri, şarap ve kumaş olarak belirtilebilir (Al-Rimmawî, 2009, s. 389).

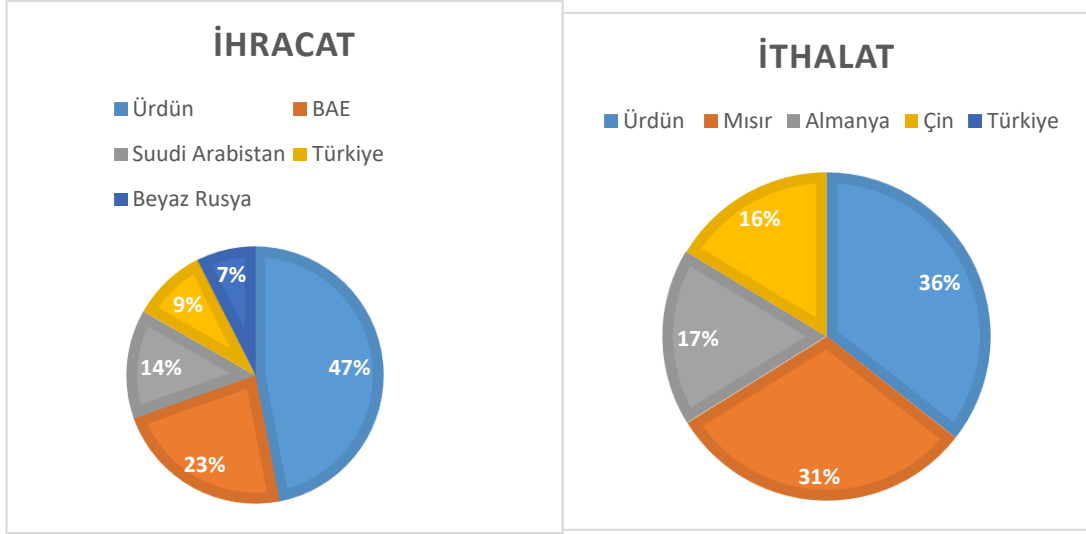
Harita 2. 7. Tarım arazilerinin illere göre oransal dağılımı (URL 3 Değiştirilerek)

Filistin Bölgesi'nde 111.310 tarımsal işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin %81,7'si Batı Şeria'da, %18,3'ü Gazze Şeridi'ndedir. Bu tarımsal işletmeler coğrafi bölgelerde yetişen ürünlere yönelik gelişim göstermiştir. Filistin'deki tarımsal işletmelerin %71,1'i bitkisel üretime bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu işletmelerin 65.267'si (%82,4) Batı Şeria'da; 13.909'u (%17,6) ise Gazze Şeridi'ndedir. Toplam işletmelerin 17.893'ü (%16,1) karışık tarımsal işletmeler halindedir. Bunların da 14.762'si (%82,5) Batı Şeria'da ve 3.131'i (%17,5) Gazze Şeridi'ndedir. Filistin Bölgesi'nde 14.241 (%12,8) hayvansal ürün işletmesi bulunmaktadır. Bunlardan 10.879'u (%76,4) Batı Şeria'da, 3.362'si (%23,6) Gazze Şeridi'ndedir (Grafik 2.1) (Elayyan, 2019, s. 41).

Grafik 2. 1. Tür Açısından Filistin Bölgesi’ndeki Tarımsal Varlıkların Dağılımı (2019)

Üretim sistemlerinin işgaller ve nitelikli nüfusun göçüyle birlikte zayıfladığı Filistin’de dışa bağımlı tüketim de artış göstermektedir. Dolayısıyla Filistin’in ithalatı ihracatından çok fazladır. 2019 yılı verilerine göre Filistin’in toplam ihracatı 143 milyon dolar, ithalatı ise 959 milyar dolardır. 2019 yılı itibariyle en çok ihracatı yapılan mallar; tropikal meyveler, saf zeytinyağı, hurda demir, yapı taşı ve paketlenmiş ilaçlardır. Filistin’in ihracat yaptığı başlıca ülkeler Ürdün (45,1 Milyon \$), Birleşik Arap Emirlikleri (21,7 Milyon \$), Suudi Arabistan (13,1 Milyon \$), Türkiye (9,03 Milyon \$) ve Beyaz Rusya (7,07 Milyon \$)’dır. 2019 itibariyle en çok ithalatı yapılan mallar ise; otomobil, çimento, teknolojik ürünler, pişmiş ürünler, çikolata ve ambalajlı ilaçlardır. Filistin’in ithalat yaptığı başlıca ülkeler ise; Ürdün (178 Milyon \$), Mısır (153 Milyon \$), Almanya (87,3 Milyon \$), Çin (81,9 Milyon \$) ve Türkiye (67,6 Milyon \$)’dur (Grafik 2.2). Filistin’in İsrail ablukasında olması nedeni ile ithalat ve ihracat ürünleri İsrail kontrolünden geçirilerek Filistin’e getirilmektedir.

Grafik 2. 2. Filistin'in Başlıca İhracat ve İthalat Yaptığı Ülkeler (2019)

Filistin doğal kaynaklar bakımından sahip olduğu çeşitli yer altı zenginlikleriyle ekonomik bir değere sahiptir. Ülke madenciliği için en değerli bölüm doğu kesimde bulunan Lut Gölü bölgesidir. Bu bölge civarından çıkarılan potas tuzları, bakır, manganez, demir cevheri, petrol ve doğalgaz önemli bir yeraltı kaynaklarıdır (Özey, 2009, s. 85).

Diğer bir ekonomik sektör olan turizm Filistin ekonomisinde önemli bir yer tutar. Ancak bölgede yaşanan işgal ve çatışmalar bu potansiyelin tam anlamıyla kullanılamamasına neden olmaktadır. Filistin toprakları dinî ve tarihî mekânları ile her yıl önemli sayıda turisti ağırlamaktadır. Kudüs, Beytüllahim, Hayfa, Yafa, Nasıra, Eriha ve Gazze gibi ana kent merkezleri önemli kültürel, tarihi ve dini yerleri sınırları içerisinde bulundurmalarından dolayı turistlerin ilgisini çekmektedir (Harita 2.8) (Al-Rimmawi, 2009, s. 389). Filistin'de turizm üç türe ayrılabilir. Birincisi üç semavi din için kutsal sayılan mekânlara sahip olduğu için inanç turizmi, ikincisi geçmişte farklı uygarlıklara ev sahipliği yapması ve bu uygarlıklardan kalan arkeolojik buluntuların bulunması nedeni ile kültür turizmi, üçüncüsü ise Ölü Deniz'in faydalarına dayalı tedavi veya sağlık turizmidir.

Harita 2. 8. Filistin turistik bölgeleri (URL 4. Değiştirilerek)

2.1.2.3. Sosyal ve kültürel yapı

Filistin coğrafyası Neolitik Dönemden beri kent ve yerleşmelerin yoğun olarak görüldüğü, dolayısıyla sosyal ve kültürel geçmişin önemli olduğu bir yerdir. Filistin halkı eski çağlardan beri Arap olup semavî dinlerin beşiği sayılsa da İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte Müslümanlığa geçmiş bir topluluktur. Filistin üç semavî din için kutsal sayılan Kudüs'ü sınırlarında bulundurduğu için tarih boyunca sürekli önemini korumuştur. Bu yönüyle Filistin'in sosyal ve kültürel yapısı bir mozaik andırmaktadır. Yüzyıllar boyunca farklı din ve milletten oluşan insanlar bu topraklarda bir arada yaşamışlardır.

Filistin toprakları üç semavi din tarafından kutsal sayıldığından dolayı bu durumun bir yansıması olarak çok dinli bir yapı söz konusudur. Nüfusun %88'i Müslümanlardan (%86

Sünni, %2 Şii), %2,4'ü Hristiyanlardan ve %9,6'sı da Yahudilerden oluşmaktadır. Filistin'in resmi dili ise Arapçadır. Ayrıca bölgede günlük kullanılan diller arasında İbranice, İngilizce ve Fransızca yer almaktadır (Demirhan & Dağ, 2017, s. 420).

Filistin'deki geleneksel aile yaşantısı kültürel yapı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Filistin'de aile, bölgedeki yaşamın merkezinde yer almaktadır. Her ailenin faaliyetleri, ait oldukları aşiret tarafından yönetilmektedir. Aşiretlerin büyüklüğü ise değişebilmektedir. Bazı aşiretlerin bir ya da iki köyü kapsayabilmesine karşın, bazı köylerde birden fazla aşiret bulunabilmektedir. Dışarıdan müdahale olmadıkça aşiret yaşam tarzını belirlemektedir (Pappe, 2007, s. 3-4). Geniş aileler tüm oğulları ve onların aileleriyle beraber büyük evlerde yaşamaktadırlar. Arap toplumunda olduğu gibi Filistin'de de patrilokal evlilikler yapılır yani yeni evlenen çiftler erkeğin ailesi ile beraber yaşar.

“Osmanlı dönemi boyunca Filistin’de kırsal yaşam, kentsel yaşam ile yakından ilişkiliydi. Kırsalda elde edilen ihtiyaç fazlası tarımsal ürünler kent pazarlarına getirilip takas edilmeleri, kırsalda yaşayan halkın yaşamlarının bir parçasını oluşturuyordu. Bu ilişki, Filistin ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesiyle birlikte önce sekteye uğradı, daha sonra da tamamen ortadan kalktı. Kentler ayrıca, bölgenin güney ve batı kısımlarında yaşayan ve ülkenin göçebe halkını oluşturan Bedevilerin yaşamı ile de yakından ilişkili idi. Kentlerin köylerle ve dış dünya ile bağlantısını sağlayan bu insanlar, ticaretin altyapısını oluşturuyorlardı. Bedeviler, hammadde tedarikçileri olmanın yanı sıra, köylülerin ardından kentlerde imal edilen malların en önemli alıcılarıydılar. Bu düzen, Bedevilerin yerleşik düzene geçmeleri için zorlanmasına kadar herhangi bir değişikliğe uğramamıştır” (Pappe, 2007, s. 9).

2.1.2.4. Filistin'in idarî yapısı

Filistin, topraklarındaki İsrail işgali sebebiyle Filistin günümüzde parçalı arazi yapısına sahip bir ülkedir. Günümüzde Filistin Batı Şeria ve Gazze Şeridi olmak üzere iki bölgeden oluşmaktadır. Batı Şeria 11 ilden oluşmaktadır. Bu iller; Cenin, Tubas, Tulkarm, Nablus, Kalkilya, Salfit, Ramallah Al-Bireh, Eriha, Kudüs (Doğu Kudüs), Beytüllahim ve El Halil'dir. Gazze Şeridi ise Sina Çölü'nün kenarında, Akdeniz'in doğu ucunda beş ilden oluşan kıyı bölgesidir. Bu iller, Kuzey Gazze, Gazze, Deir al Balah, Khan Yunis ve Rafah'dır (Harita 2.9).

Harita 2. 9. Filistin valilikleri

Filistin’de illere bağlı alt belediyeler bulunmaktadır. PCBS’na göre Cenin’e bağlı 74 alt belediye, Tubas’ a bağlı 17 alt belediye, Tulkarm valiliğine bağlı 37 alt belediye, Nablus valiliğine bağlı 62 alt belediye, Kalkilya valiliğine bağlı 32 alt belediye, Salfit valiliğine bağlı 19 alt belediye, Ramallah Al-Bireh valiliğine bağlı 80 alt belediye, Kudüs (Doğu Kudüs) valiliğine 31, Beytüllahim valiliğine bağlı 48, El Halil valiliğine bağlı 95, Kuzey Gazze valiliğine bağlı 5, Gazze valiliğine bağlı 5 alt belediye, Deir al Balah 11, Khan Yunis bağlı 8 alt belediye ve Rafah valiliğine bağlı 4 alt belediye bulunmaktadır.

Filistin tarihi boyunca Avrupalı ülkeler, Birleşmiş Milletler ve ABD’nin de zaman zaman müdahil olduğu İsrail yanlısı kararlar sonucunda sınır değişimi had safhada yaşanmıştır. Dolayısıyla ülkedeki sınırları tespit etmek İsrail işgalleri sebebiyle bugün bile çok zordur. Filistin’in idarî sistemi hakkında yapılan nüfus sayımları kayıtlarında da farklı idarî bölünmeler karşımıza çıkmaktadır. Filistin 1914 Osmanlı dönemi sayımlarında Kudüs,

Akre ve Nablus olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. 1922 manda dönemi yapılan nüfus sayımlarında Kudüs, Jaffa, Hayfa, Gazze, El Halil, Nablus, Safad, Lydda, Nasıra, Ramleh, Tiberias, Beytüllahim, Acre, Majda, Khan Yunes, Tulkarem, Ramallah, Bait Jala, Cenin, Beerşeba, Şhafa amr ve Beisan olmak üzere 22 belediyeye bölünmüştür. 1931 nüfus sayımı kayıtlarında ise Filistin üç bölgeye ve bu bölgelerin alt bölgelerine ayrılmıştır. Bu bölgelerin birincisi Güney Bölgesi: Gazze, Beersheba, Yafa ve Ramle olarak alt bölgelere ayrılmıştır. İkinci bölge Kudüs Bölgesi: Beytüllahim, El Halil, Kudüs, Eriha, Ramallah olarak beş alt bölgeye ayrılmıştır. Üçüncü bölge Kuzey Bölgesi: Tulkarm, Nablus, Cenin, Nasıra, Beisan, Tiberias ve Hayfa olmak üzere yedi alt bölgeye ayrılmıştır. 1946 sayımlarında ise on altı bucağa ayrılmıştır. Bunlar Safad, Akre, Tiberias, Beisan, Nasıra, Hayfa, Cenin, Nablus, Tulkarm, Ramallah, Kudüs, El Halil, Yafa, Gazze, Ramle ve Berşeba'dır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. FİLİSTİN'İN TARİHİ GELİŞİMİ

Filistin üç semavi din için kutsal olan mekânlara sahip olması ve coğrafi konumu nedeni ile tarihte farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Tez çalışmamızın bu bölümünde Filistin tarihi Osmanlı Öncesi Dönem, Osmanlı Dönemi, 1920-1948 Dönemi, 1948-1973 Dönem ve 1973 sonrası dönem olarak ele alınacaktır.

3.1.1. Osmanlı Öncesi Dönem

Filistin bölgesi sahip olduğu coğrafi konumdan dolayı tarih boyunca sürekli hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Bu durumun nedenleri Filistin'in Asya ve Afrika arasında bir köprü oluşturması ve üç semavi dinin doğuşunda ve gelişmesinde önemli rol oynayan bir bölge olmasıdır. Ayrıca üç semavi din için kutsal sayılan yerler Filistin sınırlarında bulunmaktadır.

Akdeniz kıyılarıyla Mezopotamya arasında bulunan Filistin bölgesi, bulunduğu coğrafi konumdan dolayı Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da kurulan uygarlıklar arasında bir rekabet alanı olmuştur. Bu rekabetin nedeni geçmişte önemli ticaret yollarının bu bölgeden geçiyor olmasıdır (Memiş, 2011, s. 4).

Filistin ismini M.Ö. burada yaşamış olan Pelesheth kavminden geldiği tahmin edilmektedir. İbraniler bu halka Pelishtin ve bölgelerine de Pelesheth adını vermişlerdir. Pelesheth, Filistinlilerin ülkesi anlamına gelmektedir (Armaoğlu, 1991, s. 3).

Filistin'de yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. 50.000-12.000 yıllarına ait bazı insan kalıntılarına rastlamakla beraber, ilk medeniyet eserleri M.Ö. 10.000-5.000 yılları arasında görülmektedir (Armaoğlu, 1991, s. 17). Filistin bölgesinin bilinen tarihi MÖ 3000-2000 yıllarına kadar uzanmaktadır (Tutu, 2015, s. 71). Filistin'e ilk yerleşen halk, Arabistan Yarımadası'ndan buralara göç eden Sami ırkıdır (Gökçınar, 2009, s. 33). Bölgeye ilk gelen Sami grubundan Amurrular olduğu kabul edilmektedir (Memiş, 2011, s. 4). Arabistan Yarımadası'nda buzul çağının ardından yaşanan iklim değişikliği sonucu yağmurlar kesilmiş, nehirler kurumuş ve topraklar çöl haline gelmiştir. Bu nedenle Arabistan Yarımadası'nda yaşayan insanlar başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Filistin'e ilk göç dalgası MÖ 5.000-3.000 yılları arasında Kenaniler (Canaans) tarafından gerçekleştirilmiştir (Gökçınar, 2009, s. 33).

Daha sonraki süreçte İsrailoğulları bu bölgeyi ele geçirdiklerinde bölgede yer alan Sami ırkına mensup Filistinliler tümüyle İsrailoğulları'nın hâkimiyetine girmemiş ve Akdeniz kıyısında varlıklarını devam ettirmişlerdir (Tutu, 2015, s. 71).

Yahudilerin ortaya çıkışı Hz. İbrahim'in soyundan geldiğine inanılan İbranilere dayanmaktadır. Tevrat'ta Yahudilerin Hz. Nuh'un oğullarından Sam'ın nesline dayandığı belirtilmiştir. Yahudi inancına göre Tanrı Nil Nehri'nden Fırat Nehri'ne kadar uzanan bölgeyi vaad edilmiş toprak olarak kendilerine vermiştir. Hz. İbrahim'den sonra Hz. İshak daha sonra ise Hz. Yakup kavmin başına geçmiştir. Yakup bir gece Tanrıyla girdiği mücadeleyi kazanmış ve Tanrı tarafından kendisine "İsrail" adı verilmiştir (Kızıloğlu, 2012, s. 38). Bundan sonra İbraniler, İsrailoğulları adını almıştır. Hz. Musa döneminde Musevi ve son olarak Hz. Süleyman döneminde Yahuda /Yahudi adını almışlardır. Hz. Süleyman ilk Yahudi tapınağı olan Süleyman Mabedini Kudüs'te inşa ederek Kudüs'ü kutsal şehir haline getirmiştir.

M. Ö. yüzyılda bölgede Asurluların işgaliyle birlikte Yahudi Krallığı yıkılmış ve sırasıyla Asurlar, Babiller sonrasında ise Pers, Grek ve Roma işgalleri yaşanmıştır (Gökçınar, 2009, s. 33). Bu işgaller sonucunda bölgede yaşayan Yahudiler'in büyük çoğunluğu dünyanın farklı yerlerine göç etmiştir (Gökçınar, 2009, s. 33). Kavimler göçü sonucu Roma'nın ikiye ayrılması ile Bizans egemenliği altında kalan Filistin bölgesinde Hristiyan hâkimiyeti yaşanmıştır. Sonrasında ise Hz. Ömer döneminde (M.S. 637) Kudüs'ün alınması ile bölgedeki halkın çoğunluğu Müslüman olmuştur. Böylece Filistin'de İslam-Arap hâkimiyeti dönemi başlamıştır (Gökçınar, 2009, s. 34).

Hz. Ebubekir döneminde (MS 634) yapılan Ecnadeyn Savaşı ile Bizans ordusu mağlup edilmiş, bunun sonucunda Filistin kapıları Müslümanlara açılmıştır. Hz. Ömer döneminde 636 yılında yapılan Yermük savaşında Bizans tekrar mağlup edilerek Suriye hâkimiyet altına alınmıştır. Daha sonra İslam orduları tarafından 637 yılında Kudüs kuşatılmıştır. Halkın aman dileyip teslim olması üzerine Hz. Ömer bizzat Kudüs'e gelerek yaptığı anlaşma ile teslim almıştır. Böylece kan dökülmeden barış yolu ile Kudüs, İslam hâkimiyetine girmiştir (Karaman, 1996).

Hz. Osman'ın ölümünden sonra halife olan Hz. Ali döneminde Müslümanlar arasında iç karışıklıklar yaşanmıştır. Hz. Ali ve Muaviye arasında halifelik mücadelesi için yaşanan

olaylarda Filistinlilerin Muaviye’yi desteklemesi üzerine Muaviye ilk olarak halifeliğini Kudüs’te ilan etmiştir. Böylece Filistin’de Emeviler dönemi başlamıştır (Bayraktar, 2017, s. 15). Emeviler döneminde birçok Arap kabilesi Filistin’de iskân edilmiştir. Halife Abdülmelik bin Mervân bu bölgeye, özellikle de Kudüs’e büyük önem vermiş ve birçok eser inşa ettirmiştir (Karaman, 1996, s. 91). Örneğin, Kubbetu’s-Sahra 691 yılında Mervan tarafından inşa ettirilen maddi ve manevi önemi büyük olan bir eserdir. Son Emevî halifesi II. Mervân zamanında ise Filistin’de çalkantılı bir süreç yaşanmıştır. Bu dönemde Remle Valisi Sabit b. Nuaym tarafından çıkarılan ayaklanma bir süre sonra bastırılarak tekrar kontrol sağlanmıştır (Karaman, 1996).

Emevilerin yıkılması ile Filistin’de Abbasi hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Abbasiler döneminde Filistin, merkezi Remle olmak üzere Suriye ile birlikte bir eyalet haline getirilmiştir (Gümü, 2009). Abbasilerin en parlak dönemi olan Harud Reşid devrinde Filistin’e büyük önem verilmiştir. Harun Reşid’in ölümüne (809) kadar Filistin topraklarında problemler yaşanmamıştır. Ancak Harun Reşid’in ölümünden sonra Abbasi otoritesinin zayıflaması sonucu ortaya çıkan karışıklıklar bölgede hâkimiyetin sık sık el değiştirmesine neden olmuştur. Bölge önce Tolunoğullarının (868–905), sonra tekrar Abbasiler’in sonra İhdişiler’in (935-969) hâkimiyeti altına girmiştir. Bu el değiştirmelerden sonra Fatimiler Mısır’ı aldıktan kısa bir süre sonra 969 yılında Filistin’i de hâkimiyet altına almışlardır. Böylece bölgede Fatimi hâkimiyeti başlamıştır (Karaman, 1996, s. 91).

Fatimi hâkimiyeti 1070 yılında Karlu, Söklü/Çöklü, Atsız ve kardeşleri komutalarında bulunan Türkmenlerin bölgeye gelmesi ile son bulmuştur. Kaynaklarda “Filistin’e giren ilk Türkler” olarak nitelenen bu Türkmenlerin başında Karlu Bey bulunmaktaydı. Karlu Bey ve beraberindeki beyler ve Türkmenler Taberiye Gölü’nün doğusundaki Belka ve çevresiyle Numan Kalesi’ni fethederek yerleşmişlerdir. Daha sonra Kudüs’ün batısındaki Remle’yi fethetmişlerdir. Karlu Bey, Remle’yi başkent yaparak Büyük Selçuklu Devleti’ne bağlı bir Türkmen beyliği kurmuştur. Karlu Bey 1071 yılında Fatimi hâkimiyeti altındaki Akka şehri kuşatması sırasında ölmüş ve ölümünden sonra yerine Atsız Bey geçmiştir (Sevim & Merçil, 1995, s. 343). Atsız Bey 1071 yılında Kudüs’ü kuşatmış ve Kudüs’ün alınması ile Atsız Bey devletin merkezini Ramle’den Kudüs’e taşımıştır (Sevim & Merçil, 1995, s. 343).

Atsız Bey 1071-1076 yılları arasında Askalan ve Yafa dışında Suriye ve Filistin'in tüm şehirlerini fethederek Fatimi hâkimiyetine son vermiştir (Sevim & Merçil, 1995). 1079'da Sultan Melikşah'ın kardeşi Tutuş, Suriye-Filistin Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. 1098 tarihinde yeniden başlayan Fatimi hâkimiyeti fazla sürmemiş ve bu defa da bölgede 1099 yılından başlayarak 1187 yılına kadar sürecek olan Haçlı hâkimiyeti başlamıştır (Kaygısız, 2014, s. 10).

Hristiyanların 1099 yılında düzenledikleri Birinci Haçlı seferi sonucunda Kudüs el değiştirerek Latin Krallığı kurulmuştur. Böylece Kudüs'te Hristiyan hâkimiyeti başlamıştır. Kudüs'te yeniden Müslümanlık ise Selâhaddin Eyyubi'nin 1187 yılında Haçlılarla yaptığı Hittin Savaşı sonucunda başlamıştır. Selâhaddin Eyyubi'nin ölümü ile bölgede tekrar haçlı hâkimiyeti başlamıştır. Ancak Memlûklerin bölgeye hâkim olması ile Filistin tekrar Müslümanların eline geçmiştir.

Memlûkler dönemi Filistin'de Müslüman nüfusun en fazla olduğu dönemdir (Karaman, 1996). Memlûklerin Filistin bölgesinde yeni bir idarî sistem meydana getirmişlerdir. Bu sistemde Filistin Gazze, Lûd, Kakun, Kudüs, Halil ve Nablus olmak üzere altı bölgeye ayrılmıştır (Bayraktar, 2017, s. 17).

3.1.2. Osmanlı Dönemi

Filistin bölgesi Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Memlûkler ile yapılan Mercidabık Savaşı sonrasında Osmanlı idaresi altına girmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise bölgenin fethi tamamlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde mukaddes yerleri korumak için Kudüs'te Müslümanların "Harem" veya "Eski Şehir" olarak adlandırdıkları 868 dönümlük kısmın etrafındaki surlar yeniden inşa ettirilmiş; Hz. Dâvûd'un türbesiyle Kubbetü's-Sahre gibi birçok dinî ve tarihî eser onarılmıştır (Karaman, 1996, s. 92).

Filistin toprakları 1516 yılında Osmanlı Devleti'nin eline geçtikten sonra Filistin'deki şehirler birer liva olarak Şam vilayetine bağlanmıştır. Bütün Şam arazisine arazi-yi haraciye denilmiştir. Filistin toprakları, Osmanlı Devleti tarafından ilhak edildikten sonra Kudüs-Gazze, Nablus-Safed, Sult-Aclun olarak üç livaya ayrılmıştır. 1568-1574 arasında tutulan bir tapu defterine göre ise Filistin beş livadan oluşmaktadır. Bunlar Safed, Kudüs, Gazze, Nablus ve Aclun olup, idare bakımından Şam'a bağlıdır (Cin, 1989, s. 28).

Yavuz Sultan Selim döneminde 1516 yılında başlayan Kudüs'teki Osmanlı yönetimi, 1831-1840 yılları arasındaki Kavalalı Mehmet Ali Paşa dönemi hariç Aralık 1917'ye kadar yaklaşık dört asır devam etmiştir. Kudüs, Osmanlı yönetimi altında hep sancak statüsünde kalmakla birlikte bağlı bulunduğu merkez zaman zaman değişmiştir. 1516-1831 yılları arasında Şam Eyaleti, 1841-1865 yılları arasında Sayda Eyaleti ve daha sonra Sayda ve Şam eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Suriye Vilâyeti içinde yer almıştır (El-Aseli, 1996, s. 335). II. Abdülhamid döneminde 1887 yılında Kudüs merkeze bağlı bir mutasarrıflık haline getirilmiş, bir yıl sonra da Beyrut Vilâyeti oluşturulunca Nablus ve Akkâ bu vilâyetin sınırları içine alınmıştır. Böylece Filistin iki bölüme ayrılmıştır. Filistin'in kuzeyi Beyrut valiliğince idare edilirken kutsal toprakların güney kısmı Kudüs mutasarrıflığının idaresine bırakılmıştır. Bu ayrıma göre Kudüs sancağına bağlı önemli şehirler Kudüs, Yafa, Gazze ve Halîlürrahman; Akkâ sancağına bağlı olanlar Akkâ, Hayfa, Safed, Nâsıra ve Taberiye; Nablus sancağına bağlı olanlar ise Nablus, Benîsâb, Cemmâîn ve Cenîn idi (Karaman, 1996, s. 92).

Filistin bölgesi 17. yüzyılda Rıdvan, Ferruh ve Tarabay hanedanları tarafından yönetilmiştir. Bu hanedanlar, Gazze, Kudüs, Nablus ve Lacun bölgelerinde idareyi sağlayıp 17. yüzyılın sonuna kadar yönetimi hanedanlarının elinde tutmayı başarmışlardır (Bayraktar, 2017, s. 21).

18. yüzyılda Filistin bölgesindeki gelişmelere bakıldığında, Napolyon Bonapart'ın 1799 yılında Mısır'ı işgal ettiği ve Mısır seferi sırasında Filistin'in Yafa şehrini ele geçirdiği görülmektedir. Safed ve Nasıra'ya doğru ilerleyen Napolyon'un ordusu Akka'da Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından durdurulmuştur.

Filistin bölgesi, 1831-1840 yılları arasında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından yönetilmiştir. 1831 yılından itibaren devam eden Mısır yönetimi, Filistin bölgesine ağır vergiler getirmiştir. Yerel iktidar sahiplerinin bir yana itilip hakaret görmeleri ve bunun Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında eşitsizliğe sebep olmasından dolayı halk arasında tepkiler ortaya çıkmıştır. Halk yönetime karşı ayaklanmıştır İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı Devleti, Mısır yönetimine karşı halkın ayaklanması sonrasında Suriye, Lübnan ve Filistin bölgesine yeniden hâkim olmuştur (Bostancı, 2006, s. 44).

Fransız ihtilali sonucu ortaya çıkan milliyetçilik akımının yayılmasıyla Avrupa’da bulunan Yahudiler zor günler yaşamaya başlamışlardır. Avrupa’da işkencelerin ve baskıların artmasıyla Yahudiler başka ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Yahudilerin göç ettiği yerler arasında Osmanlı Devleti de yer almıştır (Bayraktar, 2017, s. 23). Abdülmecid döneminde 1860 yılında Yahudiler Filistin’e göç etmeye başlamışlardır. Sultan Abdülaziz döneminde ise Yahudiler ile ilgili sorunlar yaşanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti’ne yapılan Yahudi göçleri aralıklarla devam etmiş ve gelen göçmenler daha çok Siyon Dağı’nın bulunduğu Filistin bölgesine yönelmişlerdir. Osmanlı Devleti Yahudi nüfusunun artması ile bölgede siyasi ve sosyal karışıklıkları önlemek amacı ile gelecek olan Yahudi göçmenlerin Osmanlı Devleti vatandaşlığına geçmeleri, kanunlara uymaları ve Filistin bölgesi dışında yerleşmeleri şartıyla kabul edilebileceğini bir fermanla duyurmuştur (Bostancı, 2006, s. 96).

Osmanlı Devleti’ne yapılan bu göçlerin siyasi bir amaçla kasıtlı olarak yapılması, bu göçlerin arkasında Siyonist teşkilatlar ve emperyalist Avrupa devletlerinin bulunması, parçalanmak tehlikesi içerisinde olan Osmanlı Devleti’ni harekete geçirmiş ve Yahudi göçünün engellenmesi için bazı tedbirler almaya sevk etmiştir (Bostancı I. , 2006, s. 96). Osmanlı Devleti ilk olarak aşırı Yahudi yerleşimlerini engellemek için 1287 (1871) tarihinde İrade-i Seniyye ile Filistin topraklarının %80’ini miri araziye (devlet arazisi) çevirmiştir. Fakat topraklarının %20’si mülk arazi olduğu için Yahudiler yüksek bedeller ödeyerek mülk edinmiş ve yerleşmeye devam etmişlerdir. Durumun tehlikesini gören II. Abdülhamid’in 1308 (1883) tarihli iradesini neşretmesiyle Filistin arazisiyle ilgili hukuki boşluklar doldurulmuş ve Yahudilere mülk satışı dolaylı olarak engellenmiştir (Akgündüz, 2017, s. 9).

Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik akımları Avrupa ülkelerinde bulunan Yahudileri de milliyetçiliğe sevk etmiştir. Yahudiler arasında milli duyguların uyanmaya başlaması ile Yahudiler gözlerini Siyon’a yani Kudüs şehrinin kurulduğu ve İbrani kralı Süleyman’ın kutsal mabedi inşa ettiği kutsal şehir olan Kudüs’e çevirmelerine sebep olmuştur. Böylece Siyonizm Avrupa milliyetçiliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 1991).

Yahudiler, Siyonizm hareketi ile hem bir yurt sahibi olmayı hem de vaat edilmiş kutsal topraklara yerleşmeyi hedeflemişlerdir. Siyonizm'in temelini oluşturan kutsal topraklara dönüş dinî bir temele dayanmaktadır. Siyonizm, Yahudilerin, Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti oluşturup ve orada Yahudiliğin temellerini oluşturan kurumları kurarak yeniden doğmayı planlayan bir harekettir (Öke, 2018, s. 39). 19. yüzyılda ortaya çıkan Siyonizm düşüncesine göre Yahudilerin kutsal topraklara dönüş zamanı gelmiştir. Yahudiler arasında filizlenmeye başlayan milliyetçilik kutsal toprakları yeniden yurt edinip bir ulus olma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Yahudilerin kutsal topraklarda yani Filistin'de bir Yahudi devleti kurma faaliyetleri 1880'li yıllarda Rusya'da ortaya çıkan Yahudi düşmanlığı karşısında Yahudilerin Filistin'e göç etmek zorunda kalmaları ile başlamıştır (Armaoğlu, 1991). Bu hareket domino etkisi yaparak diğer Avrupa ülkelerindeki Yahudi nüfusu da hareketlendirmiştir.

19. yüzyıl sonlarında Rus çarının öldürülmesi sonrasında Yahudilere karşı yoğun bir tepki ve saldırganlık ortaya çıkmıştır. Bu Yahudi düşmanlığı onların Rusya'dan başka ülkelere göç etmelerine neden olmuştur. Filistin'e ilk Yahudi göçü 1882 yılında başlamıştır. Filistin'e yapılan ilk Yahudi göçüne Siyonist tarihinde "Birinci Aliya" adı verilmektedir. "Aliya" sözcüğü, "yükseliş" anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün kullanılma nedeni, Filistin'e göçün Yahudilerin daha yüksek bir yaşam ve var oluş düzlemine yükselmesi olarak görülmesidir. Filistin dışındaki ülkelere yapılan Yahudi göçleri ise alçalma anlamına gelen "Yerida" sözcüğü ile ifade edilmiştir (Pappe, 2007, s. 38).

Siyonizm hareketinin babası kabul edilen ve Siyonizm'in siyasal zemine oturtulmasında önemli rol oynayan kişi Theodor Herzl'dir. Siyonizm hareketini geliştirmeye ve kendisini bunu gerçekleştirmeye adanmış Herzl'i bu ülkü doğrultusunda yol almaya iten neden Yahudilerin maruz kaldığı işkenceler yanında Dreyfus olayı olmuştur (Bileydi, 2005, s. 77). 1894 yılında Fransız ordusunda Almanlar lehine yaşanan casusluk olayında Alfred Dreyfus adlı Yahudi asıllı olan yüzbaşı olayın faili olarak yakalanmış ve yeterli kanıt olmadığı halde görevinden alınarak hapse mahkûm edilmiştir. Ancak olay sonraki yıllarda da devam ederek Dreyfus'un suçluluğu Fransız kamuoyunda tartışılmıştır. Birçok siyasetçi ve tanınmış yazarın Dreyfus'un suçsuzluğunu savunması sebebiyle 1899'da Dreyfus için af çıkarılmış ve kendisine "Legiond Honneur" nişanı verilmiştir (Armaoğlu, 1991, s. 16).

Fransa’da yaşanan Dreyfus olayı yeni bir Yahudi düşmanlığı meydana getirmiştir. Dreyfus’un davasını takip eden Theodor Herzl bu olaydan çok etkilenmiştir. Bu olay üzerine Yahudilerin geleceği konusuna eğilen Herzl çareyi Filistin’de bir Yahudi devletinin kurulmasında görmüş ve 1896’da Yahudi Devleti (Der Judenstaat) adlı kitapta fikirlerini yayınlamıştır. Theodor Herzl’e göre Filistin’de bir Yahudi devletinin kurulabilmesi için dünyadaki bütün Yahudilerin teşkilatlanması gerekmektedir (Öke, 2002, s. 42).

Herzl’in başlangıçtaki amacı, batıda yaşayan Yahudi aydınlarının desteğini almaktı. Ancak Herzl’in devlet adamları ve bankerlerle yaptığı görüşmeler düş kırıklığı ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Herzl yüzünü Doğu Avrupa’ya çevirmiştir. Polonya, Rusya ve Romanya’da yoksul, baskı altında ve her türlü sosyal haktan mahrum bırakılan Yahudiler arasında Herzl’in düzenlediği konferanslar büyük bir ilgi uyandırmıştır. Herzl, Doğu Avrupa’da bulunan Yahudiler tarafından “Yeni Davut” olarak selamlanmıştır (Pappe, 2007, s. 35).

Siyonizm hareketinin ilk temeli 1897 yılında İsviçre’nin Basel şehrinde Theodor Herzl’in önderliğinde yapılan I. Siyonist Kongresi ile atılmıştır. Bu kongrede Dünya Siyonist Teşkilatı’nın temeli atılmış; başkanlığına da Theodor Herzl getirilmiştir (Öke, 2002, s. 45). Bu kongrede Siyonizm hareketinin amacının, Yahudilerin uluslararası yasalar tarafından sağlanan garanti altında İsrail ülkesine sığınmalarını sağlamak olduğu belirtilmiştir (Pappe, 2007, s. 36).

Kongrenin bitiminden üç gün sonra Herzl anı defterine şunları yazacaktır: *“Ben Basel’de bir Yahudi devleti tesis ettim. Ben bunu bugün yüksek sesle söylesem bütün dünyadan bir kahkaha tufanı yükselir. Fakat bundan beş sene sonra belki elli sene sonra ise muhakkak herkes bunun böyle olduğunu anlayacaktır.”* (Göze, 1995, s. 54).

Herzl, Filistin topraklarına Yahudilerin göç edip yerleşmesi konusunda II. Abdülhamit’i ikna etmek için 1896-1902 yılları arasında beş defa İstanbul’a gelmiştir. 19 Mayıs 1901’de Theodor Herzl, II. Abdülhamit’le yaptığı görüşmede, Avrupa borsasını ellerinde tutan Yahudilerin Osmanlı Devleti’nin tüm borçlarını ödemesi karşılığında Filistin’de bir yurt verilmesini teklif etmiş, ancak II. Abdülhamit bu teklifi kabul etmemiştir (Tokgöz, 2017, s. 189). Siyonizm siyasal bir sorun olarak gören II. Abdülhamid Yahudilerin

kitlesel olarak Filistin'e yerleştirilmelerinin imparatorluk içinde yeni bir milliyetçilik akımı doğurmasından kuşkulanmıştır (Pardoğın, 1993, s. 18).

II. Abdülhamid, Yahudilerin Filistin bölgesine yerleşmesini önlemek için yeni önlemler almak zorunda kalmıştır. 1891'de çıkarılan yeni bir kanun ile hiçbir Yahudi'nin Osmanlı vatandaşlığına alınmayacağı ve Yahudilerin Osmanlı topraklarına yerleşmesine müsaade edilmeyeceğı belirtilmiştir. Daha sonra çıkarılan bir emir ile de başta Filistin olmak üzere tüm Osmanlı topraklarında Yahudilere toprak ve mülk satışı yasaklanmıştır (Akgündüz, 2017, s. 9). Ancak II. Abdülhamid'in tüm önlemlerine rağmen Siyonistler, binlerce Yahudi'yi Filistin'e yerleştirmeyi başarmışlardır. Filistin'e Yahudi göçleri olmuş ve 1914'te I. Dünya Savaşı başladığında Filistin'de 85.000 civarında nüfusa sahip 59 Yahudi Kolonisi oluşturulmuştur (Armaoğlu, 1991, s. 22).

II. Abdülhamid tarafından Filistin'e Yahudi göçüne karşı getirilen önlemler II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kaldırılmıştır. Bu durumun sonucunda Filistin'e yapılan Yahudi göçleri hız kazanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Yahudilere satılan 40.000 dönüm arazide 33 yerleşim merkezi kurulmuş ve dışarıdan getirilen göçmenler bu topraklara yerleştirilmiştir. 1908 yılında Filistin'de yaşayan Yahudi nüfusu göçmen akınları sonucunda II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına göre üç kat artmış ve 80.000'e ulaşmıştır (Umar, 2002, s. 427). Göçlerin artması ile durumun ciddiyetini fark eden İttihatçılar da II. Abdülhamid'in önceden koyduğu kuralları geri getirmişlerdir (Bostancı, 2006, s. 115). Fakat İttihatçılar uluslararası baskılar sonucu bir süre sonra yasakları gevşetmiş, böylece Filistin'e Yahudi göçleri tekrar başlamıştır. Daha sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması, Müslüman erkeklerin askere gidip dönmemeleri ve savaş sonunda da Filistin'in İngiliz mandasına girmesi, ile Yahudi nüfusun azınlık olmaktan çıkmıştır (Bostancı, 2014, s. 181).

Theodor Herzl'in 1904 yılında ölmesi ile Siyonist hareketin başına Chaim Weizmann getirilmiştir. Weizmann da tıpkı Herzl gibi bir Yahudi devletinin kurulması için Batılı güçlerin desteğinin alınması gerekliliğine inanmış ve bu amaç doğrultusunda yüzünü İngiltere'ye çevirmiştir. Weizmann 1904 yılında İngiltere'ye giderek diplomatik temaslarda bulunmuştur (Yücel, 2012, s. 26).

Siyonistler, II. Abdülhamid'in Filistin topraklarına Yahudilerin yerleşmesine karşı aldığı tedbirler karşısında Osmanlı Devleti yıkılmadan Filistin bölgesine yerleşemeyeceklerinin anlaşılması üzerine Osmanlı Devleti'ni parçalama yollarını aramaya başlamışlardır. Bu nedenle Fransa, İngiltere ve ABD gibi büyük devletler Yahudileri destekleyip onlara Filistin'de devlet kurdurmaya çalışırken diğer yandan Osmanlı Devleti'ni bölmek, iç karışıklıklar çıkarmak için Arapları ayaklandırmaya çalışmışlardır (Wahibi, 2010, s. 11). Birinci Dünya Savaşı devam ederken İngiliz valisi Mac Mahon ve Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında 1916 yılında yapılan Mac Mahon adlı gizli antlaşma ile Araplara Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaları halinde bağımsız bir Arap devleti kurulacağı vaat edilmiştir. Böylece Osmanlı ordusu Suriye cephesinde mağlup edilmiştir. İngiltere 1916 yılında Fransa ile yaptığı Sykes-Picot gizli antlaşması ile de Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki toprakları iki ülke arasında paylaşılmıştır. (Harita 3.1). Yapılan antlaşmaya göre Fransa, Filistin'de uluslararası bir rejim kurulmasını ve Basra'dan Filistin'e kadar uzanan bölgenin İngiltere'nin kontrolüne veya egemenliğine verilmesini kabul etmiştir (Küçük, 1996, s. 205) .

Harita 3. 1. İngiltere ve Fransa arasındaki Sykes-Picot Anlaşması (URL 5)

İngiltere Başbakanlığına 1916 yılında David Lloyd George'nin gelmesi ile Filistin'de İngiltere yönetiminde bir idarenin kurulmasına önem verilmeye başlanmıştır. Bunun

sonucunda İngiliz Dışışleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından 2 Kasım 1917 tarihinde yayımlanan Balfour deklarasyonu ortaya çıkmıştır. Balfour, tarihi mektubunu Lord Rothschild'e göndermiştir. Deklarasyon şu şekildedir: “Majesteleri Hükümeti, Filistin’de Yahudi ırkı için bir ulusal yurt kurulmasına sempati ile bakmakta olup bu amaca ulaşılabilmesi için her türlü çabayı sarf edecektir.” Balfour Deklarasyonunda İngiltere, Filistin’de bir Yahudi yurdu kurulması için çalışma sözü vermiştir. Bu deklarasyon siyasî Siyonizm’in kuruluş belgesi olarak görülmektedir (Goldschmidt & Davidson, 2018, s. 366). Balfour Deklarasyonu ile 1948’de kurulacak İsrail Devleti’nin alt yapısı oluşturulmuştur (Wahibi, 2010, s. 12).

Bu gelişmeler neticesinde Filistin bölgesinde 1517 yılında başlayan Osmanlı hâkimiyeti, 1917 yılında bölgenin İngiltere’nin yönetimine geçmesi ile son bulmuştur

3.1.3. 1920-1948 Dönemi/İngiliz Manda Dönemi

Filistin bölgesinde 1917 yılında başlayan İngiliz hâkimiyeti akabinde 1920 yılında toplanan San Remo Konferansında Filistin, İngiliz Manda yönetimine bırakılmıştır. Milletler Cemiyeti, İngiltere ve Fransa’nın San Remo Konferansı’nda aldığı kararları onaylayarak 1922 yılında Filistin’de manda yönetimi kurulmasını kararlaştırmıştır (Goldschmidt & Davidson, 2018, s. 369). Böylece Filistin’de İngiliz manda yönetimi kurulmuş ve Siyonist olan Sir Herbert Samuel ilk İngiliz Yüksek Komiseri olarak Filistin’e gönderilmiştir (Atmaca, 2008, s. 30).

Filistin’i yönetmek için Yahudi siyasi kimliği ile tanınan Sir Herbert Samuel’in Yüksek Komiser olarak atanması üzerine Filistin Arap Cemiyeti, Samuel’in yüksek komiser olarak atanmasını kınayan bir bildiri yayınlayarak bu durumdan duyulan rahatsızlığı kamuoyuna açıklamıştır (Yiğit, 2019, s. 399-400). Samuel kendisine karşı duyulan tepkileri azaltmak ve Filistin’de yeni bir dönemin başladığını göstermek için ilk olarak siyasi suçlular için genel af ilan etmiş ve daha sonra Araplar adına yetkili bir alt kurulun kurulmasını sağlamıştır. Böylece ilk yıllarda barış ortamını sağlamada başarılı olmuştur (Yiğit, 2019, s. 400).

Filistin coğrafyasında İngiliz manda yönetiminin başlamasıyla çatışmaların da başladığı görülmektedir. Manda yönetiminin kararsız tutumuna karşı Arapların gösteri ve ayaklanmalarından ilki 1920’de meydana gelmiştir. Daha sonra 1921 Mayıs’ında ikinci

ayaklanma gerçekleşmiştir (Arı, 2012, s. 260). İngiltere, ortaya çıkan bu ayaklanmaları bastırmak için 1922 yılında Filistin’le ilgili Beyaz Belge’yi yayımlamıştır. Beyaz Belge ile bölgeye yapılan Yahudi göçünü sınırlandırırken Balfour Deklarasyonu ile Yahudi göçlerine resmiyet kazandırarak ‘Yahudi milli yurdu’ hedefine açıklık getirilmiştir (Aras, 2010, s. 7).

Filistin’de İngiliz manda idaresi kurulduktan sonra 1923-1929 yılları arasında sakin bir döneme girilmiş ve Yahudi göçlerinde önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Çünkü İngiltere, Yahudi göçlerine bazı kurallar koymuş ve bu kuralları katı biçimde uygulamaya geçirmiştir. Ancak bu durum Polonya’da ve Almanya’da yükselen anti-semitizm ile birlikte 1930’lardan itibaren radikal biçimde değişmiştir (Öke, 2002, s. 415). 1929 yılında Ağlama Duvarı olayları başlamıştır. Ağlama Duvarı ve ikinci Yahudi tapınağı kalıntısı Yahudiler için kutsaldır. Yahudilere göre Ağlama Duvarı Yahudi tapınağının yeniden inşa edileceği ve eski Yahudi törenlerinin tekrarlanacağı umudunu temsil etmektedir. Ağlama Duvarı aynı zamanda Harem El-şerifi çevreleyen duvarın da bir parçasını oluşturmaktadır. Bu neden ile Müslümanlar için de kutsal bir bölge idi. 1928 yılında duvar önünde dua eden Yahudiler, bulunan kutsal yerde kadın ve erkekleri ayıran bir perde yerleştirmişlerdir. Perdenin yerleştirilmesi sonucu Arapların geçişi engellenmiş ve bir çatışmanın fitili ateşlenmiştir. Bu nedenle Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalar başlamıştır (Goldschmidt & Davidson, 2018, s. 373-374). 1929 yılında ağlama duvarı problemi ile başlayan Arap-Yahudi çatışmaları üzerine İngiltere tarafından soruna çözüm bulmak amacıyla 1930 yılında Passfield Beyaz Kitabı olarak bilinen rapor yayımlanmıştır. Passfield Beyaz Kitabı, Arap-Yahudi iş birliğine dayanan bir yönetim kurulmasını tavsiye eden, fakat asıl önemli kısmı Yahudi göçlerinin ve Yahudilere toprak satışının durdurulmasını öngören bir rapordur (Arı, 2012, s. 263).

Passfield Beyaz Kitabı İngiltere’nin Filistin sorununa çözüm bulmak için Arapların haklılığını kabul ettiği ve görüşlerini benimsediği tek belgedir. Bu belge Yahudiler tarafından büyük bir tepkiye neden olmuştur. Bu süreçte Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı Chaim Weizmann istifa etmiştir. Bu tepkiler üzerine İngilizler geri adım atmış ve İngiliz Başbakanı MacDonald, 1931 yılında Weizmann’a bir mektup yazarak İngiltere’nin Balfour Deklarasyonu’na olan bağlılığında bir değişikliğin olmadığını belirtmiştir (Arı, 2012, s. 263). Böylece yapılan bu açıklama ile Passfield Beyaz

Kitabı'nın Arapları memnun edecek bir yanı kalmamıştır. Bunun üzerine ortaya çıkan Arap protestoları İngiliz manda yönetimi tarafından çok sert önlemlerle bastırılmaya çalışılmıştır (Kasalak, 2016, s. 73).

Filistin'e yapılan Yahudi göçlerinin en yoğun olduğu dönem 1930-1936 yılları arasındır. 1931 yılında bölgede bulunan Yahudi sayısı 174.606, olup 1936 yılında bu sayı 384.078 kişiye yükselmiştir. Filistin'e yapılan Yahudi göçlerinin artması üzerine Kudüs Müftüsü Hacı Emin El-Hüseyni'nin önderliğinde kurulan Arap Yüksek Komitesi genel grev çağrısında bulunmuştur. Arap Yüksek Komitesinin çağrısıyla bölgede bulunan Araplar tarafından 1936 yılında ayaklanmalar başlamıştır (Tutu, 2015, s. 78). Bu ayaklanmaları yönetmek için bütün şehirlerde kurulan milli komiteler 25 Nisan 1936'da bir araya gelerek Yüksek Arap Komitesi'ni oluşturmuşlardır. Yüksek Arap Komitesi'nin manda yönetiminden üç isteği vardı:

- Bölgeye yapılan Yahudi göçlerinin durdurulması,
- Arap topraklarının Yahudilere satışının durdurulması
- Arap çoğunluğuna dayalı bir Filistin devletinin kurulması idi (Kasalak, 2016, s. 74).

İngiliz yönetimi Filistin'de meydana gelen sorunları çözmek için 1937 yılında Peel Komisyonu'nu oluşturmuştur. Komisyon bölgede araştırma ve incelemeler yaparak bir rapor hazırlamıştır. Bu raporda Filistin'de bağımsız Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasının yanında Kudüs ve Bethlehem'i (Beytüllahim) de içeren ve geniş bir bölgeyi içine alan kutsal yerlerin İngiliz manda yönetimine bırakıldığı üçlü bir yapı öngörülmekteydi (Arı, 2012, s. 264). Ancak Peel raporu Araplar ve Yahudiler tarafından kabul edilmemiştir.

İngiliz hükümeti 1939 yılında Araplar ve Yahudileri memnun edebilecek bir çözüm yolu bulmak amacıyla bir konferans düzenlemiştir. Fakat bu konferansta herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır. İngiltere'nin atacağı adımlarda Almanya ile yeni bir savaşın yaklaşıyor olması ve İngiltere'nin bu savaşta Arapların desteğine ihtiyacı olması sebebiyle ılımlı bir politika izlemiştir (Goldschmidt & Davidson, 2018, s. 376). Bu sebeple İngiltere, 7 Mayıs 1939 tarihinde yayınladığı "Mac Donald Beyaz Kitabı" ile yeni Filistin politikasını açıklamıştır. Beyaz kitaba göre; İngiltere 10 yıl içinde Filistin'de bağımsız bir Filistin Devleti kurulmasına izin verecek ve senelik Yahudi göçü 15.000 ile

kısıtlanacaktır (Tür, 2007, s. 245). Ayrıca Mac Donald Beyaz Kitabı Filistin topraklarını A, B ve C olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. A bölgesi Araplara ayrılarak bu bölgede Yahudilerin toprak alması kesinlikle yasaklanmıştır. B bölgesinde Arapların toprak alması serbest iken Yahudilerin toprak alması belli şartlara bağlanmıştır. C bölgesi ise Filistin topraklarının %5'ini kapsamış ve bu bölgede Yahudilerin toprak almasının serbest olması kararlaştırılmıştır. Ancak rapora Araplar, Yahudi göçüne ve toprak satışına sınırlı da olsa izin verdiği için, Yahudiler ise Filistin'e göç edilmesine ve onlara toprak satışına sınırlamalar getirdiği için tepki göstermişlerdir (Arı, 2012, s. 265).

Mac Donald Beyaz Kitabı Yahudiler tarafından "Kara Belge" olarak tanımlanmıştır (Tutu, 2015, s. 79). Yahudiler bu tarihten sonra İngiltere ile amaçlarına ulaşamayacaklarını görmüş ve ABD ile beraber hareket etmenin Yahudi amaçları için daha uygun olacağına karar vermişlerdir (Aras, 2010, s. 9).

Yahudiler 11 Mayıs 1942 yılında New York'ta yapılan toplantıda Biltmore Programı adı verilen belgeyi kabul etmişlerdir. Biltmore Programı bundan sonra Yahudilerin temel amacının Filistin'de bir devlet kurmak olduğunun açıkça ifade edildiği ve Mac Donald Beyaz Kitabının bütünüyle reddedildiği bir belgedir (Arı, 2012, s. 266). Bu belgeye göre Filistin'de Yahudi Devleti kurulacak ve Filistin'e olan Yahudi göçleri sınırlandırılmayacaktır (Aras, 2010, s. 9).

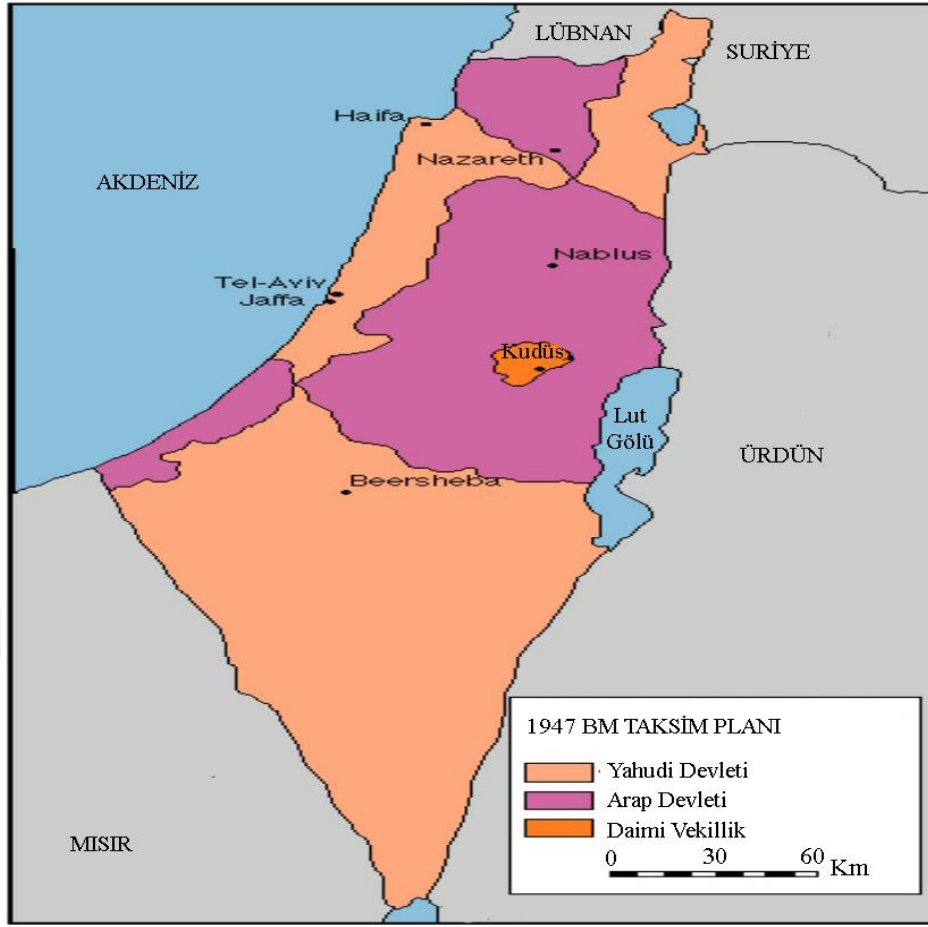
İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla Filistin'in geleceği konusu yeniden önem kazanmıştır. ABD'nin desteğini alan Yahudiler, ABD aracılığıyla İngiliz manda yönetimine baskı yapmış ve Yahudi terör örgütleri Filistin'de bulunan İngiliz tesislerine karşı saldırılarda bulunmuşlardır. İngiltere ise yapılan saldırılar sebebiyle 1947 Nisan'ında Filistin konusunu Birleşmiş Milletler'e taşımıştır (Atmaca, 2008, s. 33). İngiltere, BM Genel Kurulu'nun Filistin meselesi için özel bir toplantı yapılmasını ve meselenin incelenmesi için özel bir komitenin kurulmasını istemiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İngiltere'nin isteği üzerine 15 Mayıs 1947'de Filistin meselesini görüşmek üzere özel bir toplantı yapmıştır. Toplantının sonunda 11 üyeden oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP–The United Nations Special Committee on Palestine) kurulmuştur. Filistin Özel Komitesinin görevi en geç 1 Eylül 1947 tarihine kadar Filistin sorununun çözümü ile ilgili bir rapor hazırlamaktır.

Filistin Özel Komitesi yaptığı araştırmalar sonucunda azınlık raporu ve çoğunluk raporu olmak üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na iki rapor sunmuştur. Azınlık raporuna göre Kudüs başkent olmak üzere Arap-Yahudi devletlerinden oluşan bağımsız Filistin Federal Cumhuriyeti kurulacaktır. Çoğunluk raporuna göre ise Filistin bölgesinin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs bölgesi olmak üzere üç idarî bölgeye taksim edilmesi ve iki yıl içinde iki devletin bağımsız olması önerilmiştir (Harita 3.2).

Arap devletleri azınlık planını desteklerken Yahudiler ise çoğunluk planını desteklemişlerdir. Çoğunluk planına göre Yahudiler iki yıl sonra bağımsız bir devlet kurup genişleyebilme imkânına sahip olacaktı. Azınlık planına göre ise Araplar Filistin'in toprak bütünlüğünün bozulmasını engelleyip bütün Filistin üzerinde hâkimiyet kurabileceklerdi (Şenel, 2014, s. 58).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 29 Kasım 1947 günü yapılan genel oylamada çoğunluk planı üyelerin çoğunluğunun kabulü ile 181 (II) A kararı olarak kabul edilmiştir. Bu karara göre Filistin topraklarının Arap ve Yahudiler arasında bölünmesine ve Kudüs bölgesinin ise Birleşmiş Milletler denetiminde uluslararası bir bölge haline getirilmesine karar verilmiştir (Atmaca, 2008, s. 46). Ayrıca Filistin'de manda yönetiminin sona ermesi ve bölgede bulunan İngiliz silahlı kuvvetlerinin en geç 1 Ağustos 1948 tarihinde kuvvetlerini çekmesi kararı alınmıştır (Bileydi, 2005, s. 106). Birleşmiş Milletler taksim planında, bölgede bulunan Yahudilerin Filistin nüfusunun üçte birini oluşturmalarına ve Filistin topraklarının %7'sine sahip olmalarına rağmen, iyi toprakların çoğunu da kapsamak üzere Filistin topraklarının %56,42'lik kısmı kurulacak Yahudi devletine verilmiştir (Arı, 2012, s. 277). Araplara ise nüfusun %70'ini oluşturmalarına ve toprağın %94'üne sahip olmalarına rağmen en dağlık ve verimsiz sahalardan oluşan %43,58'lik kısmı bırakılmıştır (Harita 3.2) (Yücel, 2012, s. 32).

Harita 3. 2. BM Taksim Planı (URL 6 Değiştirilerek)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudiler Filistinlilere karşı Haganah, Irgun ve Stern gibi silahlı örgütlerini oluşturarak birçok kanlı eylem düzenlemişlerdir. Silahlı örgütler tarafından düzenlenen bu eylemler pek çok kişinin yaralanmasına ve ölmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler'in 1947 yılında aldığı taksim kararından sonra Yahudiler göçlerle yerleştikleri toprakların gerçek sahibi olan Arapların ilerde kendilerine sorun çıkaracağını düşünerek bölgede bulunan Araplara karşı terör eylemleri düzenleyerek onları göçe zorlamışlardır (Yücel, 2012, s. 32). Zaman zaman İsraili silahlı güçler tarafından Arap köylerine baskınlar düzenlenmiştir. Bu baskınlardan en kanlı olanı Irgun örgütü tarafından yapılan Kudüs yakınlarında bir Arap köyü olan Deir Yasin'de bulunan 254 erkek, kadın ve çocuğu katledildiği baskındır (Goldschmidt & Davidson, 2018, s. 381). Yahudi silahlı örgütlerin gerçekleştirdiği katliamlar sonucu Filistin halkı korkuya kapılarak can güvenliğini sağlamak için doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır (Yücel, 2012, s. 32-33).

İngiltere, Filistin’de bulunan kuvvetlerinin tamamını en geç 15 Mayıs 1948’e kadar çekeceğini açıklamıştır. Böylece İngiltere’nin 1917 yılında Filistin’e girmesi ile bölgede başlayan İngiliz yönetimi, 1920 yılında toplanan San Remo Konferansı ile İngiliz mandasına bırakılan bölge 1947 yılında Birleşmiş Milletler’in kararı ile son bulmuştur. İngiltere bölgede bulunan silahlı kuvvetlerinin tamamını 14 Mayıs 1948 günü çekmiştir.

Filistin’de 1922 ve 1948 yılları arasındaki İngiliz manda yönetimi dönemi Filistin’de ekonomik ve idarî büyümenin yaşandığı, çok sayıda Yahudi’nin Filistin’e göç ettiği ve yerli nüfusun siyasi baskı altında kaldığı bir dönem olmuştur (Davis, 2016, s. 36).

Filistin’de İngiltere manda yönetiminin olduğu 1922 yılında bölgede Yahudi oranı 1/10 iken İngiliz manda yönetiminin son bulduğu 1948 yılında bu oran 1/3’e yükselmiştir. Yani Filistin’de bulunan Yahudi sayısı 7 kat artmıştır (Aras, 2010, s. 7). İngiliz manda döneminin başladığı 1922 yılında Filistin topraklarının yüzde 3’ü Yahudilere aitken manda döneminin sona erdiği 1947 yılında Yahudilere ait toprakların oranı yüzde 7’ye yükselmiştir (Balcı, 2010, s. 105).

3.1.4. 1948 -1973 Dönemi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1943.7 yılında aldığı taksim kararına göre Filistin’de İngiliz manda yönetimine son verilmiştir. İngiltere bölgede bulunan silahlı kuvvetlerinin tamamını 14 Mayıs 1948 gününde çekmiştir. 14 Mayıs günü David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Konseyi İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmiştir.

David Ben Gurion, İsrail’in kurulduğunu ilan ettiği konuşmasında Yahudi Ulusal Konseyine şu şekilde hitap etmiştir:

“Eretz İsrail yani İsrail ülkesi, Yahudi Milletinin doğduğu yerdir ve Yahudi milleti ilk defa burada millet olmuştur... Biz, İsrail ülkesindeki Yahudi toplumun ve Siyonist hareketin temsilcisi olan halk konseyinin üyeleri olarak, tabii ve tarihi hakkımızı kullanarak Eretz İsrail’de bundan sonra İsrail Devleti diye tanınacak olan Yahudi Devleti’nin kurulduğunu ilan ediyoruz.” (Armaoğlu, 1991, s. 93).

Yeni kurulan İsrail Devleti’ni ABD de facto (fiilen) tanıyan ilk ülke olmuştur. İkinci tanıyan ülke ise Sovyetler Birliği olmuştur. Ancak Sovyetler Birliği rakibi olan ABD’den bir adım daha öteye giderek İsrail Devleti’ni aynı zamanda de jure (hukuken) de tanıdığını ilan etmiştir (Pappe, 2007, s. 180).

İsrail Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann ve ilk Başbakanı ise David Ben Gurion olmuştur. 1948 İsrail'in kuruluşundan sonra yeni kurulan Eretz İsrail'in tüm Yahudilerin devleti olduğu açıklanmıştır. İsrail Devleti'nin kurulması ile asırlardır diasporada bulunan Yahudiler bir devlet çatısı altında toplanmıştır.

Filistin topraklarında 1948 yılında İsrail'in kurulması ile Arap-İsrail savaşları olarak bilinen dört önemli savaş meydana gelmiştir.

3.1.1.1. Arap-İsrail savaşları

İsrail Devleti'nin 1948 yılında kurulduğunu ilan etmesi ile dört büyük Arap-İsrail savaşı meydana gelmiştir. 1948 ve 1956 Arap İsrail Savaşı'nda Arap devletlerinin amacı İsrail devletini yok etmektir. Fakat 1967 savaşı ve sonrasında yapılan savaşlarda Arap devletlerinin amacı kaybettiği toprakları geri almaktır. Çalışmamızın bu bölümünde Arap- İsrail savaşları kısa bir şekilde ele alınacaktır.

3.1.1.1.1. 1948 Arap-İsrail savaşı

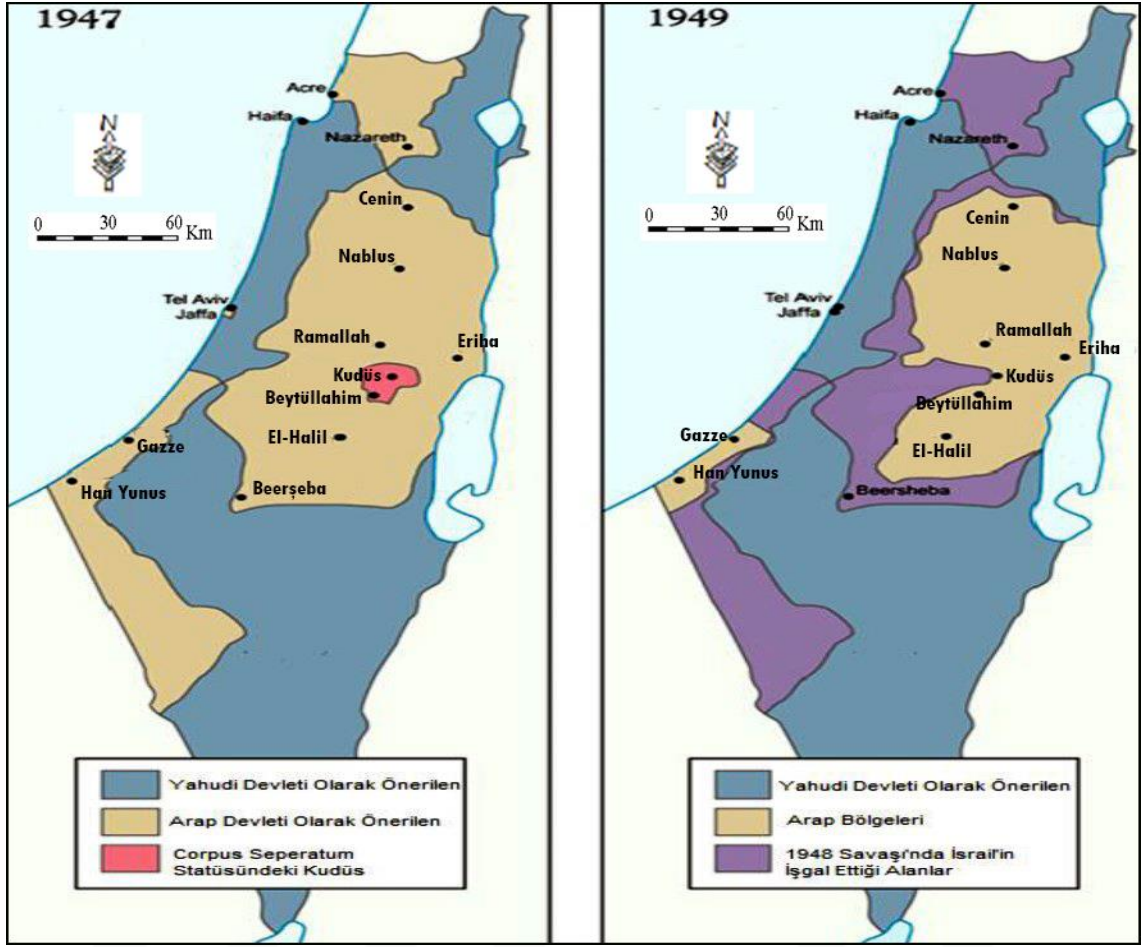
İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmesi ile Arap devletleri: Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'ın İsrail'e savaş açmışlardır. Böylece ilk Arap-İsrail savaşı başlamıştır. Savaş başında üstünlük Arap devletlerinin elindeyse de ABD'nin Arap ülkelere silah ambargosu uygulaması ve SSCB'nin İsrail'e silah yardımıyla bulunması ile İsrail üstünlüğü ele geçirmiş ve Arap devletlerinin ele geçirdikleri toprakları ellerinden almıştır.

Birleşmiş Milletler 29 Mayıs'ta ateşkes çağrısında bulunmasına rağmen her iki taraf da ateşkes kararına uymamıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler'in İsveçli diplomat Bernadotte'yi ateşkesi sağlaması için görevlendirmiştir. Bernadotte'nun girişimleri ile 10 Haziran 1948'de ateşkes sağlanmıştır (Aras, 2010, s. 13). Fakat kısa bir süre sonra ateşkes bozulmuş ve savaş kaldığı yerden devam etmiştir. Bunun üzerine BM, 15 Temmuz'da ateşkesin sağlanması için yeni bir karar almıştır. Alınan karara göre üç gün içinde ateşkes sağlanmazsa Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın 39. Maddesine göre (yani barışın ihlali) harekete geçeceği bildiriliyordu. Bunun üzerine taraflar ateşkesi kabul etmişlerdir. Bernadotte'nin taraflara sunduğu anlaşma önerisine göre Kudüs Araplara bırakılacaktır. Bu öneri maddesi Bernadotte'nin İsrail silahlı örgütü olan Stern örgütü teröristleri tarafından Eylül 1948'de öldürülmesine neden olmuştur (Aras, 2010, s. 13). Bernadotte'nin yerine ateşkesi sağlama görevine yardımcısı Ralph Bunche getirilmiştir.

BM Genel Kurulu'nun, 11 Aralık 1948'de aldığı karar ile ABD, Fransa ve Türkiye temsilcilerinden oluşan BM Filistin Uzlaştırma Komisyonu oluşturulmuştur. Alınan bu karara göre, Kudüs'e güneyde Beytüllahim'i de dahil olacak şekilde özel bir statü verilecek ve askersiz hale getirilerek BM gözetimine bırakılacaktır. Ayrıca bu kararda Filistinli mülteciler ile ilgili madde vardır. Karara göre, komşularıyla barış içinde yaşamak isteyen Filistinli mültecilerin evlerine dönmelerinin sağlanması, mülkleri zarar gören veya dönmek istemeyenlere ise tazminat ödenmesi gerektiği belirtiliyordu (Aras, 2010, s. 13).

BM Güvenlik Konseyi 29 Aralık 1948'de derhal savaşın sona erdirilmesini öngören bir çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı üzerine İsrail-Mısır ateşkesi 24 Şubat 1949'da İsrail-Lübnan ateşkesi anlaşması 23 Mart 1949'da İsrail- Ürdün ateşkesi 3 Nisan 1949'da ve son olarak İsrail-Suriye ateşkesi 20 Temmuz 1949'da imzalanmıştır. Bu ateşkes anlaşmalarında Suriye, Ürdün ve Mısır ile 1967 yılına kadar, Lübnan ile 1978 yılına kadar geçerliliğini koruyan ateşkes hatları belirlenmiştir. Bu düzenlemeler yeni bir savaş önlemekte etkili olmamıştır. Ateşkes anlaşmaları savaş ancak bir süre için durdurabilmiştir (Pappe, 2007, s. 185).

1948 savaşı sonrasında Kudüs, Ürdün ve İsrail arasında, Gazze ise İsrail ve Mısır arasında bölünmüştür. Arap devletleri arasından Ürdün, İsrail'den sonra savaştan en kârlı çıkan ülke olmuştur. 1948 savaşı sonunda İsrail, BM'nin 1947 tarihli taksim kararıyla kendilerine bırakılan yaklaşık 5.800 mil²'lik toprağı 8.000 mil²'ye çıkararak Filistin topraklarının yaklaşık %80' ini ayrıca Kudüs'ün yarısını ele geçirmiştir (Harita 3.3) (Arı, 2012, s. 282). Bunun sonuncunda 1 milyon Filistinli anavatanlarını terk etmek zorunda kalmış ve Batı Şeria, Ürdün, Mısır, Irak ve Lübnan'da mülteci statüsünde yaşamaya başlamışlardır (Al-Rimmawi, 2009, s. 398).

Harita 3. 3. 1947 Paylaşım Planı ve 1949 Ateşkes hattı (URL 7 Değiştirilerek)

Filistin tarihinde kırılma noktası 1948 yılı olmuştur. 1948 öncesinde de toprak kaybetmeye başlayan ve Yahudi nüfusa pozitif ayrımcılığın uygulandığı Filistin’de 1948 sonrasında hem alan kaybı hem de baskı şiddetinin artışına paralel olarak ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. 1948 öncesi paylaşım planına göre Arap Devleti olarak önerilen alan 1949 Ateşkes Hattı anlaşmalarıyla ciddi derecede daraltılmıştır. Dolayısıyla Filistinli yerli nüfusun yaşam alanları daralmış, Yahudi nüfusun ise yaşam alanı genişlemiştir (Harita 2.3). Filistinlilerin yaşadığı bu büyük felaket Filistinlilerin hafızasında “felaket, facia, kıyım” anlamına gelen “nekbe” kelimesiyle hatırlanacak ve tüm Filistinlileri ulusal bir hareket çevresinde birleştiren ateşi yakacaktır (Pappe, 2007, s. 191). Genel olarak Nekbe kelimesi 1948 Savaşı, Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması ve Filistin de yaşayan 1,5 milyon Arap’ın yarısının yerinden zorla göç ettirilmesi, dört yüze aşkın köyün yok edilmesi, Akka, Hayfa, Safed, Taberiyye, Bi’ru’s-Seb, Yafa ve Beysan

kentlerinde bulunan Filistinlilerin zorla yerinden çıkarılması ve Celile'den, Beysan ve Necef'te bulunan on binlerce Bedevi'nin sürülmesi için kullanılır (Davis, 2016, s. 37).

3.1.1.1.2. 1956 Arap-İsrail savaşı

Birleşmiş Milletler'in ayrımcı politikası ve Mısır'ın sınırında yer alan İsrail Devleti'ni istememesi sonucu 1956 Arap-İsrail Savaşı yaşanmıştır. Birinci Arap-İsrail savaşında Mısır ordusunun büyük bir yenilgiye uğraması, Mısır'da 1953 yılında Kral Faruk rejiminin devrilmesine yol açmıştır. 1954 yılında Cemal Abdül Nasr Mısır'da iktidarı ele geçirmiştir.

Nasr yönetimi İsrail tarafını tutan ABD ve İngiltere'ye karşı bazı politikaları benimsemiş ve uygulamaya başlamıştır. Aswan Barajı projesi için gerekli olan finansmanın ABD ve Dünya Bankası tarafından finanse edilecek olmasına karşılık Nasır'ın bağlantısızlık politikasına kayması, Doğu Bloğuyla yakın bir ilişki içinde olması, 1955 Eylül'ünde yapılan bir anlaşmayla Çekoslovakya'dan silah satın alması ve 1956 Mayıs'ında Çin'i tanınması üzerine ABD ve İngiltere Aswan Barajı için gerekli finansmanın sağlanmasının mümkün olmadığını açıklamıştır (Arı, 2012, s. 285).

Mısır'ın Aswan Barajı'nın yapımı için ABD'den ve İngiltere'den beklediği maddi desteğin reddedilmesi üzerine, Nasır 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamıştır (Atmaca, 2008, s. 15). Bunun üzerine İsrail, Fransa ve İngiltere 29 Ekim'de Mısır'ın önemli noktalarını işgal etmişlerdir. Fakat SSCB ve ABD'nin yaptığı baskılar sonucu İngiltere, Fransa ve İsrail BM kararlarına uyarak 6 Kasım'da Mısır topraklarından çekilmişlerdir (Arı, 2012, s. 285). BM tarafından Mısır ile İsrail sınırına BM Acil Durum Gücü (UNEF) askerleri yerleştirilmiş ve bu askerler 1967 yılına kadar bu sınırda görev yapmışlardır. Nisan 1957'de Süveyş Kanalı tekrar uluslararası trafiğe açılmıştır (Aras, 2010, s. 15).

İsrail ve arkasındaki Avrupalı destekçilerinin de müdahil olduğu bu savaş Nasr için askeri bir yenilgi olsa da diplomatik olarak zafer olmuştur. Savaş sonunda Nasr Arap dünyasında büyük bir prestij elde etmiş ve Arap dünyasının lideri konumuna gelmiştir (Arı, 2012, s. 285).

Bu savaştan sonra Yaser Arafat ve arkadaşları tarafından 1959 yılında El- Fetih örgütü kurulmuştur. Bu örgüt Filistin'in ancak Filistinlilerin çabalarıyla kurtarılabileceği

düşüncesini benimsemiştir (Tutu, 2015, s. 88). 1964 yılında Kahire’de toplanan Arap Birliği’nde Mısır’ın çabalarıyla Filistin halkını temsil edecek bir örgütün kurulması kabul edilerek Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)’nün temelleri atılmıştır (Atmaca, 2008, s. 85). Filistin Kurtuluş Örgütü’nün amacı işgal edilen Filistin topraklarını geri almak ve laik bir Filistin Devleti kurmaktır. Bu örgüt farklı ideolojik düşünceye sahip grupları içerisinde barındırıyordu. FKÖ içerisindeki en büyük grup olan El-Fetih grubunun lideri Yaser Arafat 1969 yılında FKÖ’nün başkanlığına seçilmiş ve 2004 yılında ölümüne kadar örgütün başkanlığını yapmıştır (Atmaca, 2008, s. 85).

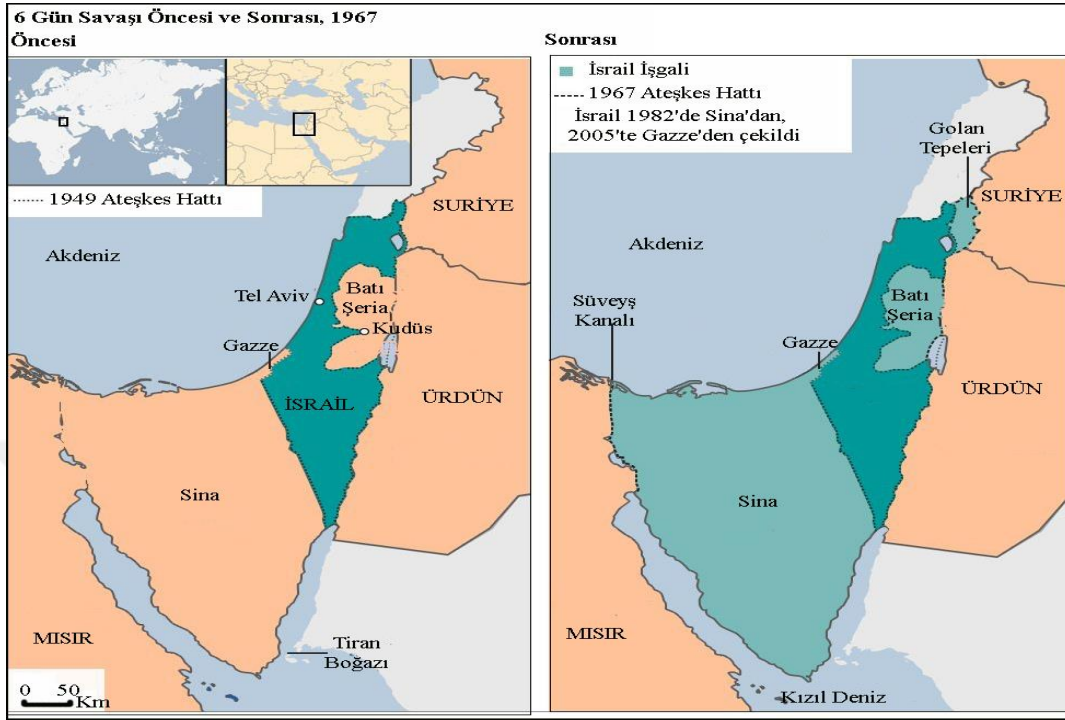
3.1.1.1.3. 1967 Arap- İsrail savaşı

Suriye-İsrail arasında mayıs ayında başlayan sınır çatışmaları ve Nasır’ın, Sina’da bulunan BM Acil Durum Gücü (UNEF) askerlerinin çekilmesini istemesi onların yerine asker yığması ve Akabe Körfezi’ni deniz ulaşımına kapatması 1967 Arap-İsrail savaşına neden olmuştur. Altı gün savaşı veya 1967 Arap-İsrail savaşı olarak adlandırılan bu savaş 5 Haziran’da İsrail’in saldırısı ile başlamıştır. İsrail, Mısır hava kuvvetlerini ani bir saldırı ile saf dışı bırakmıştır. Ayrıca İsrail bu savaşta Suriye ve Ürdün hava kuvvetlerine de saldırıda bulunmuştur (Doğan, 2015, s. 25). İsrail hava güçleri 304 Mısır 53 Suriye ve 287 Ürdün hava aracını daha yerde iken yok etmiştir.

Kara gücü olarak da üstünlüğü elinde bulunduran İsrail kuvvetleri 7 Haziran’da Tiran Boğazını 8 Haziran’da ise Sina’yı ele geçirmiştir. 8 Haziran’da Mısır’ın ateşkes istemesi ile 9 Haziran’da ateşkes yürürlüğe girmiştir. İsrail, Ürdün cephesinde, 6 Haziran’da Gazze’yi, 7 Haziran’da tüm Batı Şeria’yı ve Kudüs’ün tamamını ele geçirerek Şeria Nehri kıyılarına dayanmıştır. Bunun üzerine Ürdün 7 Haziran’da ateşkes istemek zorunda kalmıştır. Ürdün ile yapılan ateşkes sonucunda İsrail kuvvetleri bölgede ilerleyişini durdurmuştur. Suriye cephesinde ise Suriye’nin 9 Haziran’da ateşkes istemesine rağmen İsrail Golan Tepeleri’nin tamamını ele geçirene kadar ateşkesi kabul etmemiştir. İsrail Suriye ateşkesi ancak 10 Haziran’da yürürlüğe girmiştir (Arı, 2012, s. 294). Bu ateşkes anlaşma ile 1967 Arap-İsrail Savaşı sona ermiştir.

İsrail bu savaş sonunda Filistin topraklarının geriye kalan %22’sini (yani 1949’dan beri Mısır ile Ürdün’ün kontrolü altında bulunan Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze), Mısır topraklarının %6’sını (Sina Yarımadası), Suriye topraklarının %1’ini (Golan Tepeleri) işgal etmiştir (Harita 3.4). Altı gün süren bu savaşla İsrail, 1947 yılında taksim kararıyla

kendisine bırakılan toprakları 1967 Savaşı'ndan sonra dört katına çıkarmış ve stratejik açıdan avantajlı bir hale kavuşmuştur (Harita 3.4) (Doğan, 2015, s. 25).

Harita 3. 4. 1967 Savaşı sonrası İsrail'in işgal ettiği yerler (URL 8 Değiştirilerek)

1948 Savaşı'nda kaybedilen topraklar sadece Filistin toprağıydı ama 1967 Savaşı sonucunda Mısır, Suriye ve Ürdün önemli miktarda toprak kaybetmiştir. 1967 yılından önce Arap ülkelerinin amacı Filistin topraklarında kurulan Yahudi Devleti'ni ortadan kaldırmak iken, 1967 Savaşı'ndan sonra Arap ülkelerinin amacı kaybettikleri toprakları geri almak olmuştur (Arı, 2012, s. 298-299).

3.1.4.1.4. 1973 Arap-İsrail savaşı

Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulması ile 1948, 1956 ve 1967 yıllarında Arap devletleri ve İsrail arasında savaşlar yapılmıştır. Bu savaşlarda Arap Devletlerinin amacı İsrail Devleti'ni ortadan kaldırarak Filistin topraklarını kurtarmaktır. 1967 yılında yapılan savaşta Arap devletleri ağır bir yenilgiye uğramış ve büyük toprak kayıpları vermiştir. Arap devletlerinin 1967 yılından sonraki amacı İsrail tarafından işgale uğrayan topraklarını geri almak olmuştur.

Abdülnasır'ın 1970 yılında ölümü ile Enver Sedat, Mısır Devlet Başkanı olmuştur. Enver Sedat 1970 yılında İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesi şartıyla İsrail ile

barış yapmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Fakat İsrail işgal ettiği topraklardan çekilmeyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Mısır 1967 yılında İsrail tarafından işgal edilen topraklarını geri almak amacıyla Suriye ile birlikte saldırı planı hazırlanmıştır. Bu plana göre Suriye ve Sina cephesinde olmak üzere iki cephede İsrail'e saldırı başlayacaktır. Mısır ve Suriye'nin 6 Ekim'de İsrail'e saldırması ile 1973 Ekim Savaşı başlamıştır. 6 Ekim tarihi Yahudilerin "Yom Kippur" adını verdiği bayramdır. Bu savaş 6 Ekim'de yaşandığı için Yom Kippur Savaşı olarak da adlandırılır. Savaşın ilk dört günü Mısır, Sina'nın doğusunu kontrol altına almıştır. Suriye ise 1967 yılında kaybettiği toprakları kontrol altına alıp ve daha da ileriye gitmiştir (Arı, 2012, s. 317). ABD'nin havadan cephaneye takviyesi yaparak İsrail'e yardımda bulunması üzerine durum değişmiş ve İsrail savaşta üstünlüğü ele geçirmiştir (Kemiksiz, 2018, s. 137). Bu durum üzerine Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan savaşa katıldıklarını açıklamışlarsa da bunların savaşa girmeleri Arap devletlerinin lehine bir gelişme sağlamamıştır.

Mısır'ın 16 Ekim'de ateşkes çağrısına rağmen, İsrail savaşa devam etmiştir. Savaşın gidişatını etkileyen ABD, 21 Ekim'de İsrail'e 2,2 milyar dolarlık bir askeri yardım paketini onaylamıştır. Bunun üzerine ABD'nin bu tutumuna tepki gösteren OAPEC (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) üyesi petrol ihraç eden Arap ülkeleri (Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Katar, Bahreyn, Mısır, Suriye, Libya ve Cezayir) ABD'ye petrol ambargosu uygulamaya karar vermişlerdir. Bu ambargonun amacı uluslararası toplumun İsrail'i işgal ettiği Arap topraklarından çekilmeye zorlamasını sağlamaktır. İsrail'e destek veren ülkelere özellikle de ABD'ye uygulanan bu ambargo petrol fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. 1974 yılında Arap devletlerinin petrol ambargosunu kaldırmasına rağmen petrol fiyatlarında değişiklik olmayacaktır. Böylece ucuz petrol dönemi de tarihe karışmıştır (Arı, 2012, s. 319).

SSCB'nin ise ABD'ye karşı Arap Devletlerine silah desteği söz konusu olmuştur. Bu durumda ABD ve SSCB'nin karşılıklı silah yardımları savaşın giderek doğu batı çatışmasına dönüşmesi ihtimalini de ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 22 Ekim 1973'te 338 sayılı kararı kabul ederek ateşkes ilan etmiştir (Bileydi, 2005, s. 181). Bu karara göre: tarafların kararın kabul edildiği andan itibaren 12 saat geçmeden ateşi kesmeleri ve ateşkes ilan etmeleri, ateşkesin ardından taraflar Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının (1967) bütün gereklerini yerine getirmeleri ve taraflar

arasında Ortadoğu’da kalıcı ve adil bir barışın sağlanması için görüşmelerin başlaması öngörülmüştür (Aras, 2010, s. 22). Ancak İsrail ateşkes çağrısına uymamış ve işgallere devam etmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 23 Ekim’de 338 sayılı kararın uygulanmasını ve bölgeye BM gözlemcileri göndermesini öngören 339 sayılı kararı alarak ateşkes çağrısını yenilemiştir. 25 Ekim’de İsrail’in saldırıları durdurmasıyla bölgede bir BM Barış Gücü oluşturulmasını öngören 340 sayılı kararı BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir (Aras, 2010, s. 22).

İsrail’in ateşkesi kabul etmesi ile ABD Dış İşleri Bakanı Kissenger’in “Mekik Diplomasisi” ile İsrail-Mısır müzakereleri 11 Kasım 1973’te başlamıştır. Kissenger’in Mekik diplomasisinin bir sonucu olarak 18 Ocak 1974’te İsrail’in Sina’nın büyük kısmından çekildiği İsrail-Mısır Ayırma Anlaşması yapılmıştır. Ayrıca anlaşmaya göre İsrail, Süveyş Kanalı’nın batısında bulunan askerini çekecek, Mısır ise buna karşılık olarak füzelerini çekecek ve kanalın doğusunda sınırlı sayıda asker bulunduracaktır. Ayrıca taraflar arasında 30 km’lik bir hat boyunca oluşturulan askersiz bölgeye (tampon bölge) BM Barış Gücü (BM Ayırma Gözlem Gücü-UN Disengagement Observer Forces: UNDOF) yerleştirilecektir (Arı, 2012, s. 322).

Kissenger’in çabalarıyla Suriye-İsrail ayırma anlaşması ise 31 Mayıs 1974’te yapılmıştır. İsrail-Suriye Ayırma Anlaşması’na göre de İsrail, 1967’de işgal ettiği Golan Tepeleri’nde bir parça topraktan çekilmeyi kabul ederken, İsrail-Suriye arasında oluşturulan tampon bölgeye ise BM Barış Gücü’nün (UNDOF) yerleştirilmesi ve tampon bölgenin her iki tarafında İsrail ve Suriye sınırlı miktarda askerî güç bulunduracaktır (Arı, 2012, s. 322).

1973 savaşının sonucunda İsrail yeni topraklar ele geçirse de bu savaşın kazananı veya kaybedeni tam olarak belli değildir. Bu savaşın önemli iki sonucu vardır. Birincisi İsrail’in yenilmezlik düşüncesi bu savaş ile yıkılmıştır. İkincisi ise ilk kez Araplar kendilerinde İsrail’e saldırıda bulunacak gücü bulmuşlardır (Aras, 2010, s. 21). Ayrıca bu savaşta dünyada ilk defa petrol siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır.

3.1.5. 1973 Sonrası Dönem

Bu döneme damgasın vuran olay İsrail ve Mısır arasında 26 Mart 1979 yılında yapılan Camp David Barış Antlaşması’dır. Bu anlaşmaya göre İsrail, Sina Yarımadası’ndan çekilmiş ve Mısır, İsrail’i fiilen tanımıştır. Böylece İsrail ilk kez bir Arap ülkesi tarafından

tanınmıştır. Bu durum diğer Arap ülkelerinin tepkisini çekmiş ve Arap ülkeleri Mısır'ı ihanetle suçlamışlardır. Arap devletlerinin İsrail ve Mısır arasında yapılan barış anlaşmasına tepkileri sonucu BM Genel Kurulu yapılan barış anlaşmalarına BM ve Filistin halkının temsilcisi olan FKÖ'nün katılmadığı gerekçesiyle bu anlaşmaların geçersiz olduğunu belirtmiştir (Aras, 2010, s. 25).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 14 Ekim 1974'te aldığı karar ile FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak kabul etmiş ve Filistin sorunuyla ilgili Genel Kurul toplantılarına katılma hakkı FKÖ'ye vermiştir (Aras, 2010, s. 23).

İsrail 1980 yılında İsrail meclisinde kabul ettiği bir kanunla Kudüs'ü İsrail'in başkenti haline getirerek ilhak ettiğini açıklamıştır. Daha sonra 1981 yılında çıkardığı bir kanunla 1967 savaşında ele geçirdiği Golan tepelerini ilhak ettiğini açıklamıştır (Aras, 2010, s. 26).

İsrail kuvvetleri 1982 yılında FKÖ'nün merkezinin yer aldığı Lübnan'ın başkenti olan Beyrut'u işgal etmiştir. Bu işgal sonucunda Beyrut'ta karargâh kurmuş olan FKÖ lideri Yasar Arafat diğer Arap ülkelere sığınmıştır.

1982 yılında toplanan Arap Zirvesi'nde "Fas Planı" adı verilen bir plan kabul edilmiştir. Fas Planı, Yahudi yerleşimlerinin boşaltılmasını, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bir hükümet kurmasını, mültecilere tazminat ödenmesini ve İsrail Devleti'nin yanında bir Filistin Devleti kurularak sorunun çözülmesini öngörmektedir. FKÖ lideri Yaser Arafat, söz konusu planın hayata geçirilmesi için birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Fakat yapılan diplomatik girişimlerden bir gelişme sağlanamamıştır (Karartı, 2010, s. 25).

İntifada hareketi ise 7 Aralık 1987'de Filistinlileri taşıyan arabaya bir İsrail kamyonunun çarparak dört Filistinlinin ölümüne sebep olması üzerine başlamıştır. Bu olaydan sonra Filistinli gençler arasında direniş hareketi başlamış ve bu direniş hareketi Gazze'den başlayarak Batı Şeria'ya yayılarak bir kitle ayaklanmasına dönüşmüştür (Wahibi, 2010, s. 24). İntifada hareketinin amacı işgal altında bulunan Filistin topraklarında bulunan İsrail askerlerine karşı sivil halkında dahil olduğu basit savaş teknikleri ile İsrail'i usandırarak bu topraklardan çekilmeye ve İsrail'i barış yapmaya mecbur bırakmaktır (Yıldırım, 2021, s. 3853).

İntifada hareketi devam ederken 1 Ağustos 1988 yılında Ürdün yönetimi, 1950 yılında ilhak ettiği Batı Şeria ile her türlü hukuki bağlantısını kestiğini açıklamıştır. Ayrıca Ürdün Kralı, FKÖ'yü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak her yönden destekleyeceğini belirtmiştir (Arı, 2012, s. 341). Bunun üzerine Filistin Ulusal Konseyi 15 Kasım 1988'de Cezayir'de başkenti Kudüs olan Filistin Devleti'nin kurulduğunu Cezayir Bildirgesi ile ilan etmiştir. Cezayir Bildirgesi 15 Aralık 1988'de BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 89 ülke, henüz kurulmamış olmasına rağmen bu devleti tanımıştır. 1989 Nisan ayında ise Yaser Arafat Filistin Devleti'nin ilk başkanı seçilmiştir (Karartı, 2010, s. 26). Cezayir Bildirgesi'nden sonra FKÖ iki devletli çözüm (iki grup halk için iki devlet anlayışıyla) için bölgesel ve uluslararası alanda girişimlerde bulunmaya başlamıştır. FKÖ'nün amacı Gazze ve Batı Şeria'da bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasıdır (Özkoç, 2009, s. 174).

ABD, Ortadoğu'da barışı sağlamak için 30 Ekim 1991 Madrid Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Konferansa ABD, Sovyetler Birliği, Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün-Filistin heyetleri katılmıştır. Fakat yapılan görüşmelerden olumlu bir sonuç alınamamıştır (Yıldırım, 2021, s. 3855). İsrail-Filistin arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye yönelik ilk görüşmeler 1991 Madrid Barış Konferansı ile başlamıştır (Yücel, 2012, s. 50). İsrail, Filistin arasında başlayan bu barış görüşmeleri yedi yıl sürecek olan 1993 Oslo Barış süreci ile devam etmiştir.

İsrail ve FKÖ arasında 1993 yılında yapılan gizli görüşmelerle Oslo süreci başlamış olur. 10 Eylül 1993 yılında İsrail ve FKÖ ile yapılan karşılıklı tanıma anlaşmasına göre FKÖ, İsrail'in devlet olarak varlığını tanımakta; İsrail ise FKÖ'nün Filistinlilerin yasal temsilcisi olduğunu kabul etmektedir. 13 Eylül 1993 tarihinde İsrail ve FKÖ arasında Oslo İlkeler Bildirgesi imzalanmış ve böylece taraflar arasındaki barış görüşmeleri başlamıştır (Çalık, 2010, s. 70).

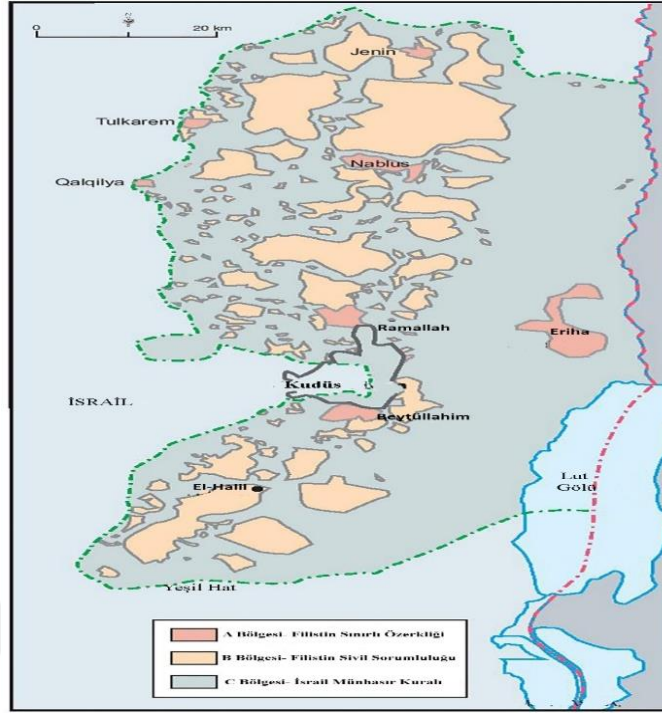
Gazze-Eriha (Kahire) Anlaşması ise ilkeler anlaşmasının devamı olarak 4 Mayıs 1994 tarihinde İsrail ve FKÖ arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; üç hafta içinde İsrail Gazze ve Eriha'dan çekilerek bölgeyi Filistin Otoritesi'ne bırakacaktır. Ayrıca anlaşma Batı Şeria'da özerk bir Filistin yönetiminin oluşturulmasını ve beş yıl bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca anlaşmaya göre bölgenin güvenliği Filistin güvenlik kuvvetlerinin sorumluluğunda olacaktır (Arı, 2012, s. 343).

FKÖ mensupları, Kahire Antlaşması gereği kurulacak güvenlik kuvveti ve kurumlarının da çekirdeğini oluşturacaktır. Böylece Yasar Arafat 27 yıl aradan sonra Filistin topraklarına dönmüştür. FKÖ, 1971 yılına kadar Ürdün, 1982 yılına kadar Lübnan, 1994 yılına kadar Tunus merkezli olarak faaliyetlerini yürütmüştür. 1994 yılında yapılan Kahire Anlaşması ile Yasar Arafat'ın Filistin topraklarına dönüşü ile FKÖ Gazze'de faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır (Çakır, 2020, s. 25).

FKÖ başkanı Yaser Arafat ve İsrail Başbakanı İzak Rabin tarafından 28 Eylül 1995 tarihinde Washington'da Oslo II Anlaşması imzalanmıştır. Oslo II Anlaşması ile İsrail, Batı Şeria'nın Karbata, Kabatiya ve Yatta kasabalarından çekilmiştir. Anlaşmadan sonra taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda İsrail, Cenin, Nablus, Tulkarim, Beytüllahim (Bethlehem) ve Ramallah'tan da çekilmiştir (Arı, 2012, s. 343).

Ayrıca Oslo II Anlaşması ile Batı Şeria A, B ve C bölgesi olarak Filistin veya İsrail kontrolü altında üç bölgeye ayrılmıştır. Filistin'in yedi büyük kasabasından oluşan ve Batı Şeria'nın %17,2'lik kısmını oluşturan A bölgesi sivil yönetimi ve güvenliği Filistin yönetimine, Batı Şeria'nın %23,8'lik kısmını oluşturan B bölgesi, sivil yönetimi Filistin'e güvenlik açısından İsrail kontrolüne, Batı Şeria'nın %59'luk kısmını oluşturan C bölgesi ise tamamıyla İsrail yönetimine bırakılmıştır (Harita 3.5). Böylelikle İsrail Batı Şeria'nın %83'lük kısmında kontrolü ele geçirmiştir (Roy, 2012, s. 11) .

İsrail'in El-Halil (Hebron)'den çekilmesini öngören Hebron (El Halil) Protokolü ise İsrail Başbakanı Netanyahu ve Yasar Arafat arasında 17 Ocak 1997 tarihinde yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre El-Halil; H1 ve H2 olarak iki bölgeye ayrılmıştır. H1 bölgesi Filistin yönetimine bırakılmıştır. 40 bin Filistinlinin ve dört yüz Yahudi yerleşiminin bulunduğu H2 bölgesi ise İsrail yönetimine verilmiştir. Bu anlaşma İsrail'in bölgedeki güvenlik ve askeri yetkiyi tamamen elinde tutmasını sağlamıştır (Torlak, 2010, s. 86).

Harita 3. 5. Oslo II Anlaşması, 1995 (URL 9 Değiştirilerek)

Diğer bir anlaşma olan Wye Memorandumu, 23 Ekim 1998 tarihinde Arafat ve Netanyahu arasında imzalanmıştır. Anlaşmaya göre İsrail, Oslo II anlaşmasında askeri ve sivil yönetimi İsrail'e bırakılan C bölgesinin %13'ünden çekilmesi; bu toprakların %12'sinin sivil yönetimi Filistin'de askeri yönetimi ise İsrail'de olan B bölgesine, %1'inin ise askeri ve sivil yönetimi Filistin yönetiminde bulunan A bölgesine transfer edilmesine ve B bölgesinde bulunan toprakların %14'ünün tamamen Filistin kontrolündeki A bölgesine devredilmesine, çekilmenin ise 12 hafta içinde tamamlanması ve güvenlikle ilgili gelişmelerin ABD tarafından izlenmesi şeklinde karara bağlanmıştır (Karartı, 2010, s. 54). İsrail'in geri çekilmesi tamamlansa bile Batı Şeria'nın %40'lık bölümünün denetimi Filistin yönetimine verilirken geri kalan %60'lık bölümünde İsrail'in sivil ve askerî anlamda tam denetimi devam edecektir (Arı, 2012, s. 344).

Wye Memorandumu'nun imzalanmasına rağmen Netanyahu hükümeti tarafından 11 Kasım 1998 yılına kadar anlaşma yürürlüğe konulmamıştır. Kasım ayının sonuna gelindiğinde ise İsrail, Batı Şeria'da çekilmesi gereken bölgelerin sadece %2'sinden çekilmiştir (Torlak, 2010, s. 87).

İsrail’de 1999 yılında yapılan genel seçimlerde barış yanlısı tutumuyla bilinen İşçi Partisi lideri Ehud Barak, İsrail başbakanı olmuştur. İsrail ve Filistin yönetimi barış sürecinin uygulanmasındaki doğan sorunları gidermek amacıyla 4 Eylül 1999’da Şarm el-Şeyh ya da II. Wye Memorandumu olarak bilinen anlaşmayı imzalamışlardır. Bu anlaşma Oslo barış sürecini kaldığı yerden devam ettirmeyi ve uygulanamayan Wye Anlaşması’nı uygulamayı amaçlamaktadır (Kızgır, 2011, s. 61).

2000 yılında ise Camp David Zirvesi’nde ABD Başkanı Clinton’ın daveti ile İsrail Başbakanı Ehud Barak ve Filistin Ulusal Yönetimi (FUY) Lideri Yaser Arafat’ın başkanlığındaki heyetlerin katılımı ile 11-24 Temmuz 2000 tarihleri arasında II. Camp David zirvesi yapılmıştır. Zirvede Kudüs’ün statüsü, toprak, sınırlar ve Filistinli mülteciler sorunu konuları üzerine yapılan görüşmelerde bir sonuca ulaşılamamıştır (Arı, 2012, s. 345).

Camp David Zirvesi’nden sonra 20 Eylül 2000 tarihinde ana muhalefet partisi Likud’un Genel Başkanı Ariel Şaron, 1.000 silahlı polis ile Harem-i Şerif (el-Aksâ Camii)’e provokatif ziyareti ertesi gün Filistin’de gösterilere neden olmuş, başlayan çatışmalarda silahlı İsrail polisleri silahsız Filistinlilere karşılık vermiş ve El-Aksâ İntifadası olarak da bilinen ikinci intifada başlamıştır (Pappe, 2007, s. 399). Bir taraftan İsrail’in artan şiddet olayları diğer taraftan İslâmi Cihad, El-Aksâ Şehitleri Tugayı, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ve HAMAS’ın üstlendiği intihar saldırıları devreye girmiştir (Arı, 2012, s. 345).

Camp David Zirvesi’nin başarısız olması ikinci intifada ile başlayan şiddet olayları devam ederken taraflar ateşkesi sağlamak için 21 Ocak 2001 tarihinde Taba görüşmeleri olarak bilinen görüşmeleri başlatmıştır. Fakat yapılan görüşmelerde herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır.

İsrail’de 2001 yılında yapılan genel seçimlerde Likud lideri Ariel Şaron başbakan olmuştur. Şaron’un başbakan olması ile gerilim giderek artmış ve barışa yönelik umutlar tükenmiştir. Şaron iktidara geldiğinde Filistin kentlerindeki askerî kuşatmayı sona erdireceğini açıklamasına rağmen bu hiçbir zaman gerçekleşmemiş, tam tersine giderek tam anlamıyla bir askeri işgale dönüşmüştür. Ramallah, Tulkarim, Kalkilya, Beytüllahim,

El-Halil ve diğer kentlerdeki kuşatma ve işgal gün geçtikçe kalıcı hale dönüşmüştür (Arı, 2012, s. 346).

Ariel Şaron 2002 yılında Ehud Barak hükümeti döneminde güvenlik gerekçesiyle gündeme getirilen fakat yapılmayan Batı Şeria ayırım duvarının inşasını başlatmıştır. 810 km uzunluğunda olması planlanan duvara “utanç duvarı”, “apartheid duvarı”, “zindan duvarı” gibi adlar verilmiştir. 2010 itibariyle utanç duvarının %64’ünü oluşturan 520 km’lik kısmı tamamlanmıştır (Yücel, 2012, s. 61).

ABD, Rusya, Avrupa Birliği (AB) ve BM’nin oluşturduğu ve “Dörtlü” olarak bilinen grup 2002 yılında yeni bir Ortadoğu barış planını yapmak için çalışmalara başlamışlardır. 2003 yılında Filistin-İsrail meselesinin çözümü için bir “Yol Haritası” nı taraflara sunmuşlardır. Yol Haritası, Filistin’de seçimlerin yapılmasını, şiddetin durmasını, güvenliğin sağlanmasını, reformlar yapılarak geçici sınırlara sahip olsa da üç senelik bir süreçte Filistin Devleti’nin kurulmasını öngörmektedir (Erakat, 2003, s. 6-7).

İsrail Başbakanı Ariel Şaron 2004 yılında Gazze Şeridi’nden çekilme planını açıklamıştır. Fakat Gazze’nin denizden, havadan ve karadan kontrol edileceğini herhangi bir güvenlik tehdit olması durumunda müdahale edeceğini belirtmiştir. 2004 yılında Yasar Arafat’ın ölümü ile FKÖ liderliğine Mahmut Abbas getirilmiştir. Gazze Şeridi’nde 2006 yılında yapılan seçimleri HAMAS’in kazanması ile Gazze HAMAS kontrolüne Batı Şeria ise Mahmut Abbas hükümet kurmuştur. Gazze Şeridi’nin ABD ve İsrail tarafından terör örgütü olarak görülen HAMAS’ın kontrolüne girmesi üzerine İsrail bölgeyi karadan, havadan ve denizden ablukaya almıştır (Özpek, 2012, s. 207).

İsrail 2005 yılından Gazze Şeridi’nden çekildikten sonra 2022 yılına kadar dört büyük operasyon düzenlemiştir. Bu operasyonlar: 2008 yılı Dökme Kurşun Operasyonu, 2012 yılı Savunma Sütunu Operasyonu, 2014 yılı Koruyucu Hat Operasyonu ve 2021 yılı Duvarların Muhafızı Operasyonu’dur. Ayrıca İsrail pek çok küçük ve orta çaplı operasyon düzenlemiştir. Bu operasyonlarda yüzlerce sivil Filistinli öldürülmüştür (Topuz, 2022, s. 215).

ABD Başkanı George W. Bush’un girişimiyle 27 Kasım 2007 tarihinde Filistin ve İsrail arasında barışın sağlanması amacıyla 50’den fazla ülkenin katıldığı Annapolis toplantısı yapılmıştır. Annapolis toplantısına göre taraflar arasında iki devletli çözüme yönelik barış

görüşmeleri hemen başlayacak ve 2008 sonuna kadar bir sonuca varılacaktır. Ayrıca 2008 sonuna kadar Filistin ve İsrail arasında Kudüs, mülteciler, yerleşimciler, su, güvenlik ve sınır konularında bir anlaşma sağlamayı amaçlamaktadır (Yücel, 2012, s. 77).

Sonuç olarak İsrail-Filistin arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye yönelik taraflar arasında ilk görüşmeler 1991 Madrid Barış Konferansı ile başlamış, bunu 1993 Oslo Barış Süreci, 1994 Paris Protokolü, 1994 Gazze-Eriha Anlaşması, 1995 Taba Anlaşması, 1997 El-Halil Protokolü, 1998 Wye River Memorandumu, 1999 Şarm el-Şeyh Memorandumu, 2000 Camp David Zirvesi takip etmiştir. Bundan sonra 2002 Ortadoğu Yol Haritası, 2007 Annapolis Zirvesi ve son olarak Eylül 2010'da Obama'nın arabuluculuğuyla yürütülen barış girişimleriyle taraflar arasındaki anlaşmazlığa çözüm arayışları devam etmiştir. Fakat tüm barış girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Yücel, 2012, s. 50).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. FİLİSTİN NÜFUSUNUN SOSYO-DEMOGRAFİK YAPISI

Nüfus yeryüzünde sınırları belli bir alanda sınırlı bir zamanda yaşayan insan sayısını ifade etmektedir. Nüfus coğrafyası ise, nüfusun yeryüzünde dağılışını, bu dağılışın nedenlerini, yoğunluğunu, yaş, cinsiyet, eğitim ve diğer sosyokültürel özelliklerini inceleyen, mekânla bağlantılarını ortaya koyan bilim dalıdır. Nüfus her an değişen dinamik bir olaydır. Yaşanan doğumlar, ölümler ve göçler ile nüfusun nitelikleri ve dağılışında değişiklikler meydana gelmektedir. Nüfusun yapısını, değişimini ve özelliklerini inceleyen bilim dalına demografi denir. Demografi, nüfusun miktar ve yapısı ile bunlarda meydana gelen değişiklikleri konu almaktadır (Tandoğan, 1998, s. 3). Toplumların nüfusunu sosyo-ekonomik ve biyolojik bakış açısıyla, sayı yönünden inceleyen demografi, istatistik yöntemleri kullanmakta ve biyoloji ile sosyal bilimler arasında köprü görevi görmektedir (Özgür, 2011, s. 5).

Uzun yıllardır baskı altında kalan ve alansal kayıp yaşayan Filistin’de nüfusun demografik ve sosyal yapı analizi önem arz eder. Yüksek doğum oranları ve yüksek göç rakamları Filistin nüfusunun niceliksel durumu üzerinde etkili olan temel belirleyiciliği meydana getirmektedir. Baskı altındaki nüfusun niteliksel yönü olan sosyo-ekonomik durumu ise diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok geri durumdadır. Bu belirsizlik aynı zamanda nüfusun psikolojik yapısını etkileyerek Filistin’i anomik yaşantıların belirlediği bir coğrafya haline getirmektedir.

Nüfus doğumlar ve ölümler ile sürekli değişmektedir. Nüfusta meydana gelen gelişim ve değişimleri demografik döngü aşamaları ile açıklanmaktadır. Demografik döngü aşamalarına göre tüm toplumlar kaçınılmaz bir biçimde doğum ve ölüm hızlarının yüksek olduğu bir durumdan doğum ve ölüm aşamalarının düşmüş olduğu yeni bir duruma doğru dönüşüm yaşayacaklardır. Ülkelerin demografik döngü aşamalarını yaşadığı zaman farklı olsa da dünya üzerinde bulunan tüm ülkeler demografik döngü aşamalarını yaşayacaktır.

Demografik döngü aşamaları dört evreden oluşmaktadır.

1. Yüksek durağanlık evresi: Tarım ve geleneksel hayat tarzının hâkim olduğu bu dönemde yüksek doğum ve yüksek ölüm oranları görülmektedir.

2. Erken gelişme evresi: Sağlık alanında meydana gelen iyileşmeler ile beraber ölüm oranları hızlı düşüş eğiliminde olduğu doğum oranlarının ise yüksek olduğu dönemdir.
3. Geç gelişme evresi: Endüstrileşme, modernleşme, kentleşme, eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadının iş hayatında yer alması sonucunda doğum oranlarının azalmaya başladığı ve nüfus artış hızının azaldığı dönemdir.
4. Düşük durağanlık evresi: Gelişmiş ülkelerde kentli nüfusun artışı ve kadınların iş yaşamında olması sonucu anneliğin ertelenmesi ile doğum oranlarının hızla azalması ile nüfus artışının azaldığı dönemdir.

Demografi döngü aşamalarına göre Filistin'in 1900'li yıllarda yüksek doğum ve ölüm oranlarının görüldüğü yüksek durağanlık evresini yaşadığı görülmektedir. Günümüzde ise Filistin nüfusunda doğum oranlarının yüksek olduğunu ve ölüm oranlarında azalma olduğu ikinci demografik döngü aşaması olan erken gelişme evresinde olduğu görülmektedir. Filistin'de doğum oranlarında geçmişe oranla azalma olsa da halen yüksek doğum oranları görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Filistin'in sosyo-demografik yapısı incelenecektir. Filistin nüfusunun dağılışı, yaş ve cinsiyet yapısı, kır-kent nüfusu, ekonomik yapısı ve sosyokültürel yapısı detaylı olarak açıklanacaktır.

4.1.1. Nüfusun Gelişimi, Dağılışı ve Yoğunluğu

Dünya üzerinde nüfus her bölgeye eşit bir şekilde dağılmamıştır. Nüfusun gelişimi ve dağılışı üzerinde fizikî (yükselti, bitki örtüsü, toprak, iklim, yükselti, denize uzaklık) ve beşerî (ticaret, sanayi, ulaşım v.b) birçok faktör etkilidir. Nüfusun gelişiminde ise doğumlar, ölümler ve göç hareketleri etkilidir.

Filistin nüfusu yüksek doğum/ölüm oranları ve yüksek göç rakamları ile 20 yüzyılda büyük değişim yaşamıştır. Siyonizm düşüncesinin ortaya çıkması ile Yahudiler için kutsal topraklar olan Filistin'e Yahudi göçleri başlamıştır. Filistin'e doğru 19 yy. sonlarında başlayan Yahudi göçleri bölgenin nüfus yapısında büyük değişime neden olmuştur. Bölgeye gelen Yahudi göçleri nüfusun artışını sağlarken aynı zamanda bölgede demografik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Filistin nüfusunun artışında bölgeye yapılan Yahudi göçlerinin yanı sıra yüksek doğum oranları etkilidir. Arap

kültüründe yaygın olan çok eşlilik (poligami) yani erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi ve erken yaşta yapılan evlilikler doğum oranlarının yüksek olmasında etkilidir.

Filistin'in nüfus yapısındaki değişime bakıldığında İsrail'in kuruluş tarihi olan 1948 yılına kadar Filistin nüfusunda büyük artışların olduğu görülmektedir. Bu hızlı nüfus artışının nedeni Filistin'e yapılan Yahudi göçleri ve yüksek doğum oranlarıdır. Filistin'e yapılan ilk Yahudi göçleri 1882 tarihinde Osmanlı devleti döneminde başlamıştır. 1882 yılında Avrupa'da ortaya çıkan Yahudi düşmanlığı sonucu Filistin'e doğru Yahudi göçleri başlamıştır. Bölgeye yapılan bu göçler sonucu Filistin nüfusunda artış sağlanmıştır. En yoğun Yahudi göçleri Filistin'in İngiliz mandasında olduğu dönem olan 1920-1948 yılları arasındadır. Bölgeye yapılan Yahudi göçleri bu dönemde en yüksek seviyeye çıkarak Filistinliler ve Yahudiler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Ayrıca bölgeye gelen Yahudiler yerleşmek amacıyla Filistinlilerin topraklarını zorla ele geçirerek Filistinlilerin zorunlu olarak göç etmesine neden olmuşlardır.

Filistin nüfus verileri incelendiğinde nüfus artış hızı 1922-1935 yılları arasında %4,25 iken daha sonraki yıllarda Filistin nüfusu sürekli artmış olsa da nüfus artış hızı azalmaktadır.

Filistin nüfus verilerini gösteren tablo (Tablo 4.1) incelendiğinde 1945-1955 yılları arasında Filistin nüfusunda azalma meydana geldiği ve artış hızının %-6,5 olduğu görülmektedir. Filistin nüfusunda bu azalmanın nedeni 1948 Arap-İsrail savaşıdır. 1947 yılında BM Genel Kurulu'nun aldığı karara göre Filistin toprakları Yahudiler ve Filistinliler arasında paylaşılmış ve Kudüs'e bağımsız bölge statüsü verilmiştir. 1948 yılında İsrail'in kurulduğunu ilan etmesi ile ortaya çıkan ilk Arap-İsrail savaşı olan 1948 yılı savaşı sonucu yüz binlerce Filistinli topraklarını terk ederek mülteci konumuna düşmüştür. Böylece Filistinlilerin yaptığı ilk büyük göç dalgası meydana gelmiştir. Göçler sonucunda Filistin nüfusunda azalma meydana gelmiştir. Filistin topraklarından yapılan göçler daha sonrada devam etmiştir. 1967 Arap-İsrail savaşı sonucu İsrail tarafından Gazze, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'nın işgal edilmesi ile ikinci büyük göç dalgası yaşanmıştır. Yaşanan göç dalgalarına rağmen Filistin de doğum oranları yüksek olduğu için nüfus sayısında artış meydana gelmiştir.

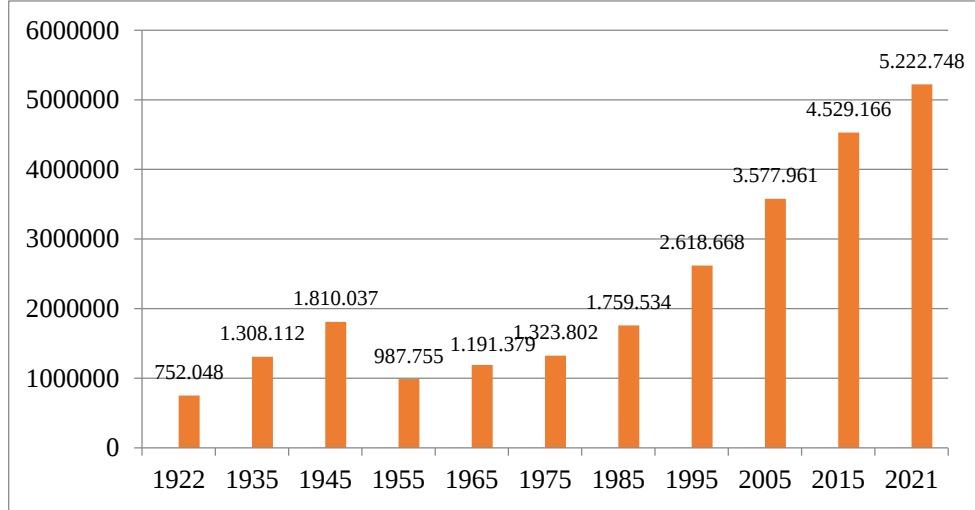
Tablo 4. 1. Yıllara göre Filistin nüfus sayıları

Yıl	Nüfus	Dönem	Y.N.A.H. %
1922	752.048		
1935	1.308.112	1922-1935	4,25
1945	1.810.037	1935-1945	3,24
1955	987.755	1945-1955	-6,05
1965	1.191.379	1955-1965	1,87
1975	1.323.802	1965-1975	1,05
1985	1.759.534	1975-1985	2,84
1995	2.618.668	1985-1995	3,98
2005	3.577.961	1995-2005	3,12
2015	4.529.166	2005-2015	2,35
2021	5.222.748	2015-2021	2,37

Kaynak: URL 10

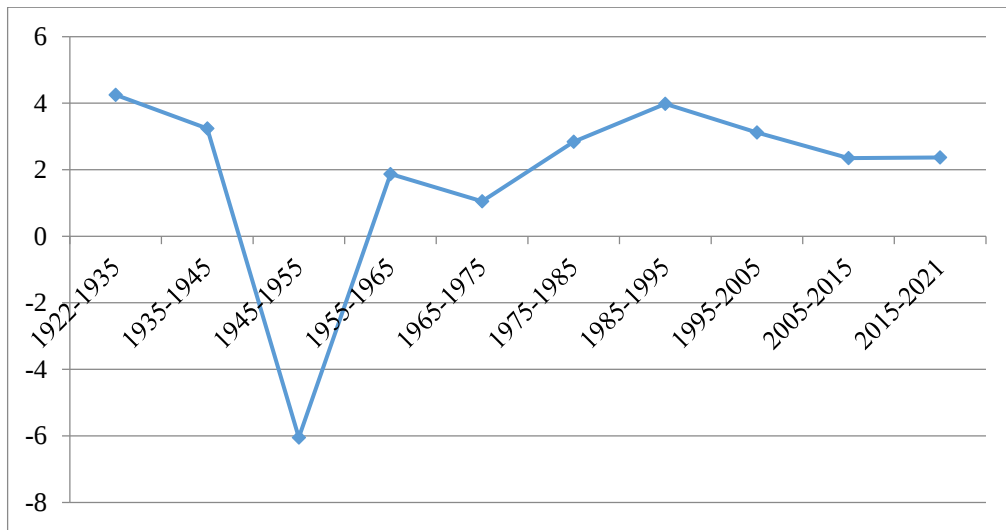
Nüfus artış hızında doğumlar, ölümler ve göç hareketleri etkilidir. Ülkenin nüfus artış hızı eğitime, ekonomik gelişime ve ülkede yaşanan siyasi olaylara göre değişmektedir. Genel bir kanı olarak ülkelerin gelişmişlik düzeyi artıkça ülkelerin nüfus artış hızı azalmaktadır.

Filistin yıllık nüfus artış hızında 1922 yılından günümüze kadar azalma meydana gelmiştir. 1922 yılında 4,25 olan nüfus artış hızı 2021 yılında 2,37'ye gerilemiştir. Filistin'de nüfus artış hızının azalmasında bölgede yaşanan iç karışıklıklar, meydana gelen savaşlar yanında bölgede eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların iş hayatına katılması ile doğum oranlarının azalması etkilidir. Yıllara göre zikzaklı nüfus artış hızları görülse de 1965 yılından günümüze Filistin nüfusunun sayısal olarak artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 4.1).

Grafik 4. 1. Filistin’de seçilmiş yıllara göre nüfus sayıları (1922-2021)

Filistin nüfus artış hızı grafiğini incelediğinde nüfusun azaldığı dönem 1945-1955 yılları arası dönemdir (Grafik 4.1-4.2). Bunun nedeni 1948 savaşı ve Filistinlilerin yaptığı zorunlu göç hareketidir. Bu dönemde nüfus artış hızı $\%-6,05$ ’e düşmüştür. Daha sonraki yıllarda nüfus artış hızı tekrar yükselmiştir. 1955-1965 yılları arasında nüfus artış hızı $\%1,87$ ’ye yükselmiştir. Filistin devletinin kurulduğu İsrail-Filistin arasında barış görüşmelerinin yapıldığı 1985-1995 yılları arasında nüfus artış hızı $\%3,98$ ’e yükselmiştir. Ülkenin yaşadığı siyasi ve ekonomik olaylar ülkenin nüfus artış hızını olumlu veya olumsuz etkilemiştir. Daha sonraki dönemlerde nüfus artış hızında azalma meydana gelmiş ise de nüfus miktarında artış devam etmiştir.

Grafik 4. 2. Yıllara göre Filistin’de yıllık nüfus artışı (1922-2021)

yoğunluğundan yüksektir (Harita 3.1). Ayrıca Gazze Şeridi nüfus artış hızı Batı Şeria'dan yüksektir. Bunun nedenlerine bakıldığında Gazze'nin nüfus yoğunluğunun fazla olması ve doğurganlık oranının yüksek olmasıdır. Baskı ve ambargo altında bulunan Gazze'de nüfus artış hızının hala korunuyor oluşu Filistin nüfusunun ülkesinde kaldığı ve dışa fazla göç vermemesiyle açıklanabilir. Bu durum dünya üzerinde nadir görülen bir direniş örneğini de ortaya koymaktadır (Tablo 4.2).

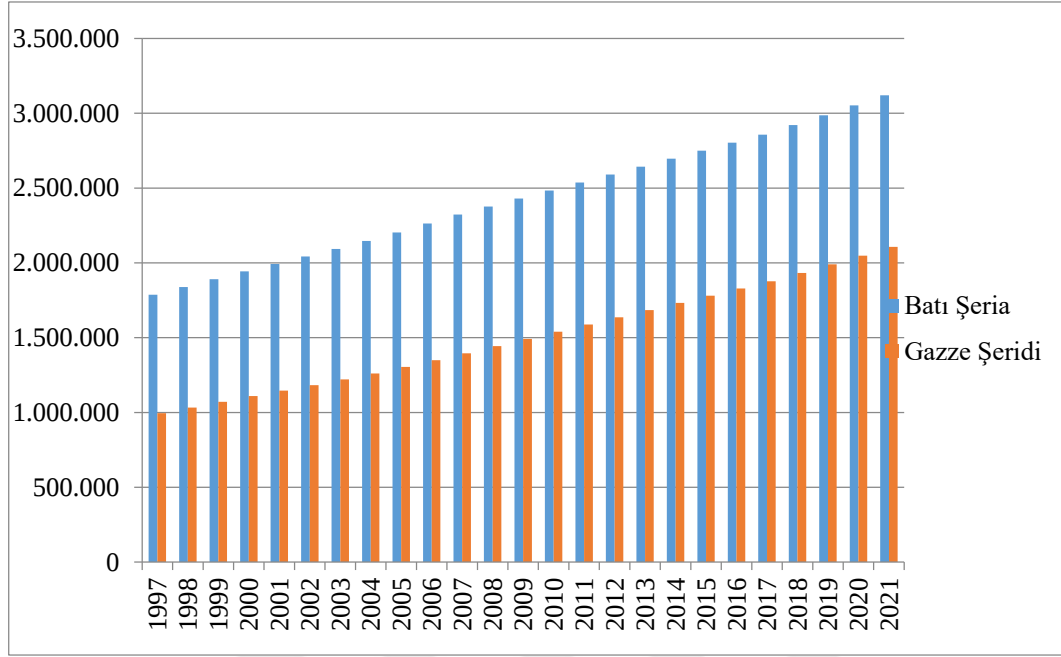
Tablo 4. 2. 1997-2021 Filistin nüfusu

Yıl	Batı Şeria	Gazze Şeridi	Toplam
1997	1.787.562	995.522	2.783.084
1998	1.838.807	1.032.761	2.871.568
1999	1.891.171	1.071.055	2.962.226
2000	1.943.658	1.109.677	3.053.335
2001	1.992.577	1.145.894	3.138.471
2002	2.042.306	1.182.908	3.225.214
2003	2.093.381	1.221.128	3.314.509
2004	2.146.400	1.261.017	3.407.417
2005	2.203.738	1.304.388	3.508.126
2006	2.262.735	1.349.263	3.611.998
2007	2.323.469	1.395.720	3.719.189
2008	2.376.893	1.443.908	3.820.801
2009	2.430.170	1.491.960	3.922.130
2010	2.483.446	1.540.016	4.023.462
2011	2.536.725	1.588.070	4.124.795
2012	2.590.152	1.636.258	4.226.410
2013	2.643.435	1.684.316	4.327.751
2014	2.696.714	1.732.370	4.429.084
2015	2.749.990	1.780.426	4.530.416
2016	2.803.411	1.828.614	4.632.025
2017	2.856.691	1.876.666	4.733.357
2018	2.921.170	1.932.843	4.854.013
2019	2.986.714	1.989.970	4.976.684
2020	3.053.183	2.047.969	5.101.152
2021	3.120.448	2.106.745	5.227.193

Kaynak: PCBS Nüfus İstatistikleri 1997-2021

Demografi uzmanları, Filistin'in Gazze bölgesinde kaydedilen doğumlardaki artışın malzeme ve dar alan sıkıntısı açısından 10 yıl sonra demografik bir felakete işaret ettiğine inanıyor. Bölgede yaşanan abluka ve savaşlar nedeni ile asgari gereksinimlerinden yoksun bırakılan bölgede konut eksikliği, su, yiyecek ve ulaşım sıkıntısı ve artan nüfusa

oranla yaşama alanının sınırlı olması nedeni ile nüfus artışının olumsuz sonuçları görülmektedir.

Grafik 4. 3. Batı Şeria ve Gazze Şeridi nüfusu (1997-2021)

Nüfus yoğunluğu, herhangi bir yerde, insan sayısının o yerin yüzölçümüne (km^2) bölünmesinden elde edilen sayıya denir. Nüfus yoğunluğu ülkede veya bölgede meydana gelen doğumlar, ölümler ve göç hareketleri ile değişmektedir. Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerler endüstri, sanayi ve hizmet sektörünün yaygın olduğu yerlerdir. Ayrıca nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde intansif tarım yöntemleri kullanılmaktadır. Böylece tarım alanlarından en yüksek verim elde edilmektedir. Nüfus yoğunluğunun azaldığı alanlarda ekstansif tarım yöntemleri yani geleneksel tarım yöntemleri kullanılmaktadır. Birim alandan alınan verim düşük ve üretimde iklimin etkisi vardır.

Batı Şeria'nın toplam alanı $5.659,91 \text{ km}^2$ iken Gazze Şeridi'nin toplam alanı $364,91 \text{ km}^2$ 'dir. Alanın darlığı ve nüfusun fazlalığı sebebiyle Gazze şeridinde nüfus yoğunluğu daha yüksektir. 2020 nüfus sayımı sonuçlarına göre Batı Şeria'da km^2 başına düşen kişi sayısı 553 iken Gazze Şeridinde bu sayı 5.852'ye çıkmaktadır (Tablo 4.3).

Gazze dünyanın nüfus yoğunluğu en yüksek olan bölgeleri arasında bulunmaktadır. Gazze'de yoğun nüfus artışının nedeni erken evlilikler ve doğum kontrol yöntemlerinin

uygulanmaması ve kadınların iş hayatında yer almamasıdır. Sağlık Veri Sistemi Birimi Müdürü Hani el-Vahidi, Gazze’de doğum yapanların en küçük yaşın 15 olduğunu, bu grubun yüzde 3’ünün tehlikeli gebelik geçirdiğini, en yüksek doğum oranının 25-33,7 yaş aralığındaki kadınlarda görüldüğünü söylemektedir. (Şarkül Avşat, 2022).

Tablo 4. 3. Filistin’de illere göre nüfus yoğunluğu (2021)

İl	Nüfus	Alan	Nüfus Yoğunluğu
Cenin	338.919	583	581
Tubas	65.915	372	177
Tulkarm	198.856	239	832
Nablus	415.606	592	702
Kalkilya	121.671	164	742
Salfit	82.099	191	430
Ramallah ve al-Bireh	355.202	844	421
Eriha	53.317	608	88
Kudüs	471.834	344	1.372
Beytullahim	234802	644	365
El Halil	782.227	1060	738
Batı Şeria Toplam	3.120.448	5641	553
Kuzey Gazze	416.906	61	6.835
Gazze	713.488	70	10.193
Deir al-Balah	302.507	56	5.402
Khan Yunus	413.727	108	3.831
Rafah	260.117	65	4.002
Gazze Şeridi Toplam	2.106.745	360	5.852

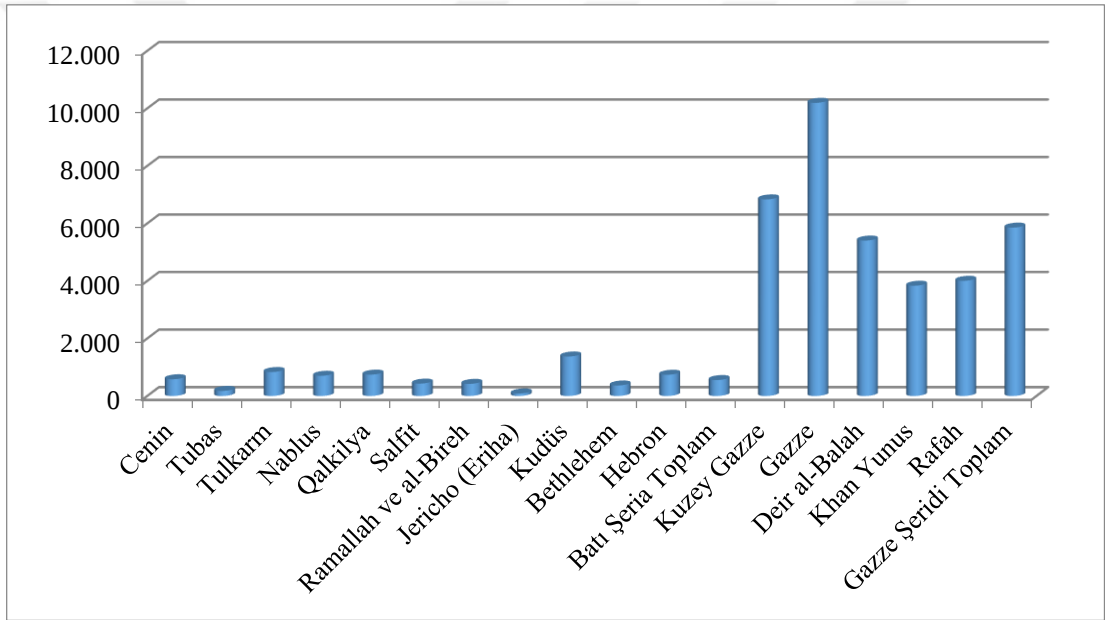
Kaynak: PCBS Nüfus İstatistikleri 2021

Gazze Şeridi’nde nüfus yoğunluğunun fazla olmasının nedenleri arasında ekonomik faaliyetler yer almaktadır. Gazze Şeridi’nde limanların yer alması insanların bu bölgede ticaretle uğraşmasını sağlamıştır. Gazze’de bulunan limanlarda balıkçılık faaliyetleri de yapılmaktadır. İsrail’in havadan karadan ve denizden uyguladığı abluka Gazze’de ticareti

ve yaşamı olumsuz etkilemektedir. Gazze uygulanan abluka sebebi ile açık bir hava hapishanesine dönüşmüştür.

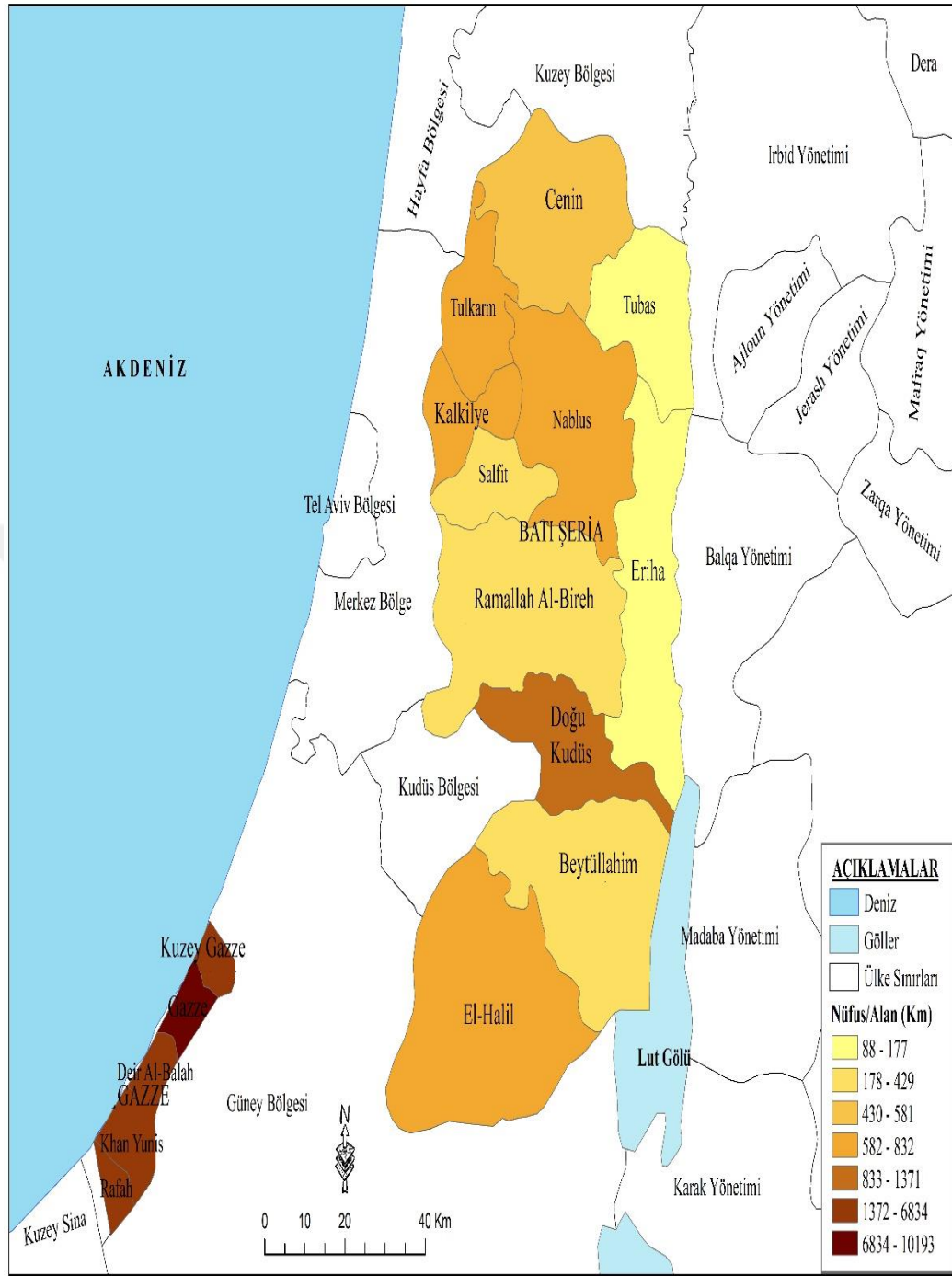
2021 nüfus sayımlarına göre nüfusun en yoğun olduğu il Gazze iken nüfusun en az yoğun olduğu il Eriha'dır (Tablo 4.3-Harita 4.2). Filistin'de nüfus yoğunluğunun Gazze Şeridi'nde daha yüksek olduğu görülmektedir. Batı Şeria'nın nüfus yoğunluğu 553 kişi iken Gazze Şeridi'nin nüfus yoğunluğu 5.852 kişidir (Tablo 3.3).

Filistin valiliklerinin nüfus verilerine bakıldığında Gazze Şeridi'nde bulunan Gazze, Kuzey Gazze, Dier El Balah, Rafah ve Khan Yunus nüfus yoğunluğu en yüksek olan valiliklerdir (Harita 3.2-Grafik 3.4).

Grafik 4. 4. Filistin'de illere göre nüfus yoğunluğu grafiği (2021).

Batı Şeria'da bulunan valiliklerin nüfus yoğunluğuna bakıldığında Kudüs nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu valiliktir (Harita 4.2-Grafik 4.4). Ayrıca Batı Şeria'da en yüksek nüfusa sahip olan ilde Kudüs'tür. Kudüs nüfusunun yüksek olmasının sebeplerine bakıldığında; yüksek bir plato üzerinde kurulması, ulaşım ve ticaret yollarının merkezinde yer alması ve üç semavi din için kutsal sayılan mekânlara sahip olması nedeni ile turizmin gelişmiş olması etkilidir.

Harita 4. 2. Filistin yoğunluk haritası (Filistin nüfus istatistikleri URL 11)

Tablo 4. 4. 2021 yılı Filistin’de illere göre nüfus ve 10.000 nüfus üzerindeki yerleşmeler

İl ve Bağlı Yerleşmeler	2021 Nüfusu	İl ve Bağlı Yerleşmeler	2021 Nüfusu	İl ve Bağlı Yerleşmeler	2021 Nüfusu
Tulkarm İli	198.856	Kuzey Gazze İli	416.906	Eriha ve El-Aghwar İli	53.317
Qaffin	11.382	Beit Lahiya	101.507	Eriha	22.293
Attil	11.038	Beit Hanun	59.022	Diğer	31.024
Deir Al Ghusun	10.580	Jabalya Kampı	55.887	Cenin İli	338.919
Tulkarm Kampı	10.574	Jabalya	195.137	Silat al Harithiya	12.324
Tulkarm	68.712	Diğer	5.353	Al Yamun	22.361
Diğer	86.570	Nablus İli	415.606	Cenin	53.721
Tubas ve Kuzey Vadi İli	65.915	Nablus	167.931	Cenin Kampı	11.213
Tubas	23.186	Balata Kampı	15.663	Yabad	17.235
Tammun	14.191	Beit Furik	14.424	Qabatiya	26.306
Diğer	28.538	Beita	12.503	Arraba	12.356
Salfit İli	82.099	Aqraba	10.728	Jaba	11.208
Biddya	11.373	Diğer	194.357	Diğer	172.195
Salfit	11.873	Khan Yunus İli	413.727	El Halil İli	782.227
Diğer	58.853	Al Qarara	32.376	Surif	19.013
Ramallah ve Al Bireh İli	355.202	Khan Yunus Kampı	45.970	Beit Ummar	18.672
Al Bireh	49.657	Khan Yunus	228.972	Kharas	10.051
Ramallah	42.122	Bani Suheila	46.257	Beit Ula	15.988
Beituniya	28.735	A’basan al Jadida	10.370	Sair	22.791
Beit Liqya	10.049	A’basan al Kabira	29.879	Halhul	29.730
Diğer	224.639	Khuzaa	12.712	Ash Shuyukh	13.255
Rafah İli	260.117	Diğer	7.191	Tarqumiya	21.239
Rafah	191.185	Kudüs İli	471.834	Idhna	28.606
Rafah Kampı	40.651	Kudüs (JI)	304.444	Taffuh	17.377
Al Shokat	18.290	Kudüs (JII)	167.390	Hebron (Al Halil)	221.136
Diğer	9.991	Ar Ram & Dahiyat al Bareed	17.123	Bani Naim	27.087
Kalkilya İli	121.671	Anata	18.320	Beit Awwa	11.478
Kalkilya	55.946	Al Eizariya	22.928	Dura	43.263
Azzun	10.034	Abu Dis	13.265	Yatta	69.852
Diğer	55.691	Dier Al-Balah İli	302.507	Al Karmil	10.712
Beytüllahim İli	234802	An Nuseirat Kampı	35.153	Adh Dhahiriya	39.510
Al Ubediyia	15.617	An Nuseirat	60.735	As Samu	28.608
Beit Jala	14.563	Al Bureij Kampı	31.030	Diğer	133.859
Bethlehem	30.880	Al Bureij	17.153	Gazze İli	713.488
Beit Sahur	14.344	Az Zawayda	26.398	Ash Shati Kampı	44.535
Ad Doha	13.773	Al Maghazi Kampı	20.105	Gazze	645.576
Al Khadr	12.917	Al Maghazi	10.707	Al Mughraqa	12.527
Beit Fajjar	14.602	Deir al Balah	83.192	Diğer	10.850
Diğer	118.106	Diğer	18.034		

Kaynak: PCBS nüfus istatistikleri URL 12

Filistin köylerine uygulanan baskı nüfusun yer değiştirmesine neden olmuştur. Bu nedenle Filistin’de orta büyüklükte olan kent sayısında artış görülmektedir. Filistin’de 10.000 üzeri nüfusa sahip 85 yerleşme bulunmaktadır. Filistin’de nüfusu en yüksek olan valilik El Halil’dir. El Halil valiliğinin 2021 yılı nüfusu 782.227 kişidir. Filistin’de Gazze Şeridi’nin nüfus yoğunluğunun yüksek olması sebebi ile Gazze’de bulunan valiliklerin nüfus oranı da yüksektir. Gazze’de 5 valilik bulunmaktadır bu valiliklerde 10.000 üzeri nüfusa sahip olan 25 yerleşme bulunmaktadır (Tablo 4.4). Gazze Şeridi’nde en kalabalık il 713.448 nüfusu ile Gazze’dir. Batı Şeria’da ise 10.000 üzeri nüfusa sahip 60 yerleşme bulunmaktadır. Batı Şeria’nın en kalabalık ili ise 10.000 üzeri nüfusa sahip 18 yerleşmeden oluşan El Halil’dir (Tablo 4.4). Ayrıca Filistin’de 1.155.251 kişi yani Filistin nüfusunun yaklaşık beşte biri nüfusu 10.000 altı yerleşmelerde yaşamaktadır.

4.1.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Nüfusun yaş gruplarına dağılımı ülkenin sosyal, ekonomik, demografik, sosyolojik ve siyasal olmak üzere birçok alan için önemlidir. Ülkeler yaş gruplarını göz önünde bulundurarak buna göre planlamalar yapmaktadırlar. Nüfusun yaş gruplarına dağılımına doğumlar, ölümler ve göç hareketleri etki etmektedir. Bir ülkede doğum hızları, ölüm hızları, göçler, çalışabilir çağıdaki nüfusun sayısı yani iş gücü arzı büyük ölçüde yaş yapısının etkisi altındadır. Çocuk nüfusun fazla olduğu ülkelerde eğitim öğretime yatırım yapılırken yaşlı nüfusun fazla olduğu ülkelerde sağlık alanına yatırım yapılmaktadır. Nüfusta yaş grupları incelenirken 14 yaş altı ve 65 yaş üzeri yaş grubuna bağımlı nüfus denilmektedir. Bağımlı nüfus ekonomik olarak aktif olan 14-65 yaş arası nüfusun bakmakla yükümlü olduğu nüfustur.

“Yaş yapısı, ülkenin toplumsal, ekonomik ve demografik etmenlerden etkilenir. Az gelişmiş ülkelerde 10 yaşın altında çalışma hayatına giren genç yaştaki çocukların oranı artar. Gelişmiş ülkelerde 15 yaşın altındakiler üretime katılmadıkları gibi, yaygın olarak daha üst düzeyde eğitim alma imkânları vardır” (Özgür, 2011, s. 107).

Filistin’de 2020 nüfus sayımlarına göre nüfus 5.101.416’dır. Filistin’de nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında nüfus yapısının büyük oranda genç olduğu görülmektedir. Nüfusun yaş gruplarına göre 0-4, 5-9, 10-14 ve 15-19 yaş aralığında fazla olduğu göze çarpmaktadır. Doğum oranlarının yüksek olması Filistin’in çok genç bir nüfusa sahip olmasını sağlamaktadır. Bu yaş aralığında en büyük yaş oranını 692.913’lük

nüfus sayısıyla 0-4 yaş aralığı oluşturmaktadır. Filistin nüfusunun en düşük olduğu yaş aralığının ise 90-94, 95-99 sonrası yaş grubudur (Tablo 4.5).

Tablo 4. 5. Filistin’de nüfusun dar aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı (2020).

Yaş grubu	Erkek	Erkek %	Kadın	Kadın %	Toplam	Toplam %	Cinsiyet Oranı
0-4	354.510	13,70	338.403	13,46	692.913	13,58	104,76
5-9	343.360	13,27	328.255	13,05	671.615	13,17	104,60
10-14	302.555	11,70	289.878	11,53	592.433	11,61	104,37
15-19	262.810	10,16	254.250	10,11	517.060	10,14	103,37
20-24	253.198	9,79	245.444	9,76	498.642	9,77	103,16
25-29	237.804	9,19	229.279	9,12	467.083	9,16	103,72
30-34	188.136	7,27	181.682	7,23	369.818	7,25	103,55
35-39	149.720	5,79	144.758	5,76	294.478	5,77	103,43
40-44	125.552	4,85	121.589	4,84	247.141	4,84	103,26
45-49	101.465	3,92	99.534	3,96	200.999	3,94	101,94
50-54	83.644	3,23	83.187	3,31	166.831	3,27	100,55
55-59	64.681	2,50	65.806	2,62	130.487	2,56	98,29
60-64	42.801	1,65	45.051	1,79	87.852	1,72	95,01
65-69	30.053	1,16	33.948	1,35	64.001	1,25	88,53
70-74	24.082	0,93	24.258	0,96	48.340	0,95	99,27
75-79	13.424	0,52	16.071	0,64	29.495	0,58	83,53
80-84	6.604	0,26	8.826	0,35	15.430	0,30	74,82
85-89	2.128	0,08	3.268	0,13	5.396	0,11	65,12
90+	444	0,02	958	0,04	1.402	0,03	46,35
Toplam	2.586.971	100	2.514.445	100	5.101.416	100,00	102,88

Kaynak: URL 13

Dünyanın az gelişmiş bölgelerinde çocuk nüfusu yüksek, yaşlı nüfusu azdır. Gelişmekte olan ülkelerde çocuk nüfusu azalmakta gelişen sağlık teknolojisi ile yaşlı nüfus artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise yaşlı nüfus oranları yüksek, doğum oranları az olduğu için çocuk nüfus oranları artmamakta tam tersine azalmaktadır.

Az gelişmiş bir ülke olan Filistin’de 15 yaş altı nüfus oranı yüksek ve yaşlı nüfus oranı azdır. Filistin genç bir nüfusa sahiptir. Filistin nüfusunun yaklaşık %50’si 15-64 yaş aralığında bulunmaktadır (Tablo 3.6). Böylece çalışma çağındaki bulunan ekonomiye katkı sağlayacak nüfus oranı yüksektir. Fakat Filistin’de bu genç nüfusun istihdam edilebileceği çalışma alanları yetersizdir.

Tablo 4. 6. Filistin’de nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı (2020)

Yaş grubu	Erkek	Erkek %	Kadın	Kadın %	Toplam	Toplam %
0-14	1.000.425	38,67	956.536	38,04	1.957.000	38,36
15-64	1.509.811	58,36	1.470.580	58,49	2.980.449	58,42
64+	76.735	2,97	87.329	3,47	164.067	3,22
Toplam	2.586.971	100	2.514.445	100	5.101.516	100

Kaynak: PCBS Nüfus İstatistikleri

Filistin nüfusunun cinsiyet yapısına bakıldığında erkek nüfus oranı kadın nüfusundan fazladır. 0-14 yaş aralığında erkek nüfusunun yüksek olması erkek bebek doğum oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. 15-60 yaş aralığında da erkek nüfusu yüksektir (Tablo 4.6). Fakat 60 yaşından sonra kadın nüfusu erkek nüfusundan daha yüksektir. Erkeklerin iş hayatında fiziksel olarak daha çok yıpranması ağır işlerde çalışması erken ölümlere neden olmaktadır. Ayrıca Filistin’de yaşanan savaş ve çatışmalar erkek nüfus oranının azalmasında etkilidir.

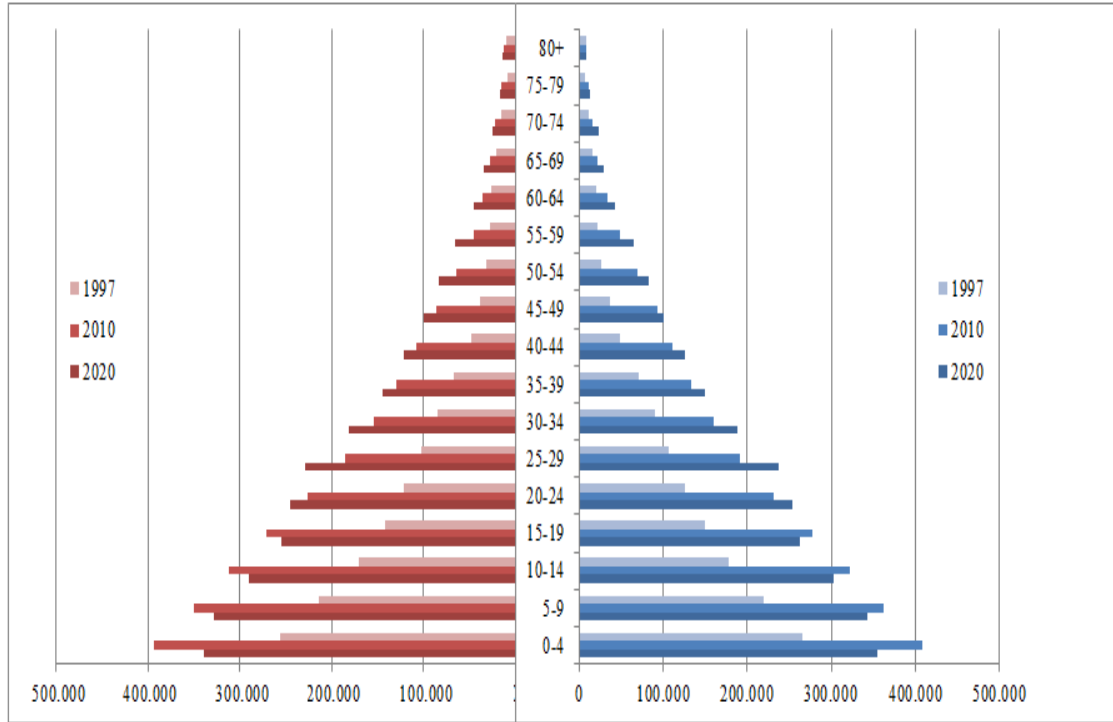
Dünya üzerinde de erkek bebek doğumları kız bebek doğumlarından daha yüksektir. 60 yaşına kadar erkek oranı yüksek olduğu halde 60 yaşından sonra kadın nüfusu erkek nüfusundan daha yüksektir (Özgür, 2011, s. 103).

Nüfus piramitleri doğumlar, ölümler ve göçler sonucu şekillenir. Nüfus piramitleri bir ülkenin demografik yapısı yanında toplumsal ve ekonomik tarihi hakkında bilgiler verir. Ayrıca nüfus piramitleri doğum ve ölüm oranlarının uzun vadeli gelişimi ile savaşlar, salgın hastalıklar, yüksek doğum oranı gibi kısa vadeli değişiklikleri yansıtır (Kızılcıoğlu, 2005, s. 66).

Nüfus piramitleri ülkelerin tarihi hakkında bilgiler verir. Ülkeler verilen bu bilgiler ışığında geleceğe yönelik politikalar belirlerler. Ülkelerde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeler nüfus piramidi üzerinde doğrudan etkili olur. Gelişmiş ülkelerin nüfus

piramitlerinde doğum oranlarının az olmasından dolayı taban kısmı dar, ortalama ömrün uzun olması, sağlık teknolojisinde meydana gelen gelişmeler sonucu yaşlı nüfus oranının fazla olması piramidin üst kısmının geniş olmasına neden olmuştur. Gelişmemiş ülkelerde ise doğum oranlarının fazla olmasından dolayı piramidin taban kısmı geniş üst kısım ise yaşlı nüfusun az olmasından ötürü dardır.

Filistin nüfus piramidi düzgün üçgeni andırmaktadır. Doğum oranlarının yüksek olması çocuk sayısının fazla olmasına bu durumda nüfus piramidinin tabanının genişlemesine neden olmaktadır. Filistin’de çocuk nüfus oranı ve genç nüfus oranı yüksektir. Tavanının dar olması ölüm oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Yaşlı nüfus oranı ise gelişen sağlık teknolojisine bağlı olarak artmaktadır (Grafik 4.5).

Grafik 4. 5.1997-2010-2020 yılı Filistin yaş ve cinsiyet

Filistin nüfus piramitleri incelendiğinde 1997 yılında doğum oranlarının yüksek olmasından dolayı 0-4 yaş nüfus oranının yüksek olduğu görülmektedir. Fakat bebek ve çocuk ölümlerinin fazla olmasından dolayı 5-9 yaş aralığında daralma meydana gelmiştir. 1997 nüfus piramidinde üst kısım daralmakta bu durum ortalama yaşam süresinin kısa olduğunu ve yaşlı nüfus oranının az olduğunu göstermektedir. Filistin nüfus grafiğinde 0-14 yaş nüfus oranının yüksek olması çocuk bağımlılık oranının yüksek olduğunu

göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam süresinin uzun olmasından dolayı yaşlı bağımlılık oranı yüksektir. Gelişmemiş ülkelerde ise çocuk bağımlılık oranı yüksektir (Grafik 4.5).

Filistin'in 2010 yılındaki nüfus piramidi incelendiğinde yüksek doğum oranlarının görüldüğü 5-9 ve 10-15 yaş aralığının geniş olduğu görülmektedir (Grafik 4.5). Bu durum Filistin'de bebek ve çocuk ölüm oranlarının azaldığını göstermektedir. Çocuk nüfus oranının yüksek olması eğitime yatırımların yapılması gerektiğini göstermektedir. 2010 yılı nüfus piramidinde genç nüfus oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda Filistin'de faal nüfus oranı yüksek ancak bu nüfusun işgücüne katılım oranı düşüktür. Çünkü bu faal nüfusun ekonomik olarak istihdam edebileceği alanlar sınırlıdır.

2020 yılı nüfus piramidi incelendiğinde nüfus piramidinin taban kısmında daralma olduğu doğum oranlarının azaldığı görülmektedir. Piramidin tavan kısmında ise genişleme olduğu ortalama yaşam süresinin uzadığı ve yaşlı nüfus oranının arttığı görülmektedir. Piramidin tabanında meydana gelen daralma nüfus artış hızının yavaşladığını göstermektedir (Grafik 4.5).

Ayrıca nüfus piramitleri incelendiğinde 1997 yılında 40-45 erkek oranının yaş aralığına kadar kadın nüfusundan fazla olduğu fakat 40-45 yaş aralığından sonra kadın nüfusu erkek nüfusunu geçtiği, 2010 yılında 50-55 yaş aralığına kadar erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu, 2020 yılında ise 55-59 yaş aralığına kadar erkek nüfusu kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Dünyada erkek bebek doğum oranları kadın bebek doğum oranlarından yüksektir. Fakat erkeklerin ağır işlerde çalışması vücutlarının daha fazla yıpranmasına neden olduğu için ortalama yaşam süreleri kısadır. Filistin'de 1997,2010 ve 2020 yılı nüfus piramitlerini karşılaştırdığımızda ortalama yaşam süresinin uzadığını erkek nüfus oranında ölümlerin azaldığı görülmektedir (Grafik 4.5).

Filistin nüfus piramidi 1997 yılında doğum oranlarının yüksek olduğu, bebek ölüm oranlarının yüksek olduğu ve yaşlı nüfus oranının az olduğu içedönük bir üçgen şeklinde iken 2020 yılında doğum oranlarının azaldığı, bebek ve çocuk ölüm oranlarının azaldığı ve yaşlı nüfus oranının arttığı orta kısmın ise dış bükey bir hali aldığı bir grafiğe dönüşmüştür (Grafik 4.5).

Tablo 4. 7. Filistin Medyan Yaşı 1997-2025

Filistin medyan yaş			
Yıllar	Batı Şeria	Gazze Şeridi	Filistin Toplam
1997	17,4	14,8	16,4
1999	17,4	14,9	16,4
2001	17,4	15	16,5
2003	17,6	15,3	16,7
2005	17,9	15,6	17
2007	18,2	15,9	17,3
2009	18,6	16,2	17,6
2011	19	16,5	18
2013	19,5	16,7	18,4
2015	20	17	18,8
2017	20,5	17,3	19,2
2019	21,1	17,7	19,7
2021	21,7	18,1	20,2
2023	22,3	18,6	20,8
2025	22,9	19,2	21,4

Kaynak: PCBS Nüfus İstatistikleri

Medyan yaş bir nüfus grubunun yaşlarının küçükten büyüğe doğru sıralandığında tam ortada kalan bireyin yaşını ifade eder. Medyan yaşın küçük olması genç nüfusun yüksek olduğunu göstermektedir. Dünya ortalama medyan yaşı 2020 yılında 32'dir. Gelişmiş ülkelerde medyan yaş ortalaması yüksek az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde medyan yaş küçüktür.

Filistin'de medyan yaş dünya ortalamasının çok altındadır. Bunun nedeni doğum oranlarının yüksek olmasıdır. Filistin'de 2021 yılı medyan yaşı 20,2'dir. Batı Şeria'da medyan yaş 21,7, Gazze Şeridi'nde ise 18,1'dir. Bu durum Gazze Şeridi'nin daha genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Filistin'de 1997 yılında 16,4 olan medyan yaş yükselerek 2021 yılında 20,2 olmuştur. Buna göre Filistin nüfusunun yarısının yaşı 20 yaşın altındadır (Tablo 4.7).

4.1.3. Kır-Kent Nüfus Yapısı

Kırsal ve kentsel alanlar tanımlanırken esas alınan kriterler ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kır kent ayrımı için ülkelerin kullandığı kriterler genel olarak nüfus, ekonomik faaliyet, sosyal ve kültürel faaliyetlerdir.

Birçok ülke kır ve kent ayrımı için nüfus kriterini kullanmaktadır. Kanada'da 1000 nüfusa kadar kır, Danimarka'da 250 nüfusa kadar kır, Yunanistan, Fransa ve Almanya'da 2.000

nüfusa kadar kır, Hindistan’da 5.000, İsviçre’de 10.000, Japonya’da 30.000 ve Kore’de 40.000 nüfusa kadar olan yerleşmeler kır yerleşmesi olarak kabul edilmektedir (Nerse & Türk, 2017, s. 509).

Türkiye’de kır kent ayrımı için farklı dönemlerde farklı nüfus kriterleri kullanılmıştır. Kırsal alanlarla ilgili genel kabul gören ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından da dikkate alınarak kır-kent ayrımında kullanılan tanımlamalarda nüfusu 20 binden fazla olan yerleşim birimleri kent, diğer yerleşim birimleri kırsal alan olarak kabul edilmektedir. 1965 yılından başlayarak 1985 yılına kadar geçerli olan bir kabule göre, nüfusu 10 bin ve üzeri olan yerleşimler kent, diğer yerleşimler ise kır olarak sınıflandırılmakta iken, 1982 yılında DPT tarafından nüfusu 20 binin üzerinde olan yerleşimler kent olarak kabul edilmiştir (Yoloğlu & Zorlu, 2020, s. 153).

Kırsal ve kentsel alan ayrımı yaparken çalışmamızda esas aldığımız kriter ise 10.000 nüfus kriteridir. Filistin’de 10.000’in altında olan yerleşmeler kırsal yerleşme olarak kabul edilirken nüfusu 10.000 üzerinde olan yerleşmeler kentsel yerleşme olarak kabul edilmiştir. Kırsal yerleşmelerde tarım ve hayvancılık gibi primer faaliyetler ile geçim sağlanmaktadır. Kırsal yerleşmelerin yaygın olduğu yerlerde birincil ilişkiler gelişmiştir. Kentsel yerleşmelerde sekonder ve tersiyer ekonomik faaliyetler gelişmiş ve ikincil ilişkiler yaygın olarak görülmektedir.

Kırsal nüfusun yüksek olduğu ülkeler gelişmemiş ülkelerdir. Bu ülkelerde tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi primer sektörde çalışan insan sayısı yüksektir. Sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlere kısıtlı olarak ulaşılabilmektedir. Kentsel yerleşme oranının yüksek olduğu ülkeler gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkelerde sanayi ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren insan sayısı yüksektir.

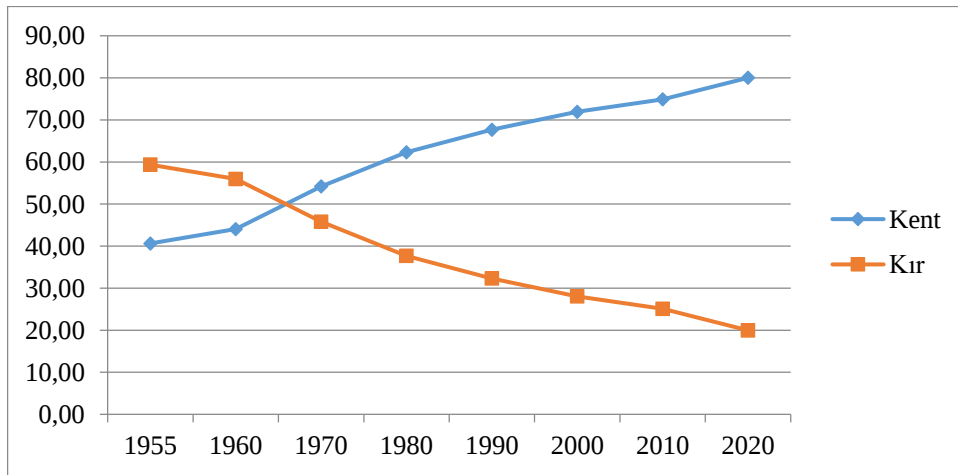
Filistin kır-kent nüfus yapısına bakıldığında 1955 ve 1960 yıllarında kırsal nüfus oranı yüksek iken 1960 yılından sonra yapılan sayımlarda kentsel nüfus oranı daha yüksektir (Tablo 3.8). Bunun sebebi İsrail Devleti’nin kurulması ile Filistin köylerinin yok edilmesidir. Ayrıca 1948 savaşı ile Yahudiler tarafından işgal edilen Filistin köylerinde bulunan halkın komşu ülkelere ve mülteci kamplarına sığınması ile kırsal nüfus azalırken kentsel nüfus oranı artmıştır.

Tablo 4. 8. Filistin’de yıllara göre kır-kent nüfus durumu

Yıl	Kent Nüfus	Oran	Kır Nüfus	Oran	Toplam
1955	401.302	40,63	586.453	59,37	987.755
1960	470.972	44,04	598.348	55,96	1.069.320
1970	610.666	54,20	515.963	45,80	1.126.629
1980	941.551	62,32	569.162	37,68	1.510.713
1990	1.422.479	67,69	678.967	32,31	2.101.446
2000	2.319.571	71,95	904.432	28,05	3.224.003
2010	3.015.515	74,91	1.010.116	25,09	4.025.631
2020	4.083.476	80,05	1.017.940	19,95	5.101.416

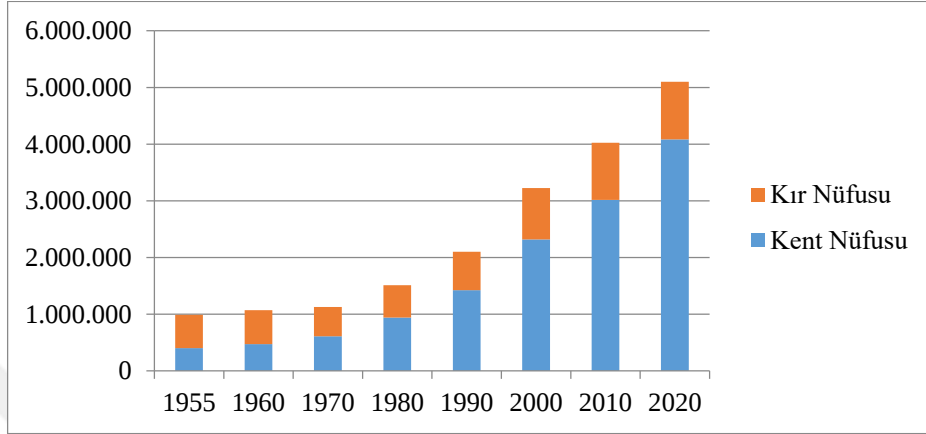
Kaynak: URL 14

Elde edilen verilere göre Filistin’de kırsal nüfus oranının en yüksek olduğu yıl 1955 yılıdır. 1955 yılında kırsal nüfus oranı yüzde 59,37’dir. 1960 yılında kırsal nüfus 55,96’ya düşmüş ve 1965 yılında kırsal ve kentsel nüfus eşit olmuştur. 1965 yılından sonra kentsel nüfus oranı hızla artmıştır. Filistin’de 1960 yılından sonra şehirleşme hareketleri başlamış, şehirlerde kamu hizmetlerine hızlı erişim, sosyal hayatın çeşitliliği insanlar için çekici nedenler olmuştur. Ayrıca 1967 yılında İsrail-Arap savaşı sonucu Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze topraklarının İsrail tarafından işgal edilmesi bu bölgelerde bulunan kırsal nüfusun mülteci kampları ve kent merkezlerine göç etmesine neden olmuştur. 1970 yılında kentsel nüfus oranı yüzde 54,20’ye yükselmiş ve kentsel nüfus hızla artmaya devam etmiştir. 2020 yılında Filistin’de kentsel nüfus oranı %80,05’e yükselmiştir (Tablo 348-Grafik 4.6-7).

Grafik 4. 6. Filistin’de yıllara göre kır-kent nüfus oranı (1955-2020)

Filistin’de Batı Şeria’da 11 ve Gazze Şeridinde 5 olmak üzere toplam 16 il bulunmaktadır. Batı Şeria’da: Cenin, Tubas, Tulkarm, Nablus, Kalkilya, Salfit, Ramallah Al-Bireh, Eriha, Kudüs (Doğu Kudüs), Beytüllahim ve El Halil, Gazze Şeridi’nde ise: Kuzey Gazze, Gazze, Deir al Balah, Khan Yunis ve Rafah illeri bulunmaktadır.

Grafik 4. 7. Filistin’de Kır-Kent Nüfus Durumu (1955-2020)

Bu illere bağlı nüfusu 10.000 üzeri olan 85 kentsel yerleşme bulunmaktadır. Batı Şeria bölgesinde Cenin’de 8, Tubas’da 2, Tulkarm’da 5, Nablus’da 5, Kalkilya’da 2, Salfit’te 2, Ramallah Al-Bireh’te 4, Eriha’da 1, Kudüs (Doğu Kudüs)’te 6, Beytullahim’de 7 ve El Halil’de 18 yerleşme bulunmaktadır. Gazze Şeridi’nde ise Kuzey Gazze’de 4, Gazze’de 3, Deir al Balah’ta 8, Khan Yunus’ta 7 ve Rafah’ta 3 kentsel yerleşme bulunmaktadır. Filistin’de en fazla kentsel yerleşme El Halil’de bulunmaktadır (Tablo 4.4).

Fizikî ve beşerî özellikler kentsel yerleşmelerin oluşmasında ve yoğunluk kazanmasında etkilidir. Yeryüzü şekillerinin sade olduğu, iklimin elverişli, ticaret ve turizm faaliyetlerinin geliştiği bölgelerde kentsel nüfus oranı yüksektir. El Halil çevresine göre yükseltisi az, Akdeniz iklimin hâkim olduğu ve Batı Şeria’da ticaretin yoğun olarak yapıldığı bir alan olması kentsel yerleşmelerin yoğunluk kazanması üzerinde etkilidir. Ayrıca Hz. İbrahim’in kabrinin bulunması ve antik bir şehir olması turizm faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır.

Foto 4. 1. Gazze Jabalya Kampı (URL 15)

Filistin’de bulunan mülteci kamplarında da nüfus yoğunluğu yüksektir. Filistin’de 10.000 üzerinde nüfusa sahip Gazze Şeridi’nde 8, Batı Şeria’da 2 olmak üzere toplam 10 mülteci kampı bulunmaktadır (Tablo 4.4). En yüksek nüfusa sahip olan kamp Kuzey Gazze’de bulunan Jabalya Kampı’dır (Görsel 4. 1).

4.1.4. Aile/Hane Halkı Yapısı

Hane halkı büyüklüğü bir hane halkını oluşturan kişilerin ortalama sayısını ifade etmektedir. Elde edilen rakamdan hareketle o toplumda ortalama hane halkı büyüklüğü elde edilmiş olur. Bu durumda ortalama hane halkı büyüklüğüne bakılarak o nüfus grubundaki aile yapısı ve değişim tespit edilmiş olur. Genellikle yüksek doğum oranları ve geniş aile tipinin görüldüğü toplumsal yapıda hane halkı büyüklüğünün de artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca kırsal kesimlerde hane halkı büyüklüğünde kent alanlarına göre bir artış görülmektedir.

Uzun yıllar işgal altında bulunan ve doğum oranlarının hala yüksek seyrettiği bir ülke olan Filistin’de Batı Şeria ve Gazze’de hane halkı nüfus ortalamalarında düşüş yaşanmaktadır. Filistin hane halkı ortalama büyüklüğü 2006 yılında 6 iken bu oran 2020 yılı verilerine bakıldığında 5,1’e kadar gerilemiştir (Tablo 4.9).

Tablo 4. 9. Filistin hane halkı ortalama büyüklüğü 2006-2020

	2006	2007	2009	2011	2015	2017	2019	2020
Batı Şeria	5,7	5,5	5,6	5,6	4,9	4,8	4,6	4,9
Gazze	6,6	6,5	6,3	6,3	5,7	5,6	5,7	5,5
Toplam	6	5,8	5,8	5,8	5,2	5,1	5	5,1

Kaynak: PCBS Palestine in Figures

Filistin’de ortalama hane halkı sayısı azalma eğilimindedir. Hane halkı sayısının azalmasında doğum oranlarındaki düşüş etkilidir. Filistin’de yüksek olan doğum oranlarının azalmasında kadınların iş hayatına girmesi sonucu evlilik yaşının yükselmesi etkilidir. Kırsaldan kente göç ile ortaya çıkan çekirdek aile tipi, gelişen ve yaygınlaşan doğum kontrol yöntemleri doğum oranlarının azalmasında etkilidir. Ayrıca demografik döngü aşamaları ile de hane halkının sayısının azalması açıklanabilir. Demografik döngü aşamalarına göre birinci dönemde yüksek doğum ve ölüm oranları görülürken ikinci dönemde yüksek doğum oranları görülmeye devam etmekte ölüm oranlarında azalma meydana gelmektedir. Ölümün azalmasının nedeni sağlık teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerdir. Üçüncü demografik dönemde ise doğum ve ölüm oranları azalmaktadır. Dünyada bulunan bütün ülkeler bu demografik aşamaları farklı zamanlarda da olsa sırası ile yaşamaktadır. Filistin günümüzde ikinci demografik aşamayı yaşamaktadır. Filistin ikinci demografik aşamayı tamamlayıp önümüzdeki yıllarda üçüncü demografik aşamaya ilerleyen yıllarda girecektir. Bu nedenle Filistin’de yüksek doğum oranları azalmaya başlamış ve hane halkı sayısında da azalmaya neden olmuştur.

Hane halkı ortalama büyüklüğü 2006 yılında 6 birey iken 2020 yılında 5,1 bireye gerilemiştir. Ayrıca Batı Şeria’da ortalama hane halkı büyüklüğü 2006 yılında 5,7 iken 2020 yılında 4,9 bireye düşmüştür. Gazze Şeridi’nde ortalama hane halkı büyüklüğü 2006 yılında 6,6 birey iken 2020 yılında 5,5’e gerilemiştir (Tablo 4.9).

Gazze Şeridi’nde hane halkı büyüklüğü Batı Şeria’dan daha yüksektir. Bunun nedeni Gazze’de doğum oranları ve nüfus yoğunluğunun yüksek olmasıdır. Ayrıca İsrail ablukası altında bulunan Gazze’de inşaat malzemelerinin geçişine izin verilmemesi mevcut yapılarda birden fazla ailenin yaşamasına neden olmaktadır. Bu durumda kalabalık aile yapılarının oluşmasına neden olmaktadır.

Tablo 4. 10.2017 yılı Filistin'de var olan yapı stoğu ve nüfusa oranı

	Villa	Ev	Bina	Resmi Kurum	İnşa Halinde	Diğer	Toplam	Nüfus	Nüfus/Yapı
Batı Şeria	11.653	276.358	94.949	31.520	22.120	4.680	441.280	2.856.691	6,47
Gazze	1.693	111.213	55.416	11.855	4.218	1.708	186.103	1.876.666	10,08
Filistin	13.346	387.571	150.365	43.375	26.338	6.388	627.383	4.733.357	7,54

Kaynak: (Palestine in Figures, 2017, s. 91).

Bireylerin güven içinde olmalarını ve barınmalarını sağlayan konutlar ülkenin ekonomik ve sosyal durumu hakkında bilgi vermektedir. Batı Şeria'nın nüfusu 2017 verilerine göre 2.256.691 bulunan yapı sayısı 441.280'dir. Gazze'nin nüfusu 1.876.666 bulunan yapı sayısı ise 186.103'tür. Gazze'nin alan olarak dar bir alana sahip olması yapı sayısının az olmasında etkilidir (Tablo 4.10).

Filistin'de bulunan yapıların oranı nüfusa oranla yetersizdir. Doğum oranlarının yüksek olduğu, genç nüfusun yoğun olduğu Filistin'de aynı yapı içinde birden fazla aile yaşamak zorunda kalmaktadır. Özellikle Gazze Şeridi'nde bu sorun daha da artmaktadır. Nüfus yoğunluğunun fazla yapı sayısının az olduğu Gazze'de bir yapıda birden fazla aile yoğun olarak yaşamaktadır. Filistin'de barınma yoğunluğu oranları da yüksektir. Batı Şeria'da bir yapıya 6,47 kişi Gazze'de ise bir yapıya 10,8 kişi düşmektedir (Tablo 4.10).

Filistin'de konut sayılarının yetersiz olması ve insanların ekonomik olarak zor durumda olması çarpık ve düzensiz bir kentleşmenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca İsrail tarafından işgal edilen bölgelerden yapılan zorunlu göçler ve kırdan kente yapılan göçler nedeni ile de çarpık bir kentleşme ortaya çıkmıştır. Özellikle Gazze'de nüfus yoğunluğunun fazla olması alanın dar olması çarpık kentleşmeyi artırmaktadır.

Filistin'de mültecilerin barındığı kamplarda bulunan yapılarda yetersizdir. Kampların nüfusu kampların taşıma kapasitesinin çok üzerindedir. Kamplarda yapı sıkıntısı oldukça fazladır. Ayrıca bulunan mülteciler yapılara derme çatma eklemeler yapılarak barınma ihtiyacına çözüm bulmaya çalışmaktadırlar.

Filistin'de nicelik ve nitelik olarak yapı stoku yetersizdir. Filistin'de nüfus artışına paralel olarak konut ihtiyacı artmakta ve konut sorunu büyümektedir. Bölgelerde bulunan konut türleri o bölgenin ekonomileri hakkında bilgi vermektedir. Batı Şeria'da bulunan villa sayısı 11.653 Gazze'de 1.693 villa bulunmaktadır (Tablo 4.10). Bu durum Batı Şeria'nın

ekonomik olarak Gazze'den daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca Batı Şeria'da villa, bina sayılarının yüksek olması kentleşmenin o bölgede daha fazla olduğunu göstermektedir.

İsrail tarafından 2007 yılından itibaren Gazze'ye denizden, havadan ve karadan uygulanan abluka ülkeye inşaat malzemelerinin girmesine engel olmaktadır. Bu durum konut sıkıntısını artırmaktadır. İnşaat halinde konut sayısı 26.338'dir. Batı Şeria'da inşa halindeki yapı sayısı 22.120 Gazze'de ise 4.218'dir (Tablo 4.10). Nüfus artış oranlarının yüksek olduğu Gazze'de artan nüfus ile beraber konut ihtiyaçları sürekli artmaktadır.

Filistin'de bulunan toplam resmi kurum sayısı 2017 verilerine göre 43.375'dir (Tablo 4.10). Filistin'de nüfusa oranla resmi kurumlar da yetersizdir. Resmi kurumlar nüfusun ihtiyacını karşılayamamaktadır.

Filistin'de bulunan merkezi yönetimler nüfusun konut ihtiyacını karşılayamamıştır. Bu nedenle insanlar konut ihtiyaçlarını kendileri karşılama çalışmış bu durum çarpık ve düzensiz bir kentleşmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

4.1.5. Nüfusun Sosyo-Kültürel Yapısı

Nüfusun sosyal yapı analizi demografik verilerden hareketle sahip olunan fırsatların değerlendirilmesi olarak görülebilir. Bu konuda eğitim, sağlık, yerleşme yapıları, ölüm sayıları ve medeni durum değerlendirilecektir.

Filistin eğitim yapısı incelendiğinde ülkede nüfusun okuryazar oranı, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen giderek artmıştır. Okuma yazma bilmeyen nüfusun oranı 1995'te %15,7 iken bu oran 2020 de %2,5'e gerilemiştir. 2020 yılı nüfus verilerine bakıldığında; nüfusun %4,4'ü okuryazar, %11,8'i ilkokul, %36,6'sı hazırlık okulu, %21,7'si ortaokul, %5,9'u ön lisans ve %17,7'si ise lisans ve yüksek lisans seviyelerinde eğitim aldıkları görülmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında okuryazar olmayan ve sadece okuryazar olan nüfus oranında bir düşüş görülmektedir. Bu durum okullaşma oranının yüksek olduğunu da kanıtlamaktadır. İlkokul kademesinden sonra artan oranlar ülkede eğitim seviyesinin yükseldiğinin göstergesidir. Dikkat çeken bir diğer belirgin artış lisans ve yüksek lisans nüfusunda görülmektedir. 1990 yılında da bu oran %4,3 iken 2020 yılında %17,1'e yükselmiştir (Tablo 4.11).

Tablo 4. 11.Filistin nüfusunun eğitim yapısı (1995-2020)

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Okuma-Yazma Bilmeyen	15,7	10,8	7,1	5,1	3,3	2,5
Okur-Yazar	10,8	9,6	7,3	6,1	5,9	4,4
İlkokul	22,4	21,4	18,6	15,5	16,1	11,8
Hazırlık Okulu	27,5	31,2	35,6	37,4	42,2	36,6
Ortaokul	13,8	16,4	19,3	21,1	18,7	21,7
Ön lisans	5,5	5	4,6	4,5	4,5	5,9
Lisans ve Lisansüstü	4,3	5,6	7,5	10,4	11,1	17,1

Kaynak: PCBS Eğitim İstatistikleri

Filistin genelinde okuryazarlık oranı 2020 itibarıyla %97,5'tir. Filistin sahip olduğu genç nüfusuyla ve yüksek okuryazarlık oranıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinin en eğitilmiş ulusudur. Filistin nüfusunun yaklaşık üçte biri, çeşitli seviyelerde eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır (Ertem, 2019, s. 142). Filistinli mülteciler eğitime önem vermektedirler. Filistin işgal altında olmasına ve kamplarda zor şartlarda yaşamalarına rağmen Filistin halkı Ortadoğu'daki en eğitilmiş gruplardan birini teşkil etmektedir (Yaşar, Özcan, & Kor, 2010, s. 40).

Filistin nüfusunda son yıllarda okullaşma oranı 6-11 yaş grubunda 98,1; 12-14 yaş grubunda 96,5; 15-17 yaş grubunda 81,1 olarak tespit edilmiştir. Kadın ve erkek nüfusun okullaşma oranı ele alındığında kadın nüfusun okullaşma oranı erkek nüfusun okullaşma oranından yüksek seyretmektedir (Tablo 4.12). Ülkede ekonomik koşulların zorluğu çocuk yaşta erkek nüfusun iş hayatına atılmasına önyak oluşturmuş, bu da erkek nüfusun okullaşma oranının düşüklüğüne sebep olmuştur. Bu durum 15-17 yaş grubundaki kadın-erkek okullaşma oranı farkına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Kadın nüfusta okullaşma oranı bu yaş grubu için 89,3 iken erkek nüfusta 73,3 olarak belirtilmiştir (Tablo 4.12).

Tablo 4. 12. Filistin'de okullaşma oranı (2017)

Yaş Grubu	Kadın	Erkek	Toplam
6-11	98,3	97,8	98,1
12-14	98,2	94,8	96,5
15-17	89,3	73,3	81,1
18+	11,2	8,9	10
Toplam	40	37,5	38,7

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 32)

Eğitime katılımda cinsiyet oranına bakıldığında PCBS'nin 2020 nüfus verilerine göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde 1,2 iken bu oran kadınlarda 3,8'e yükselmektedir. Okuryazar oranında erkeklerin oranı 4,4 iken kadınların oranı 4,5'tir. İlkokul mezunu oranlarına da baktığımızda kadınların oranı 9,6 erkeklerin oranı 13,8'dir. Ortaokul da erkek oranı 20,1 kadın oranı 23,3; ön lisansta erkek oranı 6,0 kadın oranı 5,8 lisans ve lisansüstünde erkek oranı 15,3 kadın oranı 18,7'dir (PCBS). Filistin'de ilkokul mezun oranlarında erkek sayısı kadın sayısından yüksek olduğu halde üst eğitim kurumlarından mezun olan kadın sayısı yüksektir. Bunun nedeni ülkenin ekonomik olarak zor durumda olması nedeni ile erkeklerin erken yaşta çalışma zorunluluğu ve ülkenin siyasi olarak içinde yer aldığı işgal ve savaşlarda erkeklerin mücadele etmesi olarak gösterilebilir.

Nüfusun sosyal ve kültürel yapısı hakkında bilgi veren diğer önemli istatistik grubunu medeni durum verileri oluşturmaktadır. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde 1997-2020 yılları arasında resmi olarak toplam 204.767 evlilik meydana gelmiştir (Tablo 3.15). Batı Şeria'da nüfus daha fazla olduğu için buna bağlı olarak evlilik sayıları da Gazze Şeridi'ne göre yüksek seyretmiştir. Ancak Filistin'de evliliklerin tamamının resmi kayıtlara geçmediği de ifade edilmektedir.

Tablo 4. 13. 15 yaş ve üzeri Filistin nüfusunun bölgelere göre medeni durumu (%) (2020)

	Batı Şeria		Gazze		Filistin	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Hiç Evlenmeyen	40,1	31,9	40,7	32,6	40,5	32,2
Resmi Evli	2	2,3	1,1	1,1	1,6	1,8
Evli	56,7	58	57,2	59,5	56,9	58,6
Ayrılmış	0,6	1,5	0,4	1,8	0,5	1,6
Dul	0,5	6,2	0,6	5	0,5	5,7
Ayrı Yaşayan	0,1	0,1	0	0	0	0,1

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 15)

Filistin'de 2020 yılı evlilik oranı erkeklerde 56.9 kadınlarda 58,6 olduğu halde resmi evli oranı erkeklerde 1,6 kadınlarda 1,8'dir. Resmi evlilik oranının az olması yapılan evliliklerin tamamının resmi kayıtlara geçirilmediğini göstermektedir. Poligaminin yaygın olarak görüldüğü Arap toplumunda hiç evlenmeyen erkeklerde 40,5 kadınlarda 32,2 oranlarının görülmesi dikkat çekicidir (Tablo 4.13).

Tablo 4. 14. Filistin’deki Şeriat Mahkemeleri ve Kiliselerde Kayıtlı Evlilik ve Boşanma Durumları (2019)

	Kayıtlı Evlilik		1000	Kayıtlı Boşanma		1000
	Sayı	Her Nüfusta		Sayı	Her Nüfusta	
Batı Şeria	27.280	9,1		5.369	1,8	
Gazze Şeridi	17.040	8,6		3.182	1,6	
Filistin	44.320	8,9		8.551	1,7	

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 16)

Filistin’de 2020 yılı kayıtlı evlilik 44.300 kayıtlı boşanma ise 8.551’dir. İslam dininde boşanma olumlu karşılanmadığı için Filistin’de ayrılma oranları düşüktür (Tablo 4.13-14). Ayrıca İslam dininde boşanma yetkisinin sadece erkekte olması da ayrılma oranlarının düşük olması üzerinde etkilidir. Fakat günümüzde boşanma oranları artmaktadır. PCSB verilerine göre 2010 yılında kayıtlı boşanma sayısı 6.150, 2019 yılında bu sayı 8.551 yükselmiştir.

Bir ülkenin sağlık verileri ülkenin gelişmişlik seviyesi ile ilgili bilgiler vermektedir. Gelişmiş ülkelerde hastane sayısı fazla doktor başına düşen hasta sayısı azdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hastane sayısı az ve doktor başına düşen hasta sayısı yüksektir (Özgür, 2011, s. 43).

Filistin’de 2019 verilerine göre Gazze’de 32 hastane, Batı Şeria’da 53 hastane olmak üzere toplam 85 hastane bulunmaktadır. Filistin 2019 nüfus verilerine göre Filistin toplam nüfusu 4.976.684’dir. Filistin toplam nüfusu hastane sayısına bölündüğünde 58.549 kişiye bir hastane düşmektedir (Tablo 4.15). Filistin’de sağlık hizmetleri nüfusun ihtiyaçlarının çok altında kalmaktadır.

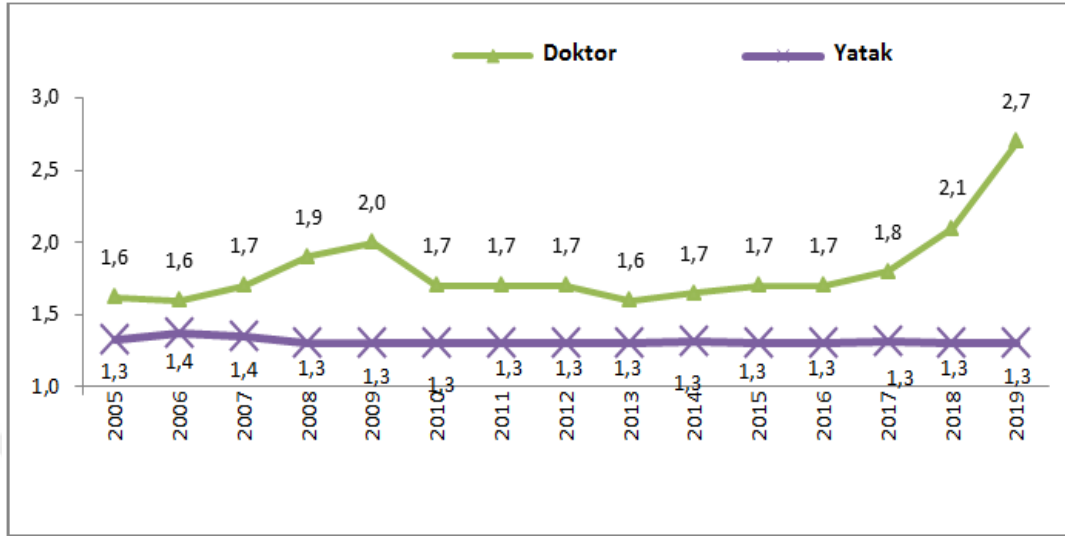
Tablo 4. 15. Bölgelere Göre Filistin’de Hastane ve Yatak Sayıları (2019)

	Hastane Sayısı	Yatak Sayısı	1000 Düşen Yatak	Kişiye 2019 Nüfusu
Batı Şeria	53	3.950	1,3	2.986.714
Gazze Şeridi	32	2.485	1,3	1.989.970
Filistin	85	6.435	1,3	4.976.684

Kaynak: PCBS Sağlık Verileri

Filistin’de sağlık hizmetleri yetersizdir. Hastane sayısı az doktor başına düşen hasta sayısı yüksektir. 2019 yılı istatistiklerine göre 13.507 doktor, 4.978 diş hekimi, 18.946 hemşire

ve 7.948 eczacı bulunmaktadır. Nüfusa oranlandığında 368 kişiye ancak bir doktor hizmet verebilmektedir (PCBS).

Grafik 4. 8. Filistin’de her 1000 kişiye düşen doktor ve yatak sayısı (2005-2019)
(Palestine in Figures , 2021, s. 43)

Filistin’de bulunan doktor sayısı yetersizdir. 2005 yılında bin kişiye düşen doktor sayısı 1,6 iken 2009 yılında ülkede bu oran 2,0’ye yükselmiştir. 2013 yılında bin kişiye düşen doktor sayısı tekrar 1,6 düşmüş 2019 yılında 2,7’ye yükselmiştir (Grafik 4.8). Gelişmiş ülkelere göre düşük olan bu oran gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere göre yüksek ve normal bir orandır. Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama bin kişiye 5,3 doktor düşmektedir. İsrail’de 2019 yılında bin kişiye 3,3, Türkiye’de bu oran 1,9’dur.

Filistin’de bulunan doktor sayısı artarken bin kişi başına düşen yatak sayısında artış meydana gelmemiş oran 1,3’te stabil kalmıştır. 2005 yılından günümüze Filistin’de hastana ve yatak sayısı yükseldiği halde nüfusun da hızla artması nedeni ile Filistin’de bin kişiye düşen yatak sayısında değişiklik olmamıştır (Grafik 4.8).

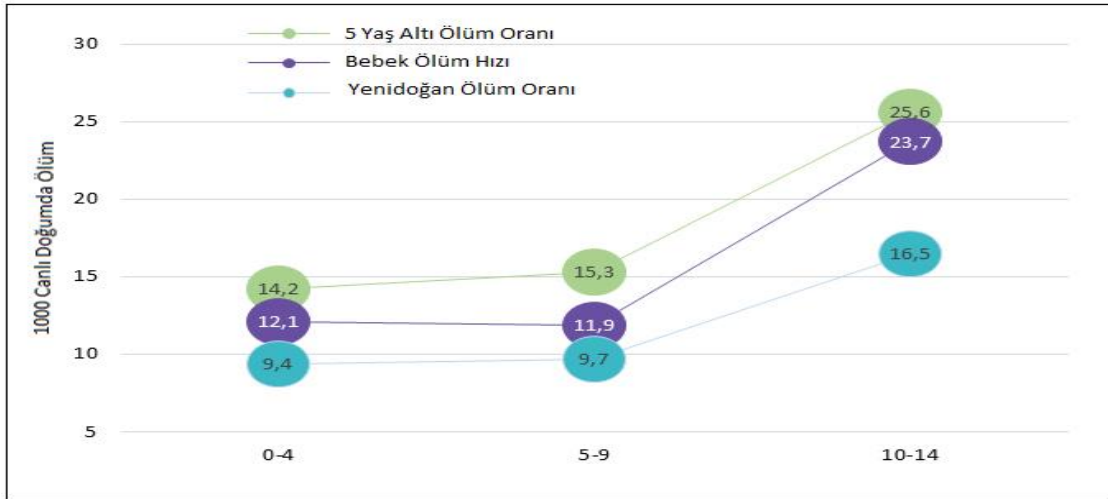
Bir ülkenin en önemli sağlık göstergeleri arasında doğumda beklenen yaşam süresi, anne ölüm oranı, bebek ölüm hızı ve ölüm oranı gibi göstergeler yer almaktadır. Ülkenin gelişmişlik seviyesini göstermede bebek ölüm oranları, doğumda beklenen yaşam süresi ve anne ölüm oranları önemli unsurlardır (Şenol, Metin, & Korucu, 2019, s. 84).

Tablo 4. 16. Filistin’de Bölgelere Göre Doğum ve Ölüm (2019)

	Doğumlar			Ölümler		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Batı Şeria	41.980	39.353	81.333	4.116	3.473	7.589
Gazze Şeridi	28.629	27.399	56.028	2.739	2.274	5 013
Filistin	70.609	66.752	137.361	6.855	5.747	12 602

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 12)

Filistin’de doğum oranları yüksektir 2019 yılında Filistin’de toplam 137.361 bebek dünyaya gelmiştir (Tablo 4.16). Filistin’de erkek bebek doğum oranları kız bebeği doğumlarından daha yüksektir. Filistin de genç nüfus oranı yüksek olduğu için ölüm oranları azdır. Erkek ölüm oranları kadın ölüm oranlarından fazladır. Bunun sebebi erkeklerin ağır işlerde çalışması ve fiziksel olarak daha fazla yıpranmasıdır. Batı Şeria’da nüfus fazla olduğu için doğum ve ölüm oranları Gazze Şeridi'nden yüksektir.

Grafik 4. 9. Filistin’de 5 Yaş Altı Çocuklar Arasındaki Ölüm Oranları (2020) (Palestine in Figures , 2021, s. 45)

Dünyada gelişen sağlık teknolojileri ile beraber bebek ölüm oranları azalmaktadır. Ayrıca anne eğitim düzeyinin artması bebek ölüm oranlarının azalmasında etkilidir. Gelişmiş ülkelerde bebek ölüm oranları düşük gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde bebek ölüm oranları yüksektir. Dünyada 5 yaşın altındaki çocuklarda önde gelen ölüm nedenleri erken doğum komplikasyonları, doğum asfiksisi/travması, zatürree, ishal ve sıtmadır ve bunların tümü sağlık ve sanitasyonda uygun maliyetli müdahalelere erişimle önlenabilir veya tedavi edilebilir.

Filistin'de bebek ölüm oranları geçmişten günümüze azalmaktadır. 2005 yılında 25,6 olan 5 yaş altı ölüm oranı 2020 yılında 14,2'ye düşmüştür. Bebek ölüm hızı 2005 yılında 23,7 iken 2020 yılında 12,1 düşmüştür. Yeni doğan ölüm oranlarına baktığımızda 2005 yılında 16,5 iken 2020 yılında 9,4 düşmüştür (Grafik 4.9).

Filistin'e komşu olan ülkelerde 5 yaş altı bebek ölüm oranlarına baktığımızda sağlık teknolojisinin en geliştiği ülkelere biri olan İsrail'de 3,65 ile az ölüm görülmektedir. Lübnan'da 5 yaş altı çocuk ölüm oranı 7, Ürdün'de 15 ve Mısır'da 19,5'tir (UNICEF).

Tablo 4. 17. Filistin'de Yıllara Göre Nüfusun Yaşam Beklentisi

Dönem	Yaşam Beklentisi	Dönem	Yaşam Beklentisi
1950–1955	46,6	1985–1990	67,1
1955–1960	48,2	1990–1995	68,9
1960–1965	50,8	1995–2000	70,3
1965–1970	54,1	2000–2005	71,2
1970–1975	57,5	2005–2010	72
1975–1980	61	2010–2015	72,9
1980–1985	64,4	2015–2020	74

Kaynak: URL 16

Dünyada ortalama yaşam süresi halk sağlığı, beslenme ve gelişen sağlık teknolojisi sayesinde sürekli artmaktadır. Dünya ortalaması 1975'te 60 iken, bu değer 1990 yılında 65,43'e, 2000 yılında 67,55 ve 2020 yılında 72,63'e yükselmiştir. Dünya üzerinde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ortalama yaşam üzerinde görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde insanların ortalama yaşam süresi 78 yaş olurken gelişmekte olan ülkelere insanların ortalama yaşam süresi 70 yaş, geri kalmış ülkelere ise ortalama yaşam süresi 59 yaştır. Ayrıca dünya üzerinde ortalama yaşam süresi kadınlarda daha fazladır (Özgür, 2011, s. 46).

Dünyada ortalama yaşam süresi artarken Filistin'de de ortalama yaşam süresi sürekli artmaktadır. 1950-1955 yıllarında 46,6 olan yaşam süresi, 1970-1975 yılları arasında 57,5, 1995-2000 yılında 70,3 ve 2020 yılında 74'e yükselmiştir (Tablo 4.17).

En çok Filistinli mültecinin yaşadığı ülke olan Ürdün'de 2020 yılında ortalama yaşam süresi 77,9'dır. Filistinli mültecilerin yaşadığı diğer ülkeler olan Lübnan'da 2020 yılı ortalama yaşam süresi 76,4, ve Mısır'da 71,8'dir. 1948 yılında kurulan İsrail'de ise

ortalama yaşam süresi 2020 yılında 82,80'dir. Filistin ortalama yaşam süresi Ürdün, Türkiye, Lübnan ve İsrail'e göre geride kalmıştır. Filistin'de ortalama yaşam süresinin geride kalma nedenleri bulunan hastanelerin dünyada gelişen sağlık teknolojilerinin geride kalması, beslenmenin yetersiz olması ve insanların halk sağlığı konusunda bilinçsiz olmalarıdır.

Dünya'da olduğu gibi Filistin'de ortalama yaşam süresi kadınlarda daha fazladır. Erkeklerde ortalama yaşam süresi 73, kadınlarda ise bu sayı 75,3'e yükselmektedir. Erkek nüfusun ağır işlerde çalışması, savaşta yer almaları yaşam süresinin az olması üzerinde etkilidir. Batı Şeria'da ortalama yaşam süresi 74,4 Gazze'de ise 73,7'dir. Batı Şeria'da ortalama yaşam süresinin uzun olmasının nedeni sağlık hizmetlerine ulaşımın daha kolay olması ve bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasi olarak Gazze'den daha iyi şartlara sahip olmasıdır.

4.1.6. Nüfusun Ekonomik Yapısı ve Özellikler

Ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapı, çalışan nüfusun oranı, nüfusun yoğun olarak istihdam edildiği ekonomik faaliyet ülkenin gelişmişlik seviyesini göstermektedir.

Filistin 15 yaş ve üzeri nüfusun işgücüne katılım yüzde oranına bakıldığında 1995 yılında 39, 2000 yılında 41,6, 2005 yılında 40,4, 2010 yılında 41,1, 2015 yılında 45,8 ve 2020 yılında 40,9'dur. Filistin'de işgücüne katılım oranı 1995 yılından günümüze 2005 yılı hariç hep yükselmiştir (Tablo 4.18).

Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranlarının yüksek olması ve bu nüfusun istihdam edebilecek iş alanlarının yetersizliği nedeni ile ciddi bir istihdam sorunu ortaya çıkmaktadır. Filistin'de yüksek nüfus artışı ve nüfusun istihdam edebilecek alanların az olması nedeni ile işsizlik oranları sürekli artmaktadır. Filistin nüfusunun 15 yaş ve üzeri işsizlik yüzde oranına baktığımızda 1995 yılında 18,2; 2020 yılında ise 25,9'dur (Tablo 4.18).

Tablo 4. 18. Filistin'de Yıllara Göre İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları (1995-2020)

Yıllar	1995	2000	2005	2010	2015	2020
İşgücüne katılım oranı	39	41.6	40.4	41.1	45.8	40.9
İşsizlik oranı	18.2	14.3	23.5	23.7	25.9	25.9

Kaynak: URL 17

Ekonomik faaliyetler birincil (primer), ikincil (sekonder), üçüncül (tersiyer), dördüncül (kuaterner) ve beşincil (kuiner) ekonomik olarak beşe ayrılmaktadır.

Birincil (Primer) Ekonomik faaliyetler: Temel maddeyi doğrudan çevreden elde etmeye dayanan tarım, hayvancılık, madencilik ve ormancılık gibi ekonomik faaliyetlerdir.

İkincil (Sekonder) Ekonomik Faaliyetler: Birincil ekonomik faaliyetlerde elde edilen hammaddenin veya yarı işlenmiş maddelerin işlenip yeni ürünlere dönüştürüldüğü ekonomik faaliyettir.

Üçüncül (Tersiyer) Ekonomik Faaliyetler: İçinde üretimin bulunmadığı ve insanlara hizmet edenlerin oluşturduğu insan emeğine dayalı iş kollarıdır. Eğitim, sağlık, turizm, ulaşım, bankacılık gibi faaliyetlerdir.

Dördüncül (Kuaterner) Ekonomik Faaliyetler: Bilgisayar ve bilgi aktarma sisteminin gelişmesi ile ortaya çıkan bilgi toplama, işleme, değiştirme, yayma işlemleri ve coğrafi bilgi sistemleri ve donanım-yazılım işlemleri ile uğraşan kesimin çalıştığı ekonomik faaliyettir.

Beşincil (Kuiner) Ekonomik Faaliyetler: Dördüncül ekonomik faaliyetlerden akan bilginin temeline dayanan karar verme faaliyetleri olarak tanımlanabilir.

Bir ülkede nüfusun yoğun olarak istihdam edildiği ekonomik faaliyet o ülkenin gelişmişlik düzeyi ve ülkenin sosyo-ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Gelişmiş ülkelerde ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfus oranları yüksektir. Çünkü bu ülkelerde sanayi, imalat ve hizmet sektörü gelişmiştir. Gelişmemiş ülkelerde ise birincil ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı yüksektir. Gelişmemiş ülkeler tarım, hayvancılık, ormancılık gibi hammaddeyi doğrudan çevreden elde etmektedirler.

Filistin’de 1995 yılında birincil ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı 12,8 iken daha sonraki yıllarda bu oran azalmış ve 2020 yılında 6,4 olmuştur (Tablo 4.19). Birincil ekonomik faaliyetlerin azalmasının başlıca nedenlerinden biri kırsaldan kentlere yapılan göçlerdir. Bu göçler sonucunda tarım, hayvancılık ve ormancılık gibi ekonomik faaliyetlerde çalışan insan sayısı azalmıştır.

Filistin’de birincil ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı azalırken ikincil ve üçüncül ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı artmıştır (Tablo 4.19). Bunun sebebi kentlere yapılan göç sonucu hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranının artmasıdır.

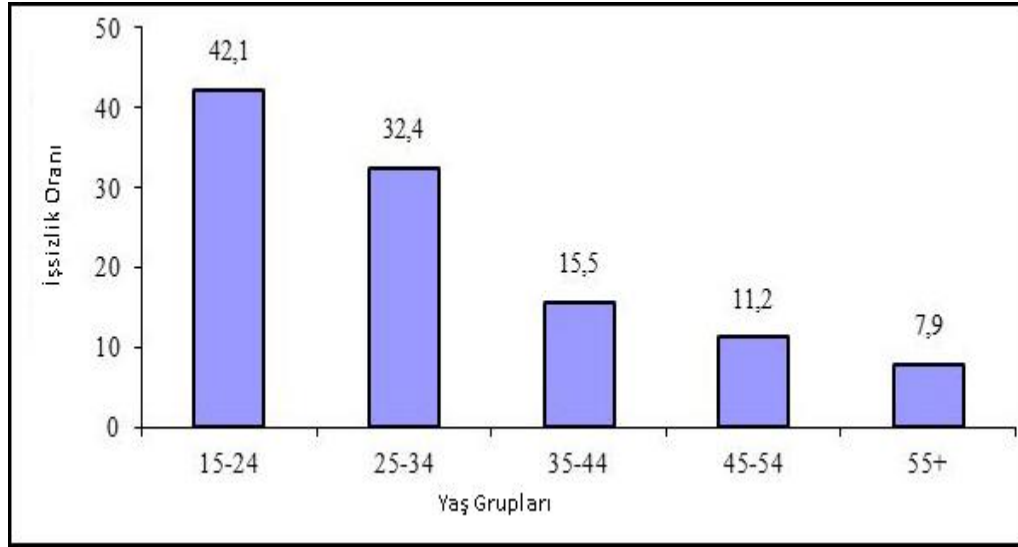
Tablo 4. 19. Filistin’de Yıllara Göre (1995-2020) Nüfusun Sektörel Dağılım Oranı (%)

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Tarım, Balıkçılık ve Ormancılık		14.1	15	11.8	8.7	6.4
Madencilik, taşocaklık ve imalat	18	14.2	12.9	11.4	13	13.1
İnşaat	19.2	19.4	12.8	13.2	15.5	16.8
Ticaret ve Konaklama	19.3	17.3	19.2	19.3	20.6	21.2
Ulaşım, Depolama ve İletişim	4.9	4.9	5.6	6	5.8	6.2
Hizmetler ve diğer şubeler	25.8	30.1	34.5	38.3	36.4	36.3
Toplam	100	100	100	100	100	100

Kaynak: URL 17

Filistin’de 1995 yılında primer ekonomik faaliyetler olan tarım, balıkçılık ve ormancılıkta nüfusun %12,8, madencilik taş ocaklık ve imalatla nüfusun %18’i çalışmaktadır. Bu oranlar 2020 yılında düşmüş tarım balıkçılık ve ormancılıkta çalışan nüfus 6,4, madencilik, taş ocaklık ve imalatla 13,1 gerilemiştir. Filistin’de 1995 yılında ticaret ve konaklamada nüfusun 19,3’ü, ulaşım depolama ve iletişimde 4,9, hizmetler ve diğer şubelerde 25,8’dir. Bu oranlar 2020 yılında yükselmiş ticaret ve konaklama 21,2 ulaşım ve depolama 6,2, hizmetler ise 36,3’e yükselmiştir (Tablo 4.19). Ülke de birincil ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı azalırken sekonder ve tersiyer ekonomik faaliyetlerde çalışan nüfusun oranı artmıştır. Bu durum ülkenin ekonomik olarak geliştiğini göstermektedir.

Filistin nüfusunun yüzde 61,64’lük bölümünü 15 yaş ve üzeri nüfus oluşturmaktadır (3.144.516 kişi). Filistin nüfusunun yüzde 58,42’si çalışma çağında 15-64 yaş aralığında bulunmaktadır (2.980.449 kişi) (Grafik 4.10). Fakat çalışma çağında bulunan nüfusun tamamı ekonomik olarak aktif değildir. Ekonomik olarak aktif olmayan nüfus aktif olan nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Grafik 4. 10. Filistin'de işgücüne katılanların (15 yaş ve üzeri) yaş gruplarına göre işsizlik oranı, 2020 (Palestine in Figures , 2021, s. 23)

Filistin’de işgücüne katılabilecek olanların yaş gruplarına göre işsizlik oranları 15-24 yaş aralığında yüzde 42,1; 25-34 yaş aralığında yüzde 32,4; 35-44 yaş aralığında yüzde 15; 45-54 yaş aralığında yüzde 11,2; 55 yaş ve üzeri yaş grubunda ise yüzde 7,9’dur (Grafik 4.10). Filistin’de işsizlik oranlarında yaş ve tecrübeye bağlı olarak işsizlik oranı azalmaktadır.

Filistin ekonomisinin en temel sorunu yüksek işsizlik oranıdır. Filistin’de işgücü içerisinde yer alan her dört kişiden biri işsizdir. Bu işsizlik oranı yoksulluk düzeyinin artmasının temel nedenidir (Öztürkler, 2013, s. 67). Filistin’de yıllardır yaşanan çatışmalar, uygulanan abluka yoksulluk oranlarının yüksek olmasında etkilidir.

Tablo 4. 20. Filistin’de Bölgelere Göre Yoksulluk Oranları (2017)

	Yoksulluk Oranı		Yoksulluk Farkı		Yoksulluk Şiddeti		Derin Yoksulluk	
	Değer	Oranı	Değer	Oranı	Değer	Oranı	Değer	Oranı
Batı Şeria	13,9	28,8	2,8	21,7	0,9	18,1	5,8	21
Gazze	53	71,2	15,7	78,3	6,5	81,9	33,7	79
Filistin	29,2	100	7,9	100	3,1	100	16,8	100

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021)

Filistin’de yoksulluk oranları da yüksektir. Yaşanan savaşlar, uygulanan ablukalar yoksulluk oranının yüksek olmasında etkilidir. Kişilerin açlık sınırının altında olduğu en temel gereksinimlerine erişemediği yoksulluğu ifade eden derin yoksulluk oranları

Filistin’de çok yüksektir. Özellikle Gazze’nin derin yoksulluk oranı Batı Şeria’nın üç katından fazladır. Gazze’de bu yoksulluğun nedeni İsrail tarafından 2007 yılından beri uygulanan abluka ve bu ablukanın neden olduğu üretim krizidir. Abluka nedeni ile ortaya çıkan yakıt sıkıntısı sonucu günün yarısında bölgede elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Bu durum imalathanelerde üretimin azalmasına ve üretimin durmasına neden olmaktadır. Ayrıca Gazze’de yoksulluk oranlarının yüksek olmasının başka bir nedeni Mısır’ın Gazze’nin dünyaya açılan tek noktası olan Refah sınır kapısını Mısır’da yapılan darbeden sonra sık sık kapatmasıdır.

Filistin’de yaşanan bu yoksulluğun temel nedenleri: İsrail işgali ve yaşanan çatışmalar, 2006’dan beri uygulanan abluka, istikrarsız işgücü piyasası ve işsizlik, su kaynağı ve altyapı yetersizlikleri, düşük verimlilikteki üretim ve yetersiz sağlık koşullarıdır (Karabulut, 2015).

Tablo 4. 21. Filistin’de Bölgelere Göre Bilgi İletişim Araçları Sahipliğinin Hanelere Göre Oranı (2019)

	Batı Şeria	Gazze	Filistin
Masaüstü	10,4	3,9	8
Dizüstü Bilgisayar	24,3	18,1	22
Tablet	13,1	13,2	13,2
Akıllı Telefon	90,8	78,2	86,2
Evde İnternet Hizmeti	83,5	72,7	79,6
Televizyon	96,5	80,5	90,7
Sabit Telefon Hattı	39,3	17	31,2
Cep telefonu	97,2	97,3	97,3

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 38)

Filistin’de iletişim araçları kullanma oranları yüksektir. Nüfusun yüzde 97,3 cep telefonu kullanmaktadır ve bunlar içerisinde akıllı telefon kullananların oranı yüzde 86,2’dir (Tablo 4.21). Batı Şeria’da bilgi ve iletişim araçlarının kullanımı Gazze Şeridi’nden yüksektir. Bunun sebepleri Gazze halkının daha yoksul olması, uygulanan abluka sonucu teknolojik aletlere ulaşamaması gösterilebilir.

Filistin’in İsrail tarafından uygulanan ambargolar nedeni ile dış dünya ile bağlantısı bulunmamaktadır. Filistin dış ticaretini İsrail üzerinden yapmaktadır. Filistin dış ticaretinde İsrail’in büyük bir payı vardır. Filistin ihracatının yaklaşık %81’ni, toplam

ithalatının %55'ini İsrail tarafından karşılanmaktadır. Türkiye, Arap ülkeleri, Çin ve Almanya Filistin ile ihracat yapan ülkelerdir (Tablo 4.22). Filistin'in en önemli ihracat ürünleri hurda demir-çelik, zeytinyağı, hurma ve doğal taşlardır.

Tablo 4. 22. Filistin İhracat Göstergeleri (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019
Filistin Toplam İhracat	1064,9	1155,6	1103,8
Batı Şeria	1056,5	1141,5	1092,7
Gazze Şeridi	8,3	14,1	11,1
İsrail	878,6	967,5	897,6
Arap Ülkelerine	141,4	143,6	149,7
Diğer Ülkelere	44,9	44,5	56,5

Kaynak:(Palestine in Figures , 2021, s. 66)

Filistin'in ithalat yaptığı ülkeler arasında en büyük payı İsrail, daha sonra Avrupa ülkeleri, Arap ülkeleri ve Amerika ülkeleri gelmektedir (Tablo 4.23). Filistin en çok otomobil, telefon cihazları, unlu mamuller, çimento, çikolatalı mamuller, sığır eti, ilaç, sigara, kamyon, buğday unu ve ayçiçek yağı ithal etmektedir.

Tablo 4. 23. Filistin İthalat Göstergeleri (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019
Filistin Toplam İthalatı	5853,8	6539,6	6613,5
İsrail	3234,8	3605,8	3636,2
Avrupa Ülkelerinden	798,8	1019,3	954,7
Arap Ülkelerinden	358,3	434,8	500,9
Amerika Ülkelerinden	112	127,9	149,6
Diğer Ülkelerden	1349,9	1351,8	1372,1

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 67)

Filistinli tüccarlar dış ticaret yaparken, mallarını aşağıdaki ticari geçiş noktalarından geçirerek, İsrail ve Ürdün limanlarına veya bu limanlardan Filistin'e ulaştırmaktadır: Batı Şeria'da bulunan geçiş noktaları: Taybe (Tulkerim), Avarta (Nablus), ElCelame (Cenin), Betunya (Ramallah ve El-Bire), Eriha (Eriha), Tarkumya (ElHalil) Gazze Şeridi'nde ise: Sufa (Han Yunus) (kapalı), Kerim Ebu Salim (Refah) geçiş noktaları bulunmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. FİLİSTİN-İSRAİL ARASINDAKİ SORUNLAR NÜFUS VE ALANSAL DEĞİŞİM

Filistin'in alansal ve demografik yapısında 19 yy'da bölgeye yaşanan göçler ile büyük değişim yaşanmıştır. Demografik olarak bölgede bulunan Yahudi nüfusunda artış yaşanırken Filistin devleti alansal olarak daralmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde bölgeye yapılan Yahudi göçleri, bölgenin o dönemde sahip olduğu demografik yapı, demografik yapıda meydana gelen değişimler ve mekânsal olarak meydana gelen değişim incelenecektir. Ayrıca Filistin'de meydana gelen alansal daralma ve Filistin-İsrail arasında bulunan sorunlar ele alınacaktır.

5.1.1. 1948 Öncesi Filistin

Filistin'in geçmişten günümüze nüfus verilerine bakıldığında Arap nüfusunun çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. 19 yüzyılda Siyonizm'in ortaya çıktığı dönemde Filistin nüfusunun %90'ını Araplar %0,5'ini Yahudiler oluşturmaktadır. Siyonizm hareketinin ortaya çıkışı ile 1882 yılında Filistin'e "aliyah" adı verilen Yahudi göçleri başlamıştır. Bu sebeple bölgede Yahudi nüfus oranında artış yaşanmıştır.

1918 nüfus verilerine bakıldığında Filistin'de Müslüman nüfusu 618.528, Yahudi nüfusu 58.728, Hristiyan nüfusu 70.429'dur (Tablo 5.1). 1918 yılında Filistin'de Hristiyan nüfusu Yahudi nüfusundan yüksektir. Fakat daha sonraki yıllarda yapılan Yahudi göçleri sonucunda Filistin'de Yahudi nüfusu artarken Hristiyan nüfusu azalmıştır.

Tablo 5. 1. Filistin'de dinlerin dağılımı

1918 nüfus verilerine göre Filistin'de dinlerin dağılımı	
Müslüman	618,528
Yahudi	58.728
Hristiyan	70.429
Diğerleri	433
Toplam	748.128

Kaynak: (Mohd Nor, Abidin, & Jamsari, 2015)

İngiliz Manda döneminde yapılan 1922 nüfus sayımına göre Filistin'de 589.177 Müslüman 83.790 Yahudi, 71.464 Hristiyan bulunmaktadır. Filistin'e yapılan Yahudi göçleri 1923-1929 yılları arasında İngiltere'nin belirlediği kota nedeni ile sakin bir dönem

yaşanmıştır. 1931 yılından sonra bölgeye yapılan Yahudi göçlerinde artış yaşanmıştır. En yoğun Yahudi göçleri 1934-1935 yılları arasında meydana gelmiştir. 1931 nüfus sayımına bakıldığında Yahudi nüfusu 174.606 iken 1935 yılında Yahudi nüfusu 355.157'ye yükselmiştir (Tablo 5.2).

Filistinliler artan Yahudi göçlerini önlemek amacıyla 1936 yılında büyük bir ayaklanma başlatmışlardır. Başlayan Yahudi-Arap çatışmasını önlemek için İngiltere tarafından Lord W.R.Peel başkanlığında bir soruşturma komisyonu kurulmuştur. 1937'de Peel komisyonu bölgede incelemeler ve çeşitli görüşmeler yaparak Peel raporunu hazırlamıştır. Peel raporuna göre Filistin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs'ün İngiliz manda yönetimine bırakıldığı üç bölgeye ayrılmaktadır. Rapor Araplar ve Yahudiler tarafından kabul edilmemiştir.

Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalara son vermek için İngiltere 1939 yılında Mac Donald Beyaz Kitabı'nı açıklamıştır. Bu rapora göre Filistin'e yıllık Yahudi göçü 15.000 ile kısıtlanacak ve 10 yıl sonra bağımsız bir Arap devleti kurulacaktır. Yahudiler tarafından "Kara Belge" olarak tanınan bu belge Araplar tarafından da kabul edilmemiştir.

Filistin'de Yahudi-Arap çatışmalarına çözüm bulamayan İngiltere Filistin sorununu 1947 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na taşımıştır. Genel kurul 1947 yılında taksim planını kabul etmiştir. Taksim planına göre; Filistin topraklarının Arap ve Yahudiler arasında bölünmesine ve Kudüs bölgesinin ise Birleşmiş Milletler denetiminde uluslararası bir bölge haline getirilmesine karar verilmiştir. Filistin nüfusunun üçte birini oluşturan ve toprağın sadece %5,6'sına sahip olan Yahudilere toprağın %56,42'lik (14.942 km²) kısmı verilirken; Araplara, nüfusun %70'ini oluşturmalarına ve toprağın %94'üne sahip olmalarına rağmen %43,58'lik (11.203 km²) kısmı bırakılmıştır. (Yücel, 2012, s. 32).

Tablo 5. 2. Filistin nüfusu 1922-1947

İngiliz manda döneminde Filistin nüfusu					
Yıl	Müslüman	Yahudi	Hristiyan	Diğerleri	Toplam
1922	589.177	83.790	71.464	7.617	752.048
1931	759.700	174.606	88.907	10.101	1.033.314
1931	761.922	175.138	89.134	10.145	1.036.339
1932	778.803	192.137	92.250	10.367	1.073.827
1933	798.506	234.967	96.791	10.677	1.140.941
1934	814.379	282.975	102.407	10.793	1.210.554
1935	836.688	355.157	105.236	11.031	1.308.112
1936	862.730	384.078	108.506	11.378	1.366.692
1937	883.446	395.836	110.869	11.643	1.401.794
1938	900.250	411.222	111.974	11.839	1.435.285
1939	927.133	445.457	116.958	12.150	1.501.698
1940	947.846	463.535	120.587	12.562	1.544.530
1941	973.104	474.102	125.413	12.881	1.585.500
1942	995.292	484.408	127.184	13.121	1.620.005
1943	1.028.715	502.912	131.281	13.663	1.676.571
1944	1.101.565	528.702	135.547	14.098	1.739.624
1945	1.101.565	554.329	139.285	14.858	1.810.037
1946	1.143.336	583.327	145.063	15.488	1.887.214
1947	1.157.423	589.341	146.162	15.849	1.908.775

Kaynak: (Hagopian & Zahlan, 1974, s. 42)

Filistin’de 1918 yılında bulunan Müslüman oranı nüfusun %82,6’sını Yahudi oranı %7,8’ni oluşturmaktadır. Siyonizm düşüncesi ile Filistin’e yapılan Yahudi göçleri sonucu 1947 yılına gelindiğinde Filistin’de Arap nüfusu toplam nüfusun %60’ını oluştururken Yahudi nüfusu %30,8’e yükselmiştir. 1922-1948 yıllara arası dönem çok sayıda Yahudi’nin Filistin’e göç ettiği ve yerli nüfusun siyasi baskı altında kaldığı dönemdir. İngiliz manda döneminde zaman zaman Yahudi göçüne karşı önlemler alınsa da bölgeye yapılan Yahudi göçleri hiçbir zaman durdurulamamıştır.

Filistin’de İngiliz manda yönetiminin başladığı 1922 yılından manda döneminin sona erdiği 1947 yılına kadar Filistin’de bulunan tüm toplulukların nüfusu sürekli artmıştır. 1922 yılında 589.177 olan Müslüman sayısı 1947 yılında 1.157.423’e yükselmiştir. 1922 yılında 83.790 olan Yahudi sayısı yapılan göçler ile 589.341’e yükselmiştir. 1922 yılında Hristiyan nüfusu 71.464 iken 146.162’ya yükselmiştir. 1922 yılında toplam nüfusu 752.048 olan Filistin 1947 yılında 1.908.775’e yükselmiştir. Nüfus artışında en büyük

payı yapılan göçler ile Yahudiler sağlamıştır. 1922-1947 arası dönemde Yahudilerin amacı Filistin topraklarında demografik olarak artışı sağlamaktadır (Tablo 5.2).

Filistin'in 1922 yılında toplam nüfusu 752.048 iken 1945 yılında toplam nüfusu 1.810.037'ye yükselmiştir. 1922 ve 1945 yılları arasında Filistin nüfusu toplam 1.057.989 kişi artmıştır. Doğal yol ile nüfus artışı 677.061 kişi olurken göç yoluyla nüfus artışı 380.928 olmuştur. Müslümanların ve Hristiyanların nüfusu doğal artış ile artarken Yahudilerin nüfus artışının %72'si Filistin'e yapılan göçler ile artmıştır (Tablo 5.3). Filistin'e yapılan göçler ile bölgede Yahudi nüfusu artarken gelen Yahudilerin yaşaması için yaşam alanları oluşturulmaya başlanmıştır.

Tablo 5. 3. Filistin nüfus artışı 1922-1945

1922-1945 Filistin Nüfusu					
	Müslüman	Yahudi	Hristiyan	Diğerleri	Toplam
Filistin nüfusu 1922	589.177	83.790	71.464	7.617	752.048
Filistin nüfusu 1945	1.101.565	554.329	139.285	14.858	1.810.037
Doğal artış	491.855	129.989	48.724	6.493	677,061
Göç ile artış	20,533	340,550	19,097	748	380,928
Toplam nüfus artışı	512,388	470,539	67,821	7.241	1.057.989
Doğal artış %	%96	%28	%72	%90	%64
Göç ile artışı %	%4	%72	%28	%10	%36

Kaynak: (Hagopian & Zahlan, 1974, s. 43)

1947 yılında Filistin'de 1.157.423 Müslüman bulunurken 589.341 Yahudi bulunmaktadır. Demografik olarak Müslüman sayısı fazla olduğu halde BM tarafından kabul edilen taksim planında Yahudilere verilen toprağın daha fazla olması Arapların tepkisine neden olmuştur. Taksim planına göre alansal olarak Yahudi devletine daha fazla toprak verilmiştir. Yahudi devleti alansal olarak daha geniş bir alana yayılırken Filistinli Arapların yaşamsal alanı daraltılmıştır. Bunun sonucunda Filistinliler ve Yahudiler arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır.

Taksim kararı sonrası bölgeye yapılan Yahudi göçlerinde hızlı bir artış yaşanmıştır. Siyonist yapılanmanın yayılmacı politikasının bir gereği olarak bölgeye gelen Yahudiler

yerleştikleri toprakların gerçek sahibi olan Arapların ilerde kendilerine sorun çıkarmalarını engellemek için Yahudi rgtleri kullanılmıştır. Yahudi rgtleri tarafından yapılan terör eylemleri ve katliamlar ile Arapları korkutarak zorunlu olarak g etmelerini sağlamışlardır. Bu katliamlardan en çok ses getireni Deir Yasin katliamıdır. Irgun ve Stern Yahudi terör örgütleri 400 kişinin yaşadığı Deir Yasin köyünü yerle bir ederek aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 254 kişiyi gözünü kırpmadan öldürmüştür. Bu katliam sonrası, yüz binlerce Filistinli evlerini terk etmiştir (Yücel, 2012, s. 33).

Tablo 5. 4. Yahudilerin toplam nüfusa oranı 1914-1946

Yahudilerin toplam nüfusa oranı				
Yıl	Yahudiler	Araplar	Toplam	Yahudilerin oranı
1914	60.000	731.000	791.000	%7,585
1918	59.000	688.000	747.000	%7,898
1922	83.790	668.258	752.048	%11,41
1931	174.606	858.708	1.033.314	%16,897
1941	474.102	1.111.398	1.585.500	%29,902
1944	554.000	1.211.000	1.765.000	%29,902
1946	608.225	1.237.334	1.845.559	%32,956

Kaynak: URL 18

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında Yahudilerin toplam nüfusa oranı %7,5'dir. Balfour deklarasyonun yapıldığı 1918 yılında Yahudi nüfusunun toplam nüfusa oranı %7,8'e yükselmiştir. Manda yönetiminin başladığı 1922 yılında Yahudi oranı %11,4 yükselmiştir. İngiliz manda yönetiminin sona yaklaştığı 1946 yılında ise Filistin'de Yahudilerin toplam nüfusa oranı %32,95'e yükselmiştir (Tablo 5.4).

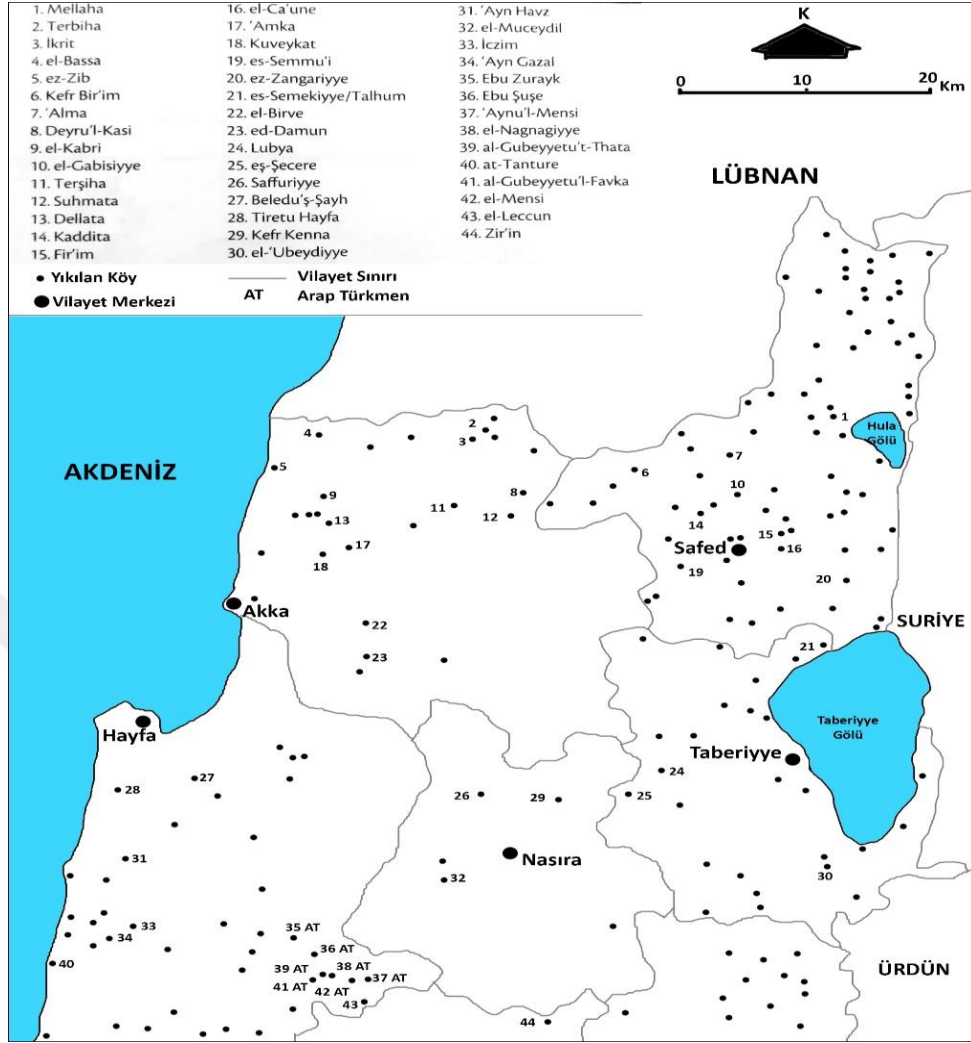
Filistin de 1946 yılında bulunan toplam Yahudi nüfusu 608.225 kişidir. Bulunan Yahudi nüfusunun toplam nüfusa oranı %32,95'tir. Demografik olarak nüfusun üçte birini oluşturan Yahudilerin Filistin şehirlerine yüzdelik dağılımına bakıldığında Jaffa %71, Haifa %47, Kdus %38, Tiberias %33, Beisan %30, Ramla %22, Tulkarm %17 ve Safad %13 'tür (Harita 5.1).

Harita 5. 1. 1946 Yılında Filistin Şehirlerinde Yüzdelik Oranına Göre Arap ve Yahudi Nüfus Dağılımı (URL 19 Değiştirilerek)

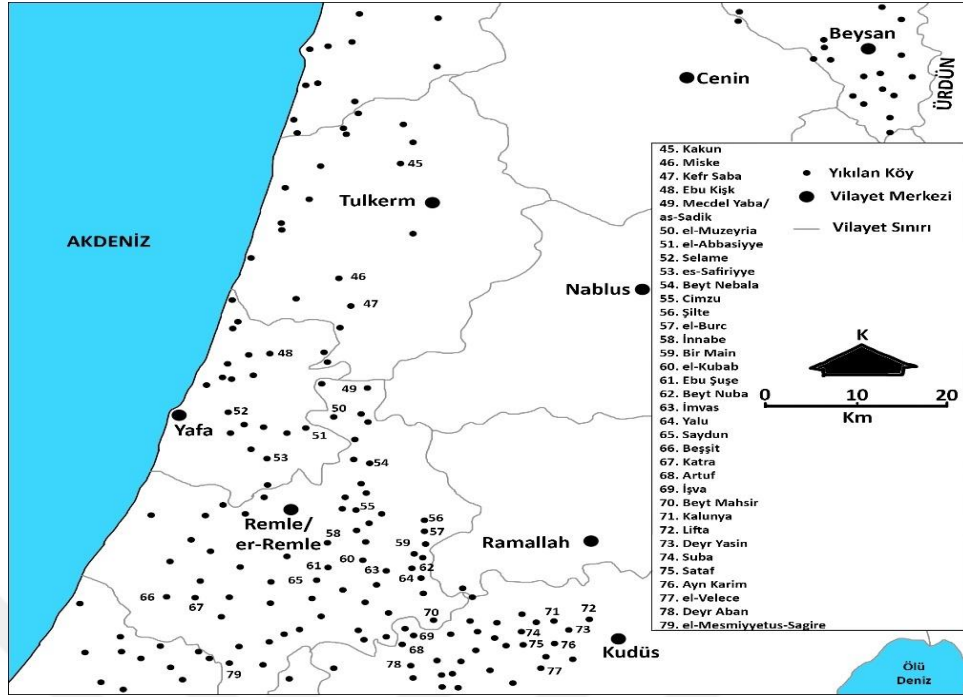
5.1.2. 1948-1967 Dönemi Filistin

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun aldığı taksim kararından sonra Yahudiler terör eylemleri yaparak bölgede bulunan Arapların zorunlu olarak göç etmelerine neden olmuşlardır. Yahudiler yaptıkları terör eylemleri sonucunda yüzlerce Filistinli köyünü yok etmiş, yağmalamış ve bu köyleri yaşanmaz hale getirmiştir. Yaşanan olaylar sonucu boşaltılan köylere İbranice isimler verilerek Yahudi yerleşimleri kurulmuştur.

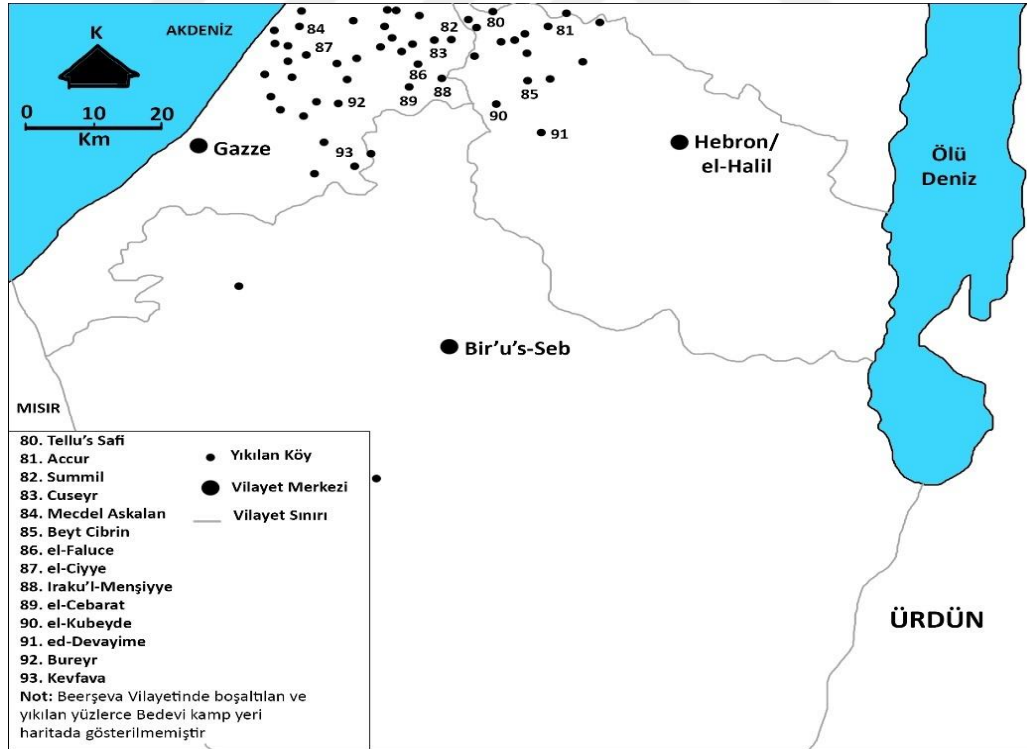

Harita 5. 2. 1948-1967 Yılları Arasında Boşaltılan Filistin Köyleri (Kuzey) (Davis, 2016, s. 27 Değiştirilerek)

İsrail devletinin kurulduğu 1948 yılı ve 1967 yılı arasında Yahudi örgütleri tarafından yok edilen 93 köy haritalarda gösterilmiştir (Harita 5.2-5.3-5.4). İsrail tarafından katliamlar yapılarak boşaltılan bu köyler arasında Hayfa ve Nasıra arasında Arap-Türkmen köyleri bulunmaktadır. Abu Zurayq, Abu Shusha, Ayn al-Mansi, Al-Nagnaghiyya, Al-Ghubayya al-Tahta, Al-Ghubayya al-Fawqa ve Al-Mansi Arap-Türkmen köyleridir (Harita 5.2).

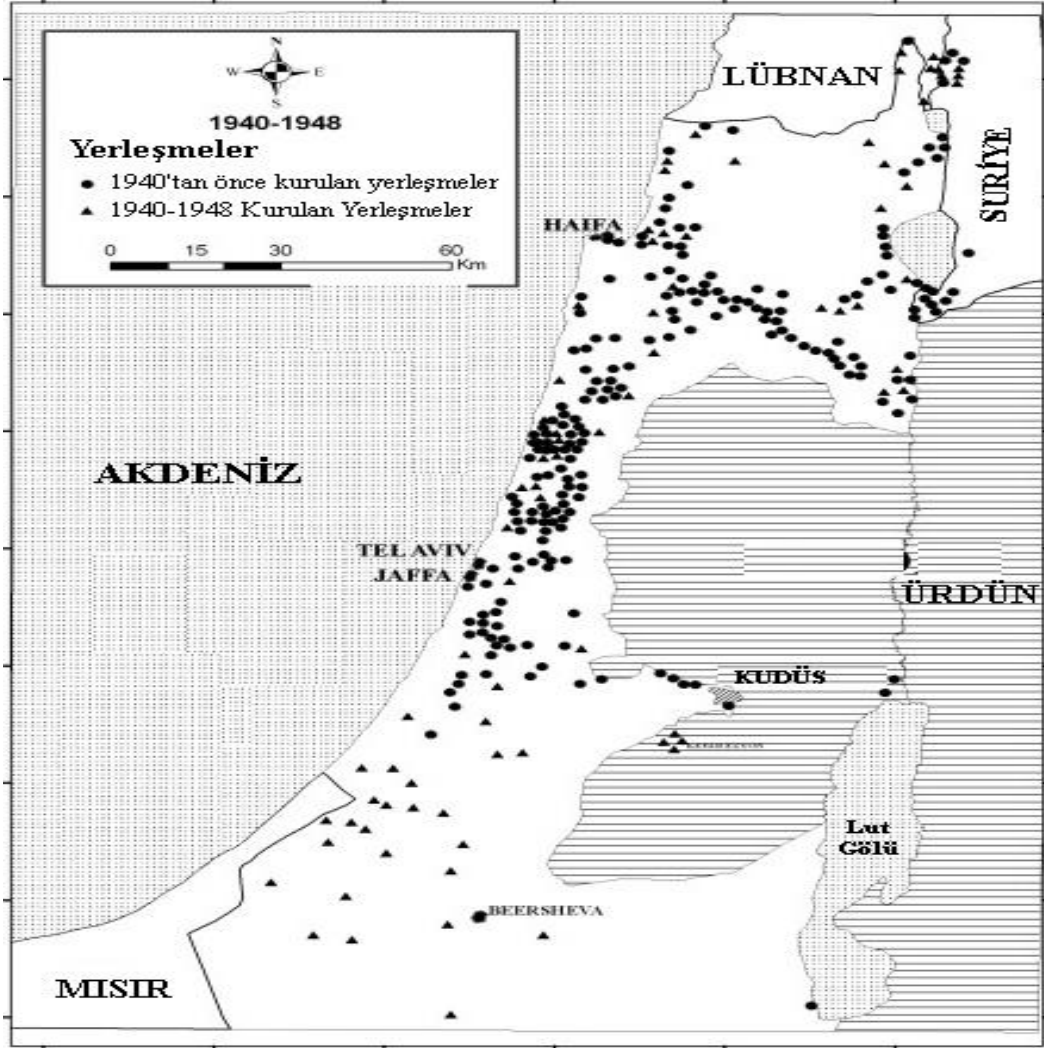

Harita 5. 3. 1948-1967 Yılları Arasında Boşaltılan Filistin Köyleri (Orta) (Davis, 2016, s. 28 Değiştirilerek)

Harita 5. 4. 1948-1967 Yılları Arasında Boşaltılan Filistin Köyleri (Güney) (Davis, 2016, s. 30 Değiştirilerek).

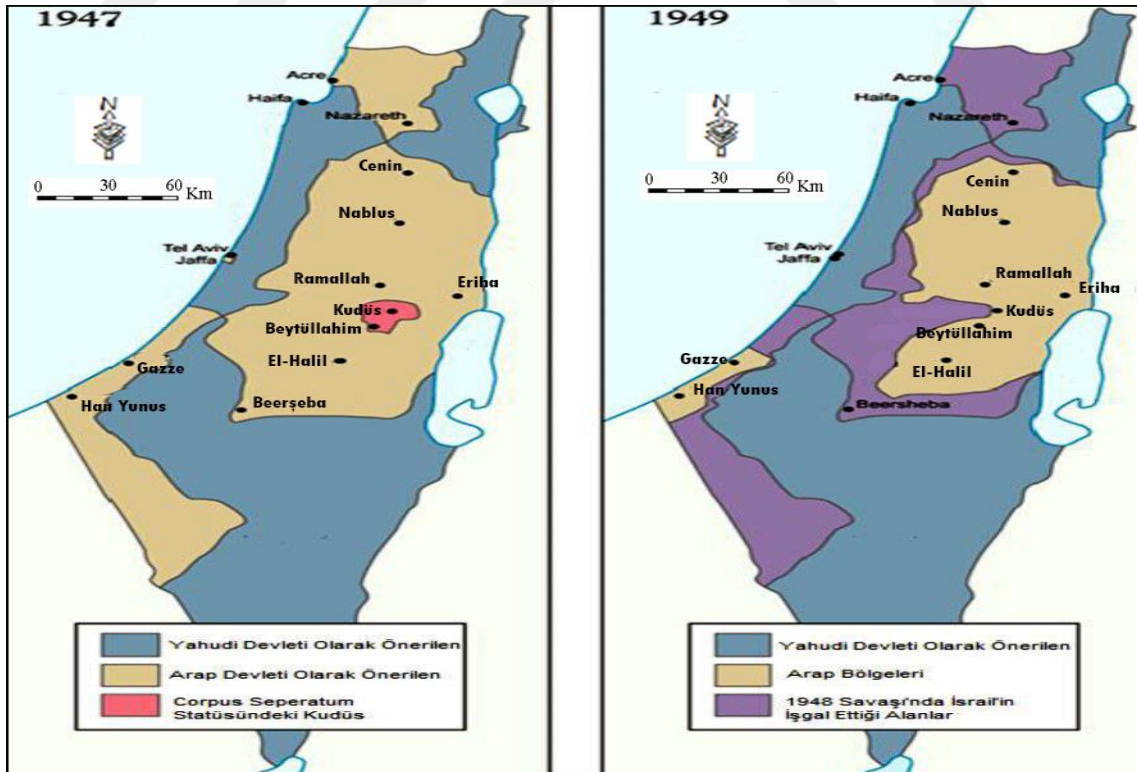
İsrail tarafından boşaltılan Filistinli köylerinin yer aldıkları konuma bakıldığında Akdeniz kıyılarında ve Kudüs çevresinde yoğunluk kazandığı ve Beerşeba'nın bulunduğu bölgede yok edilen köylerin olmadığı görülmektedir. Akdeniz kıyılarında boşaltılan Filistinli köy sayısının fazla olmasının nedeni iklimin elverişli olması, yeryüzü şekillerinin sade olması, ekonomik faaliyetler için önemli bir saha olması limanlara sahip olmasıdır. Kudüs'te yok edilen köylerin yoğunluk kazanmasının nedeni bu bölgenin kutsal mekanlara sahip olması ve İsrail'in ebedi başkenti olarak görülmesidir. Beerşeba'da yok edilen köyün bulunmamasının nedeni bu bölgenin çöl sahalarından oluşmasıdır (Harita 5.2-5.3-5.4). Bu durum İsrail Devleti'nin Filistin köylerinin fiziki ve beşeri coğrafi özelliklerinin dikkate alarak boşalttığını göstermektedir. Dolayısıyla Filistin'in verimli sahalarında İsrail işgali yoğunluk kazanmıştır.

Harita 5. 5. 1940-1948 Yahudi Yerleşimleri (Al-Rimmawi, 2009, s. 399. Değiştirilerek).

Filistin’de 1940 yılından önce kurulan Yahudi yerleşimleri kuzey Filistin’de ve Ürdün vadisine doğru yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde Yahudi yerleşimleri Akdeniz kıyısında Hayfa ve Jaffa limanları arasında oluşturulmuştur. 1940-1948 arası dönemde oluşturulan Yahudi yerleşimleri Filistin’in orta ve güney kesimlerinde kurulmuştur (Harita 5.5). Yahudilerin amacı kurulacak olan Yahudi devleti için bölgeyi genişletmek ve yeraltı su kaynaklarının kontrolünü güvence altına almaktır (Al-Rimmawi, 2009, s. 398). Kurulan bütün Yahudi yerleşimleri İsrail Devleti’nin kurulması ile İsrail’e dâhil edilmiştir.

Filistin topraklarında İsrail devletinin 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulmasını ilan etmesi ile dört büyük Arap-İsrail savaşı yaşanmıştır. Birinci Arap-İsrail savaşı olan 1948 yılında yaşanan savaşın sonucunda Siyonistler Filistin’in %78’ini kapsayacak şekilde alanlarını genişlettiler ve 26.350’lik Filistin toprağının 20.700 kilometrekaresi işgal edilmiştir (Harita 5.6). Buna bağlı olarak toprakları işgal edilen Filistinliler göç etmek zorunda kalmıştır (Al-Rimmawi, 2009, s. 398). Bu savaş sonucunda yaklaşık bir milyon Filistinli mülteci durumuna düşmüştür.

Harita 5. 6. 1947 Taksim Planı (URL 20 Değiştirilerek).

Filistinlilerin ilk göç rotası yakın Arap ülkeleri olmuştur. Filistinliler yaşadığı kentlerden köylerden göç ederek yıllarca sürecektir olan kamp yaşamına başlamışlardır (Öztürk, 2018, s. 51). Ürdün, Lübnan, Mısır ve Suriye'ye göç eden Filistinliler burada mülteci kamplarında zor şartlarda hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Filistinli mültecilerin en çok göç ettiği ülke Ürdün olmuştur (Tablo 5.5). Günümüzde de en fazla Filistinli mülteci Ürdün'de yaşamaktadır.

Tablo 5. 5. Filistinlilerin Sığındığı Ülkeler

Filistinlilerin sığındığı ülkeler			
	1950	1960	1970
Ürdün	506.200	613.743	506.038
Lübnan	127.600	136.561	175.958
Suriye	82.194	115.043	158.717
Batı Şeria	-----	-----	272.692
Gazze	198.227	255.542	311.814
Toplam	914.221	1.120.889	1.425.219

Kaynak: (Arı, 2012)

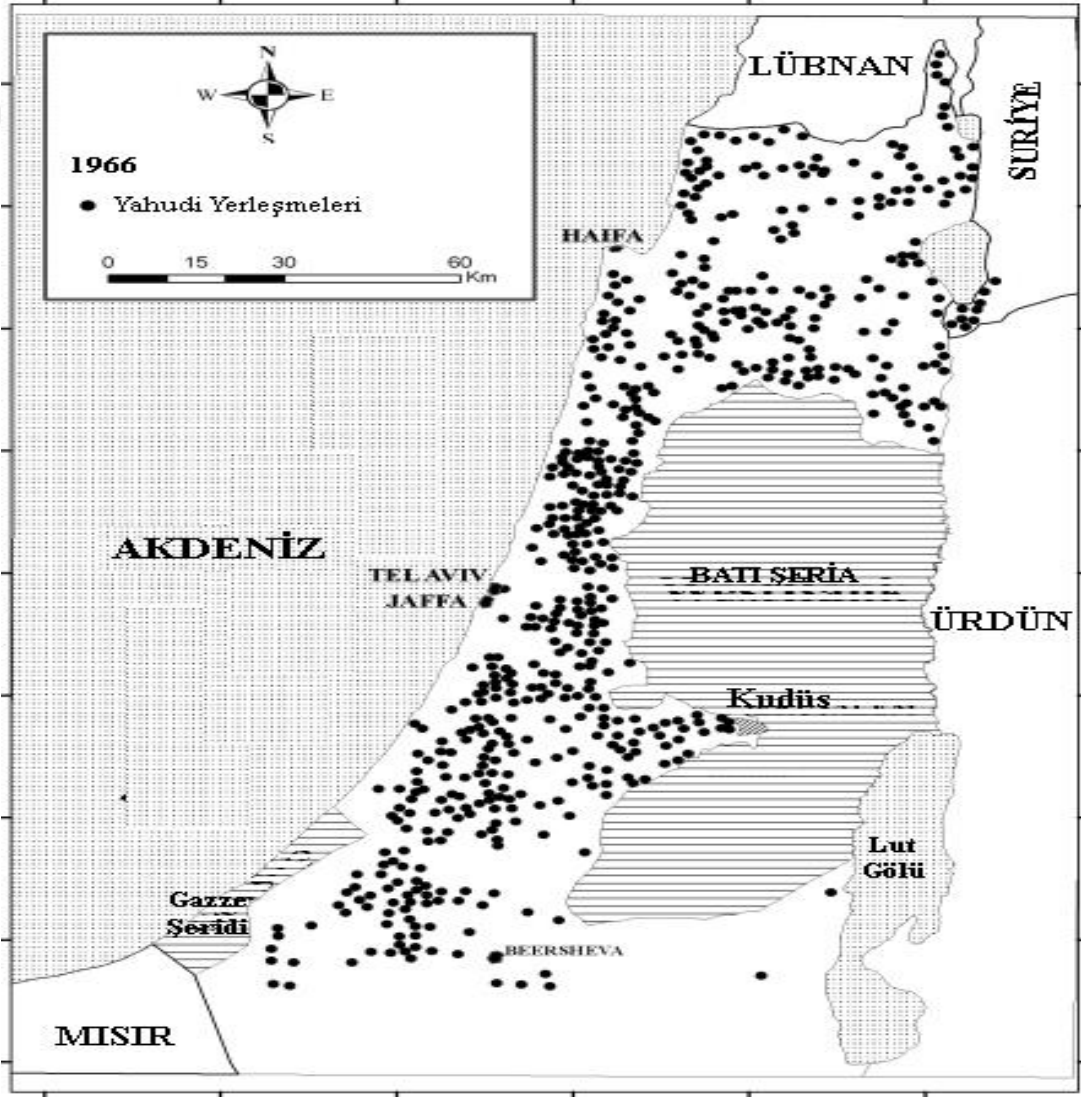
Filistin'de Yahudilerin 1941 yılında toplam nüfusa oranı %29,9 iken, İsrail'in 1948 yılında kurulması ve 1950 yılında İsrail meclisinde çıkarılan Geri Dönüş Yasası ile bölgede Yahudi nüfusu hızla artmış ve 1950 yılında Yahudilerin toplam oranı %50,65'e, 1960 yılında %58,783'e yükselmiştir (Tablo 5.6). 1948-1967 yılları arasında yaşanan Arap-İsrail savaşları sonucu Filistin topraklarının işgal edilmesi ile Filistin devletinin sınırları daralmıştır. İsrail taksim kararında kendisine bırakılan toprakları yaptığı işgaller ile genişletirken Filistinlilerin yüksek nüfusuna rağmen yerleşim alanı daralmıştır.

Tablo 5. 6.Yahudilerin Toplam Nüfusa Oranı (1941-1960)

Yıl	Yahudiler	Araplar	Toplam	Yahudilerin Toplama oranı %
1941	474,102	1.111.398	1.585.500	%29,902
1950	1.203.000	1.172.100	2.375.100	%50,650
1960	1.911.300	1.340.100	3,251,400	%58,783

Kaynak: URL 18

İsrail göç ile gelen Yahudileri işgal ettiği Filistin topraklarına yerleşmelerini sağlamıştır. İsrail’de 1956 yılında 700 yerleşim bulunurken 1967 yılında bu sayı 800’e çıkmıştır (Harita 4.7). İsrail konumunu korumak için topraklarının büyük bir bölümünü askeri bölge ilan etmiştir (Al-Rimmawi, 2009, s. 401). 1966 yılında Yahudi yerleşimlerinin hızlı bir şekilde büyüdüğü ve yayıldığı görülmektedir. İsrail yerleşimleri Akdeniz kıyılarındaki ve Batı Şeria çevresinde yoğunluk kazanmış ve kutsal kabul edilen Kudüs’e doğru yoğunluk kazanmıştır. Yahudi yerleşimleri verimsiz topraklara sahip olan çöl ikliminin hâkim olduğu Necef Çölü çevresinde nadir olarak kurulmuştur (Harita 5.7).

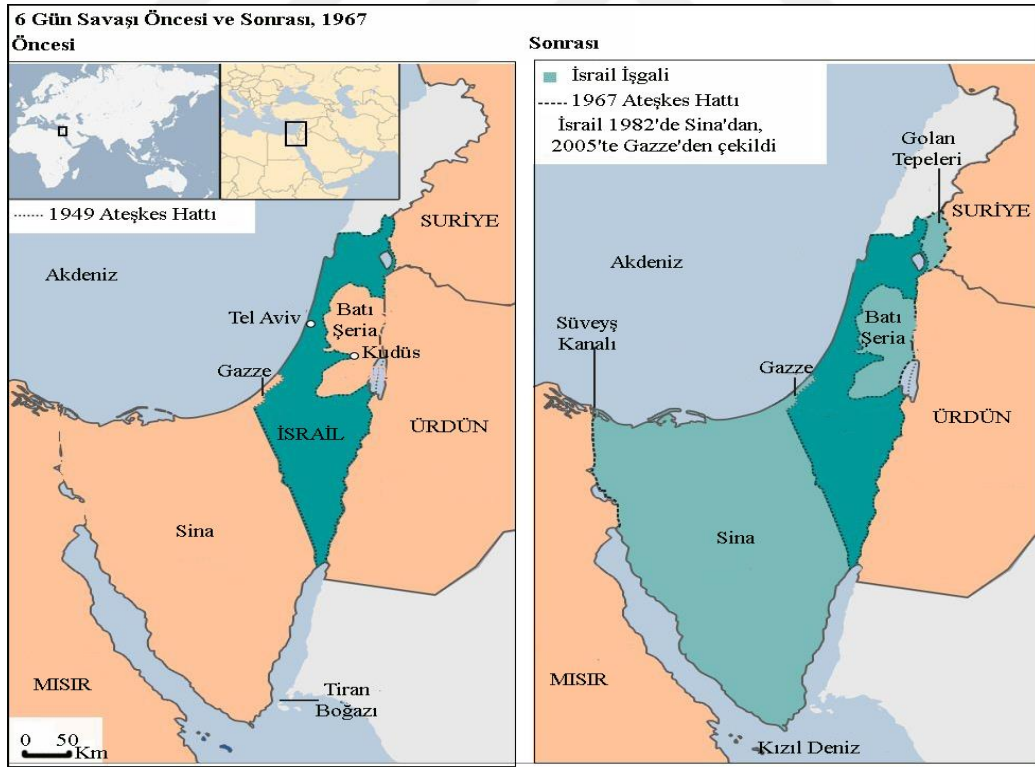

Harita 5. 7.1966 yılı Yahudi yerleşimleri (Al-Rimmawi, 2009, s. 402. Değiştirilerek).

5.1.3. 1967-2005 Dönemi Filistin

Filistin’de 1967 yılında yaşanan Arap -İsrail savaşından sonra ikinci büyük göç dalgası yaşanmıştır. İsrail 1967 yılında Mısır, Ürdün ve Suriye’ye savaş başlatarak Sina Çölü, Batı Şeria, Doğu Kudüs, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri’ni işgal etmiştir (Harita 5.8). Bu savaş İsrail’e yerleşim ve güvenlik bakımından yeni ufuklar açmıştır (Al-Rimmawi, 2009, s. 401).

İsrail bu savaş sonucunda Ortadoğu’nun stratejik noktalarını işgal etmiştir. İsrail jeopolitik olarak önemli bir bölge olan Sina Yarımadasını işgal ederek Süveyş Kanalı’na ulaşma arzusunu gerçekleştirmiştir. Ayrıca Sina Yarımadası zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması nedeni Mısır için stratejik bir noktadır. İsrail’in bu savaş sonucunda işgal ettiği ikinci stratejik bölge Golan Tepeleri’dir. Golan Tepeleri bulunduğu konum itibari ile İsrail ve Suriye arasında önemli bir tampon bölge oluşturmaktadır. Ayrıca Golan Tepeleri zengin su kaynaklarına ve verimli topraklara sahiptir. İsrail bu jeostratejik noktayı 1981 yılında ilhak ettiğini açıklamıştır (Harita 4.8). İsrail tatlı su ihtiyacının bir bölümünü Golan Tepeleri’nden karşılamaktadır.

Harita 5. 8. 1967 Yılında İsrail Tarafından İşgal Edilen Topraklar (URL 21)

1967 Savaşı'ndan sonra İsrail yaptığı toprak işgalleri ile taksim kararıyla kendisine bırakılan toprakların dört katı toprağa sahip olmuştur. İsrail önemli yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olan, jeopolitik ve jeostratejik olarak önem arz eden toprakları ele geçirerek ekonomik ve askeri bir üstünlük elde etmiştir. İsrail savaş sonunda mekânsal olarak büyürken Filistin sınırları daralmış ve halk zorunlu olarak göç etmiştir.

Bu savaş sonucunda ikinci büyük göç dalgası yaşanmış ve yaklaşık 300.000 Filistinli Batı Şeria'da yerinden edilmiştir. Bu mültecilerin 175.000 kişisi Gazze Şeridi'ne sığınmıştır. UNRWA bu mülteciler için Gazze Şeridi'nde 10 tane mülteci kampı oluşturmuştur. Diğer mülteciler ise Mısır, Ürdün, Lübnan ve Körfez ülkelerine sığınmışlardır.

Tablo 5. 7.Yahudilerin Toplam Nüfusa Oranı (1960-2005).

Yıl	Yahudiler	Araplar	Toplam	Yahudilerin toplama oranı %
1960	1.911.300	1.340.100	3.251.400	%58,78
1970	2.582.000	1.045.000	3.627.000	%71,18
1980	3.282.700	2.100.000	5.382.700	%60,98
1995	4.495.100	3.506.900	8.002.000	%56,173
2005	5.275.700	5.139.100	10.414.800	%50,65

Kaynak: URL 18

İsrail tarafından 1967 savaşıdan sonra yapılan işgaller sonucunda Filistinlilerin zorunlu göç etmesi sebebi ile Arap nüfusu azalmıştır. Filistinlilerin boşalttığı yerleşim yerlerine Yahudilerin göç etmesi ile bölgede Yahudi nüfusu artmıştır. 1960 yılında bölgede Yahudilerin oranı %58,78'dir. Filistin'e yapılan Yahudi göçleri ile 1970 yılında Yahudilerin oranı %71,18'e yükselmiştir. 1980 yılında Filistinli Araplarda doğum oranlarının yüksek olması nedeni ile bölgede Arap nüfusu hızlı bir şekilde artmış bölgede Yahudi oranı %60,98'e düşmüştür. Bölgede Arap nüfusu 1970 yılından sonra Filistin'de hızlı bir şekilde artarken Yahudi nüfus oranı azalmaya başlamıştır. 1995 yılında bölgede Yahudi oranı %56,17'ye 2005 yılında %50,65'e düşmüştür (Tablo 5.7). Filistin nüfusu 1948, 1967 ve 1973 savaşlarından sonra yaşanan zorunlu göçler ve ölümler ile azalmıştır. Fakat Filistin nüfusunun genç olması ve doğum oranlarının yüksek olması nedeni ile nüfus artmış ve bölgede Yahudi oranı 2005 yılında %50,65'e düşmüştür (Tablo 5.7).

Filistin'e göç eden Yahudilerin ilk hedefi kutsal olarak kabul ettikleri Siyon Dağı'nın bulunduğu Kudüs olmuştur. Kudüs'te 1910 yılında 45.000 Yahudi 12.000 Müslüman ve 12.900 Hristiyan bulunmaktadır. 1910 yılında Kudüs'te bulunan Yahudi oranı

%64,37'dir. 2005 yılında Kudüs'te bulunan Yahudi sayısı 585.700'e yükselmiş Müslümanların sayısı ise 240.900'e yükselmiştir. 2005 yılında bulunan Yahudi oranı %69,42'ye yükselmiştir (Tablo 5.7). 1910 yılında Kudüs'te bulunan Yahudi sayısı Arapların dört katına yakındır. Ancak Arap nüfusunda doğum oranlarının yüksek olması sebebi ile 2005 yılında Arapların nüfusunda artış görülmüştür.

Filistin topraklarının Yahudiler tarafından işgal edilmesi ise kurulan İsrail, yayılmacı politikası ile sahip olduğu alanı işgaller sonucunda büyötmüştür. İsrail meydana getirdiğı işgaller ile alansal olarak genişlerken Filistin topraklarının gerçek sahibi olan Filistinlilerin yaşam alanı daralmıştır. Filistin alansal olarak darılırken hızla artan bir nüfusa sahip olması nedeni ile nüfus yoğunluğu artmıştır. Filistin'de nüfus doğum oranlarının yüksek olması nedeni ile hızlı bir şekilde artarken Yahudiler dış göçlerle nüfusun artmasını sağlamaya çalışmışlardır.

5.1.4. 2005 Sonrası Filistin

İsrail-Filistin arasında sorunların çözümü için 1991 Madrid Konferansı ile başlayan süreç ve daha sonra yapılan konferanslarda herhangi bir sonuç alınamamıştır. 2007 yılında ABD'nin girişimi ile Filistin ve İsrail arasında barışın sağlanması amacıyla 50'den fazla ülkenin katıldığı Annapolis toplantısı yapılmıştır. İsrail ve Filistin arasındaki sorunlara çözüm bulmak için toplanan bu konferansta da bir sonuç alınamamıştır.

Dünyada bulunan gelişmiş ölkelerde yapay nüfus artışı oranları yüksektir. Gelişmemiş ölkelerde ise doğal nüfus oranı artışı yüksektir. Filistin'de doğal nüfus artış oranının yüksek olduğu görölmektedir. Filistin halkı 1947 yılından günümüze dış ölkelere verilen göçlere ve ölkë içi yaşanan sorunlar ve kaos ortamına rağmen doğal nüfus artışı oranları yüksek seyretmektedir.

PCSB nüfus verilerine göre 2005 yılında Filistin nüfusu toplam 3.508.126 kişidir. 2020 yılında Batı Şeria'da 3.120.448, Gazze Şeridi'nde 2.106.745 kişi olmak üzere toplam Filistin nüfusu 5.227.193 kişiye yükselmiştir. Filistin genç bir nüfusa sahiptir doğum oranları yüksek olduğu için nüfus artma eğilimindedir (Tablo 5.8). Filistin nüfus artış hızı azaldığı halde evlilik yaşında bulunan nüfusun fazla olması doğum oranlarının yüksek olması üzerinde etkilidir. Filistin nüfusunun 2005- 2021 yılları arası mutlak artış miktarı ortalama her yıl 106 bin kişidir (Tablo 5.8).

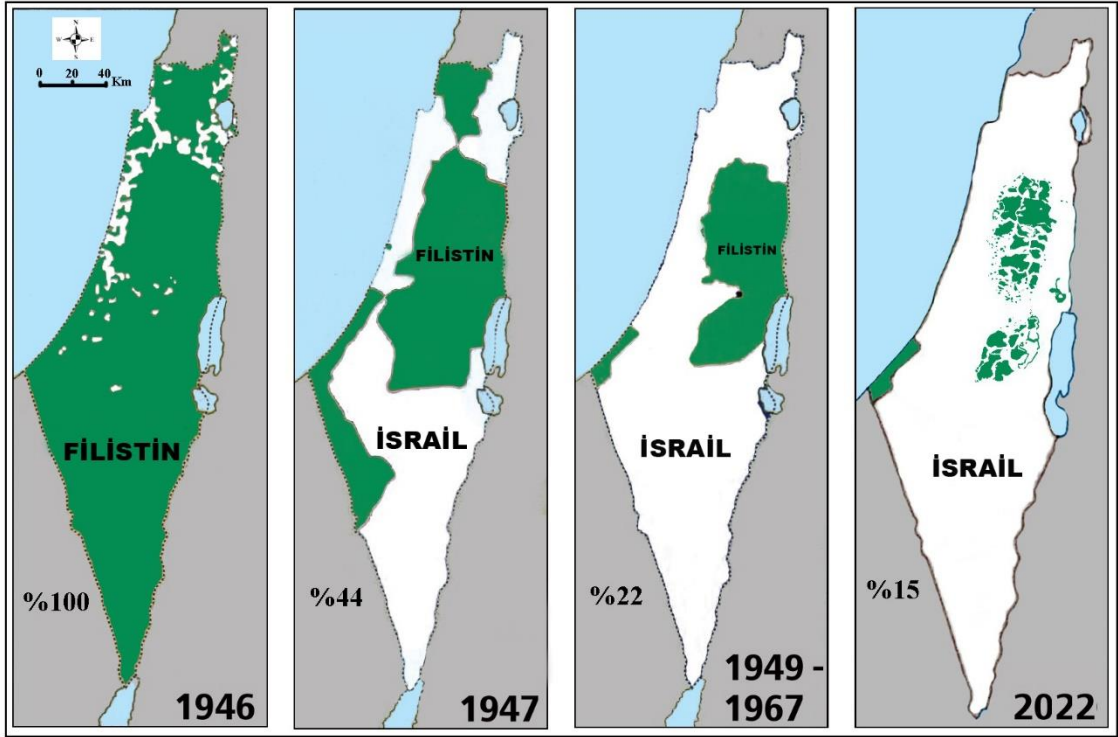
Tablo 5. 8. Filistin Nüfus Artışı 2005-2021

Yıl	Batı Şeria	Gazze Şeridi	Mutlak Artış Miktarı	Toplam
2005	2.203.738	1.304.388		3.508.126
2006	2.262.735	1.349.263	103.872	3.611.998
2007	2.323.469	1.395.720	107.191	3.719.189
2008	2.376.893	1.443.908	101.612	3.820.801
2009	2.430.170	1.491.960	101.329	3.922.130
2010	2.483.446	1.540.016	101.332	4.023.462
2011	2.536.725	1.588.070	101.333	4.124.795
2012	2.590.152	1.636.258	101.615	4.226.410
2013	2.643.435	1.684.316	101.341	4.327.751
2014	2.696.714	1.732.370	101.333	4.429.084
2015	2.749.990	1.780.426	101.332	4.530.416
2016	2.803.411	1.828.614	101.609	4.632.025
2017	2.856.691	1.876.666	101.332	4.733.357
2018	2.921.170	1.932.843	120.656	4.854.013
2019	2.986.714	1.989.970	122.617	4.976.684
2020	3.053.183	2.047.969	124.468	5.101.152
2021	3.120.448	2.106.745	126.041	5.227.193

Kaynak: PCBS Nüfus istatistikleri

Filistin’de nüfus artış hızı son yıllarda azalma eğilimindedir. Bunun nedenlerine bakıldığında evlilik yaşının büyümesi, kadınların eğitim seviyesinde yükselme, doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaşmasıdır. Filistin nüfus artış hızı geçmişten günümüze zaman zaman değişimler gösterse de son yıllarda düşüş eğilimindedir. İngiliz manda dönemi başladığı 1922-1935 yılları arasında Filistin nüfus artış hızı 4,25’tir. 2015-2021 yılları arasında Filistin nüfus artış hızı 2,37’ye düşmüştür.

Ülkelerin nüfus artış hızlarının belirli bir hızla arttığı varsayılarak ülke nüfusunun ikiye katlanması için gerekli olan yıl sayıları belirlenmektedir. Filistin nüfus artış hızı 2,00 olarak varsayıldığında ülkenin nüfusunun ikiye katlanma süresi 35 yıldır.

Harita 5. 9.Filistin alansal değişim (1946-2022) (URL 22)

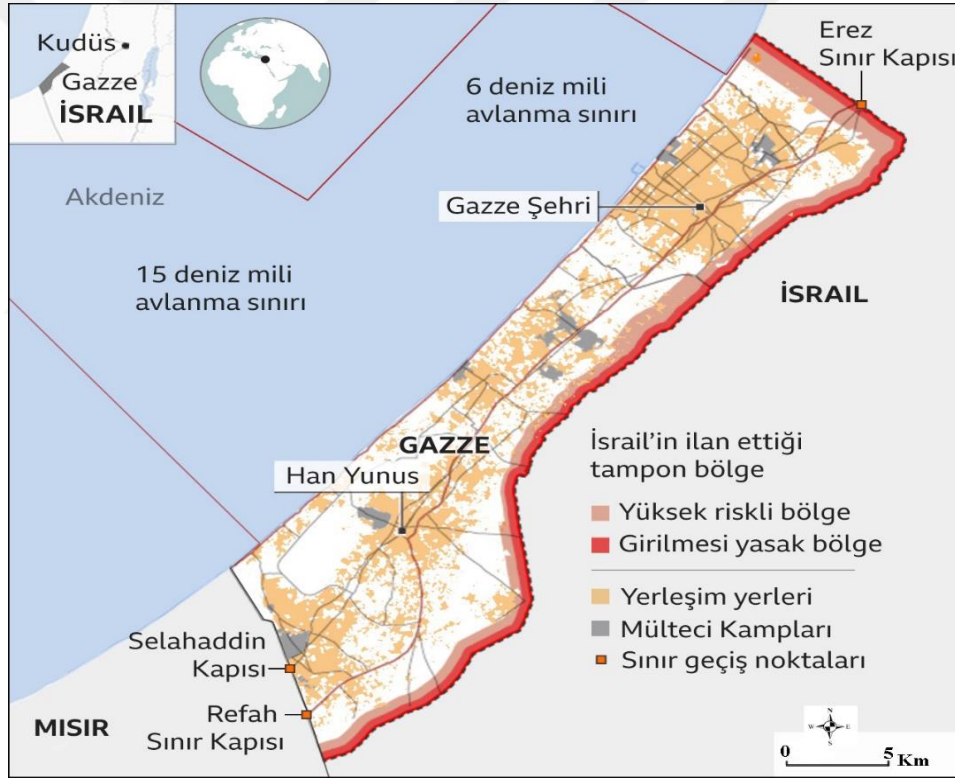
Filistin topraklarında 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ve İsrail'in işgal politikaları sonucu Filistin'de mekânsal daralma başlamıştır. BM tarafından alınan Taksim planına göre Filistin topraklarının %56,42'lik kısmı Yahudilere verilmiş ve İsrail devleti kurulmuştur (Harita 5.9). Bu karar sonucunda Filistin'in verimli topraklara ve zengin su kaynaklarına sahip olan bölgeleri Yahudi Devleti'ne bırakılmıştır.

İsrail 1948 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı sonucunda Kudüs; Ürdün ve İsrail arasında, Gazze ise İsrail ve Mısır arasında bölünmüştür. Bu savaş sonucunda İsrail mekânsal olarak büyümüş ve Filistin topraklarının yaklaşık %80'ine sahip olmuştur. Böylece İsrail en geniş yayılma alanına 1967 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı sonucunda sahip olmuştur (Harita 4.9). Bu savaş sonucunda İsrail Taksim planı ile kendisine bırakılan toprakları dört katına çıkarmıştır. İsrail devleti mekânsal olarak büyürken Filistin mekânsal olarak daralmıştır. İsrail 1967 yılında işgal ettiği Gazze ve Batı Şeria topraklarında Yahudi yerleşimleri kurarak işgalleri kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. İsrail yayılmacı politikasının sonucu olarak işgal ettiği bölgelerde kalıcı hale gelmek için 1980 yılında Doğu Kudüs'ü, 1981 yılında ise Golan Tepeleri'ni ilhak ettiğini açıklamıştır.

Filistin topraklarında yaşanan işgaller sonucunda devletin sınırları daralırken dünyada bulunan devletler bu duruma göz yummuştur. İsrail- Filistin arasında çözüm bekleyen

sorunlar 1948 yılından günümüze çözülememiştir. Vatanı olan bir millet ülkesine gelen göçler ile vatansız hale getirilmiştir.

İsrail 1967 yılında işgal ettiği Gazze'den 2004 yılında yerleşimcilerin çekileceğini fakat Gazze Şeridi'ni denizden, havadan ve karadan kontrol edeceğini ve herhangi bir güvenlik tehdidi olması durumunda müdahalede bulunacağını açıklamıştır. 2007 yılında Filistin'de yapılan seçimleri HAMAS'ın kazanması üzerine İsrail bölgeyi havadan, denizden ve karadan abluka altına almıştır (Harita 5.10). Gazze halkı denizden, havadan ve karadan kuşatılmış bir hapishanede yaşamaya mecbur bırakılmıştır. İsrail Gazze'ye insani yardım malzemelerinin ulaştırılmasına engel olmaktadır (Dalar, 2011, s. 7). Gazze ablukası günümüzde halen devam etmektedir. İsrail bölgeye uyguladığı abluka ile Gazze'ye mal ve eşya girişini sınırlandırmış ve halkın temel ihtiyaçlarını karşılamasına engel olmuştur.

Harita 5. 10. Gazze (URL 23)

İsrail Gazze Şeridi'nin kuzeyinde ve doğusunda güvenlik gerekçesi ile tampon bölgeler, duvarlar ve çitler oluşturmuştur. Bu bölgelere giriş kesinlikle yasaktır. Tampon bölgelerin iç kısımlarında Gazze içlerine doğru olan bölge yüksek riskli bölge ilan edilmiştir. Bu bölgeye giriş çıkış belli koşullar altında gerçekleşmektedir. Gazze'ye giriş ve çıkışlar İsrail kontrolünde gerçekleşmektedir. Gazze ve İsrail arasında bulunan 6 sınır kapısından

Erez Sınır Kapısı ve Kerm Ebu Salim Sınır kapısı İsrail kontrolünde belli aralıklarla açılmaktadır (Harita 4.10). Sınır kapılarından insanların ve ticari malların geçişi İsrail tarafından belirlenen özel koşullarla sağlanmaktadır. Gazze Şeridi'nin güneyinde bulunan Refah ve Selahaddin sınır kapıları Mısır kontrolündedir (Harita 5.10). Mısır bu sınır kapılarından giriş ve çıkışları belli koşullarla kabul etmektedir.

İsrail denizde uyguladığı abluka da Kuzey Gazze'de avlanma sınırı 6 mil iken Güney Gazze'de avlanma sınırı 15 deniz mili olarak belirlenmiştir (Harita 5.10). İsrail'in güvenlik gerekçesi ile uyguladığı deniz ablukası Filistinli balıkçıları zor durumda bırakmaktadır.

Dar bir sahil şeridini oluşturan Gazze'nin alanı 365 km²'dir. Gazze'nin 2021 yılı nüfusu 2.106.745'dir. UNRWA'ya bağlı kamplarda yaşayan nüfus 1.476.706'dır. Gazze Şeridi'nin nüfusunun yarısından fazlası Gazze'de bulunan 8 mülteci kampında yaşamaktadır. Yıllardır uygulanan abluka altında yaşayan halk zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedir. İsrail işgal ettiği topraklarda yaşayan Filistin halkının kendi ülkesinde sığınmacı olarak yaşamalarına neden olmuştur.

Filistin devleti 1947 yılında yaklaşık 26.000 km²'lik bir alana sahiptir. BM Taksim planı ile bu toprakların yaklaşık 15.000 km² Yahudilere 10.000 km²'lik kısmı ise Filistinlilere verilmiştir. 1948 yılında kurulan İsrail yayılmacı politikası ve yaptığı işgaller sonucu mekânsal olarak genişlemiştir. Filistin ise mekânsal olarak daralmaya başlamıştır. 1948 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı sonucu İsrail Filistin topraklarının 20.700 km²'sine sahip olmuştur. 1967 yılında İsrail yaptığı işgaller sonucu Filistin topraklarının %80'ine sahip olmuştur (Harita 4.9). 1948 yılında Filistin topraklarında kurulan İsrail devleti günümüzde 21.617 km²'den oluşmaktadır (Tablo 5.9). Filistin ise 5.884 km²'den oluşmaktadır. Filistin toprakları alansal olarak daralmış ve Filistinliler kendi ülkelerinde ve komşu ülkelerde sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalmışlardır. Ortadoğu'da İsrail Devleti'nin kurulması ile Filistin aleyhine başlayan mekânsal daralma günümüzde devam etmektedir.

Tablo 5. 9. Filistin alanı

Yüzey	Toplam İsrail	Batı Şeria	Gazze	Toplam Filistinli Bölgeler	Genel Toplam
Km ²	21,617	5,506	378	5,884	27,555

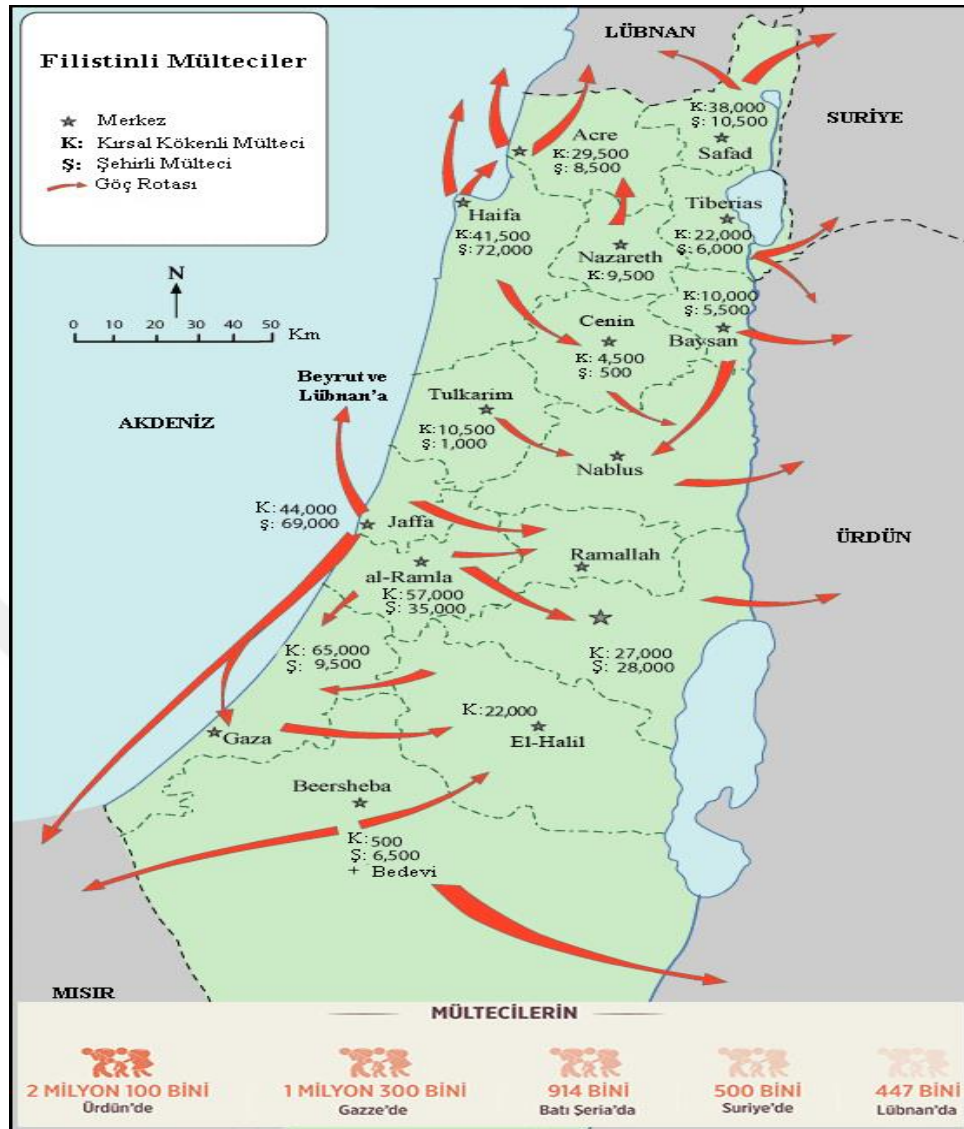
Kaynak: (Bahia, 2001, s. 4)

5.2. FİLİSTİN'DE YERİNDEN EDİLMİŞ NÜFUS

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; "İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir." (Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme, 1951).

Filistinli mülteciler, "1 Haziran 1946-15 Mayıs 1948 döneminde normal ikamet yeri Filistin olan ve 1948 ihtilafı sonucunda hem evlerini hem de geçim araçlarını kaybeden kişiler" olarak tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler ise mülteci kavramını şöyle açıklamaktadır: "Filistin'de yaşanan savaş sonucunda evini ve geçim kaynağını yitirmiş yardıma muhtaç kişi ve doğrudan onun soyundan gelenlerdir" (Pappe, 2007, s. 196). Birleşmiş Milletler Filistinli mülteciler sorununu çözüme ulaştırmak amacıyla 6 Ekim 1950 yılında Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı (UNRWA) adlı bir örgütün kurulması kararını almıştır.

Filistinli mülteciler sorununun kökenini Deir Yasin olayları oluşturmaktadır. Irgun ve Stern adlı Yahudi örgütleri Deir Yasin adlı Filistin köyünü basıp halkın çoğunu öldürmüşlerdir. Bu katliamdan sonra korkuya kapılan Filistinliler Arap ülkelerine sığınmışlardır. 1948 yılında İsrail'in kuruluşunu açıklaması ile yaşanan 1948 Arap –İsrail savaşı sonucu Filistin toprakları işgal edilmiş ve "nakbe" olarak adlandırılan olay yaşanmış ve sayıları tam olarak bilinmeyen binlerce Filistinli evlerini, köylerini ve yurtlarını kaybetmişlerdir. İsrail askerleri 400 Filistinli köyünü yok etmiş ve binlerce Filistinliyi sürgün etmiştir. Böylece toprakları işgal edilen binlerce Filistinli komşu Arap ülkelerine sığınmışlardır. Nakbe'den sonra başta Ürdün olmak üzere çevre ülkelere yapılan bu göç tarihte bilinen en büyük Filistinli göçünün yaşanmasına neden olmuştur. İkinci büyük göç dalgası ise 1967 savaşı sonucunda İsrail'in Batı Şeria, Sina Yarımadası'nı, Golan Tepeleri'ni işgali sonucu gerçekleşmiştir. Bu savaş sonucunda 325 bin Filistinli mülteci Filistin topraklarından göç etmek zorunda kalmıştır (Öztürk, 2018, s. 51-52).

İsrail'in kurulduğu tarih olan 1948 yılında tüm Filistinlilerin sayısı 1.441.177 kişiydi ve bunların 804.069'u mülteci konumundaydı. 1995 yılında 7.689.621 Filistinliye karşılık, 4.645.248 kişi mülteci konumunda iken 1998 yılında 7.788.185 Filistinliye karşılık, 4.942.121 kişi mülteci konumunda bulunmaktadır. 2004 yılında ise 9.700.000 Filistinliye karşılık 5.100.000 Filistinli mülteci durumunda bulunmaktadır. Bütün bu rakamlar bugün toplam Filistinli nüfusunun yaklaşık %70'inin mülteci konumunda olduğunu göstermektedir (Tablo 5.10) (Armağan, 2006, s. 48).

Tablo 5. 10. Filistinli mülteci nüfusu (1948-2004)

Yıl	Filistinlilerin Nüfusu	Filistinli Mülteci Nüfusu
1948	1.441.177	804.069
1995	7.689.621	4.645.248
1998	7.788.185	4.942.121
2004	9.700.000	5.100.000

Kaynak: (Armağan, 2006, s. 48)

İsrail'in kuruluşu ve daha sonra yapılan savaşlar sonucu binlerce Filistinli zorlayerinden edilmiştir. Filistinli mülteciler Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Libya ABD ve Avrupa ülkelerine sığınmışlardır. UNRWA faaliyet gösterdiği Ürdün, Suriye, Lübnan, Batı Şeria ve Gazze'de bulunan mülteci sayılarına bakıldığında en çok Filistinli nüfusun bulunduğu ülke Ürdün'dür. 1948 yılında başlayan Filistinlilerin göç hareketinde en büyük payı alan Arap ülkesi Ürdün'dür (Tablo 5.11). Filistin ve Ürdün halkı arasındaki ilişki ortak tarih üzerine kuruluydu. Çünkü her iki halk geçmişte Şam bölgesi denilen ortak toprak üzerinde beraber yaşamaktaydılar. Birinci Dünya Savaşından sonra sınırlar çizilse de akrabalık bağları devam etmiştir. Bu nedenle Filistinlilerin 1948 savaşında ilk yöneldikleri ülke Ürdün olmuştur (Ramadan, 2016, s. 25).

Tablo 5. 11. 1950-2014 yılları arasında UNRWA'nın istatistiklerine göre Filistinli mülteci sayısı

Bölge	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2014
Ürdün	506.200	613.743	506.038	716.372	929.097	1.570.192	1.967.414	2.154.486
Lübnan	127.600	136.561	175.958	226.554	302.049	376.472	421.993	447.328
Suriye	82.194	115.043	158.717	209.362	280.731	383.199	467.417	517.255
Batı Şeria	-----	-----	272.692	324.035	414.298	583.009	771.143	914.192
Gazze	198.227	255.542	311.814	367.995	496.339	824.622	1.090.932	1.240.082
Toplam	914.221	1.120.889	1.425.219	1.844.318	2.422.514	3.737.494	4.718.899	5.273.343

Kaynak: (Ramadan, 2016, s. 21)

Filistinli mülteciler sığındıkları Arap ülkelerinde farklı uygulamalara maruz kalmışlardır. Lübnan hükümeti mültecilere karşı baskı ve dışlama siyaseti uygulamıştır. Filistinli mültecilerin Lübnan'ın hassas olan etnik-dinsel yapısını bozmalarından korkan Lübnan hükümeti mültecileri zorlu yaşam şartlarının görüldüğü mülteci kamplarına göndermiştir. Suriye Filistinli mültecilerin küçük işletmeler kurmalarını ve ticari faaliyetlerde bulunmalarına izin vermiştir. Ürdün Filistinli mültecilere Lübnan ve Suriye'ye göre daha iyi davranan bir ülkedir. Ürdün kralı mültecilere mesleki faaliyetlerde bulunma özgürlüğü ve rejime sadık kalmaları koşuluyla kaldıkları kamplardan ayrılma hakkı tanımıştır. Ürdün kralı böylece Filistinli mültecilerin Ürdün toplumuna asimile olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Basra Körfezi ülkeleri mültecilere daha uygun koşullar sağlamıştır. Bu nedenle Basra Körfezi ülkeleri mülteciler tarafından en çok arzu edilen yerlerden olmuştur. Fakat Basra ülkelerinde kalabilmek için daimî bir işinin olması gerekiyordu. Eğer daimî bir işi yoksa “konuk işçi” konumunda oluyor ve mülteci temel haklardan yoksun bırakılıyordu (Pappe, 2007, s. 198-200).

BM rakamlarına göre mültecilerin yaklaşık %80'i çiftçiler, vasıfsız işçiler ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerdir. Bu mülteciler gittikleri ülkenin insafına kalmışlardır. Geriye kalan %20'lik kısım ise iş adamları, vasıflı işçiler, mülk sahipleri ve aileleridir. Bunlar kendi kendini geçindiren ve ekonomik olarak gittikleri ülkelere entegre olmuşlardır (Hagopian & Zahlan, 1974, s. 54).

Tablo 5. 12. Filistinli mülteci sayısı 2017

Ülkelere göre kayıtlı mülteci sayısı 2017 Ocak			
Ülke	Kayıtlı mülteciler	Diğer kayıtlı kişiler	Toplam
Ürdün	2.175.491	111.152	2.286.643
Lübnan	463.664	50.131	513.795
Suriye	543.014	75.114	618.128
Filistin	2.158.274	274.515	2.432.789
Batı Şeria	809.738	187.435	997.173
Gazze Şeridi	1.348.536	87.080	1.435.616
Toplam	5.340.443	510.912	5.851.355

Kaynak: URL 25

Ürdün, Suriye, Lübnan, Batı Şeria ve Gazze'de Filistin İstatistik Kurumu (PCBS) 2017 verilerine göre toplam 5.340.443 mülteci yaşamaktadır. 1948 yılından itibaren en çok Filistinli mültecinin yaşadığı ülke Ürdün olmuştur (Tablo 5.12). Ürdün'den sonra en fazla

mülteci Akdeniz kıyı şeridinde bulunan Gazze’de yaşamaktadır. Gazze’de mülteci nüfusunun yüksek olmasında bölgede yapılan ekonomik faaliyetler etkilidir.

Filistin İstatistik Kurumu (PCBS) 2020 yılı nüfus verilerine göre dünya genelinde bulunan Filistinli sayısının 13 milyon 682 bin olduğunu belirtmiştir. Bunların %37,7’sinin Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde, %12’sinin İsrail Devleti sınırları içinde, %44,9’unun Arap ülkelerinde, %5,4’ünün ise yabancı ülkelerde bulunduğu belirtilmiştir (Tablo 5.13). Buna göre Dünya’da bulunan 13 milyonluk Filistin nüfusunun yarısı vatansız olarak kabul edilmektedir (Ramadan, 2016, s. 16). Filistinliler dünyanın en büyük mülteci grupları arasındandır. ABD Mülteciler Komitesi’ne göre, dünyadaki her dört mülteciden biri Filistinlidir (Yaşar, Özcan, & Kor, 2010).

Tablo 5. 13. Dünya’da Filistinli nüfus (2020)

Ülke	Nüfus	Nüfus % oranı
Filistin devleti	5.164.173	37.7
1948 Bölgesi	1.634.482	12.0
Arap ülkeleri	6.145.182	44.9
Yabancı ülkeler	738.366	5.4
Toplam	13.682.203	100

Kaynak: (Palestine in Figures , 2021, s. 13)

5.2.1. Filistin Sığınmacı Kampları

Ortadoğu’nun çeşitli ülkelerinde toplam 5 milyonu aşkın mülteci bulunmaktadır. Bunlar Ürdün, Lübnan, Suriye ve Filistin’deki toplam 61 adet kampta yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. UNRWA’ya kayıtlı Filistinli mülteci kamplarının dağılımına bakıldığında: Ürdün’de 10. Lübnan’da 12, Suriye’de 12, Batı Şeria’da 19 Gazze’de 8 olmak üzere toplamda 61 mülteci kampı bulunmaktadır (Tablo 4.14).

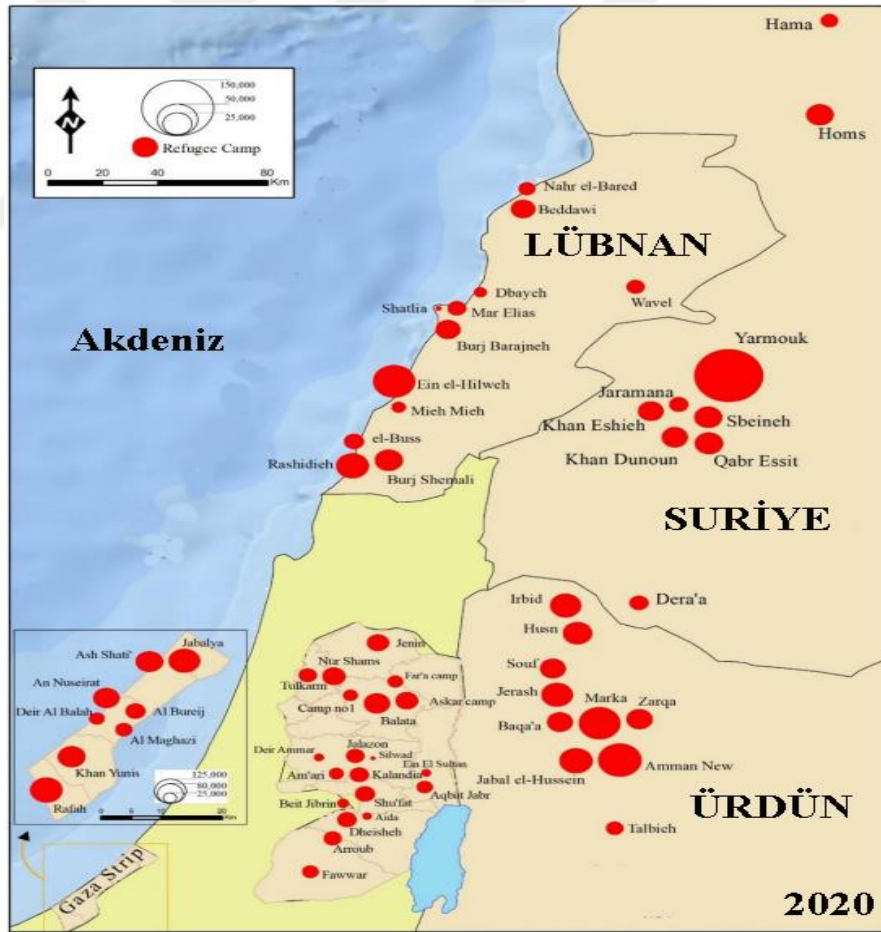
UNRWA verilerine göre 2022 itibariyle Lübnan 479.537, Suriye 568.730, Ürdün 2.307.011, Batı Şeria 871.537, Gazze 1.476.706 toplamda 5.703.521 kişi mülteci statüsüne sahip olarak bu kamplarda yaşamaktadır. Ortadoğu’da bulunan tüm kamplarda 710 okul bulunmakta olup buralarda 526.646 öğrenci eğitim görmektedir. Kamplarda bulunan 140 sağlık merkezi, 9 milyona yakın hastaya tedavi hizmeti vermiştir (Tablo 5.14).

Tablo 5. 14. Filistinli mülteciler UNRWA verileri (2022)

Ülke	Kayıtlı mülteciler	Kamp Sayısı	Sağlık Merkezi	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Ürdün	2.307.011	10	25	169	119.047
Lübnan	479.537	12	27	65	37.586
Suriye	568.730	12	23	102	48.431
Batı Şeria	871.537	19	43	96	45.883
Gazze Şeridi	1.476.706	8	22	278	286.645
Toplam	5.703.521	61	140	710	526.646

Kaynak: URL 26

Filistinli Mülteci kamplar arasında nüfusu en yüksek olan kamp Suriye’de bulunan Yarmouk kampıdır. Yarmouk kampının nüfusu yaklaşık 150.000 kişidir. Ürdün’de bulunan Baqa’a kampı, Amman Yeni kampı ve Marka kamplarının ve Lübnan’da bulunan Ein El-Hilweh kampının nüfusu 50.000 üzerindedir (Harita 5.12).

Harita 5. 12. Filistinli mülteci kampları (Al-Rimmawi & Kittaneh, 2022, s.8 Değiştirilerek).

Filistin mülteci kampları UNRWA tarafından kurulan resmi kamplar ve ev sahibi ülke tarafından kurulan resmi olmayan kamplar olarak ikiye ayrılmaktadır. UNRWA tarafından resmi ve resmi olmayan kampların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktadır. Filistin mülteci kampları içerisinde dört tane resmi olmayan kamp bulunmaktadır. Bunlar: Suriye’de bulunan Ein el Tal kampı, Lazkiye kampı ve Yermouk kampı ve Ürdün’de bulunan Madaba kampıdır (Harita 4.13). Lübnan’da bulunan Nebatiye, Cisru’l-Başa ve Dikvane kampları 1982 yılında yaşanan Lübnan iç savaşı sonucu bu kamplar yıkılmıştır (Harita 5.13).

Harita 5. 13. Filistin mülteci kampları (Davis, 2016, s. 30. Değiştirilerek)

Tablo 5. 15. Ülkelere Göre Filistinli Mülteci Kamplarının Dağılımı

Suriye	Ürdün	Lübnan	Batı Şeria	Gazze
Dera'akampı, Hama kampı, Humus kampı, Jaramana kampı, Khan Dunoun kampı, Khan Eshieh kampı, Neirab kampı, Sbeineh kampı, Qabr Essit kampı	Amman Yeni kampı, Baqa'a kampı, Hüsn kampı, Irbid kampı, Jabal el-Hüseyn kampı, Jerash kampı, Marka kampı, Souf kampı, Talbieh kampı, Zarka kampıdır	Beddawi kampı, Burj Barajneh kampı, Burj Shemali kampı, Dbayeh kampı, Ein El-Hilweh kampı, El Otobüs kampı, Mar El kampı, Mieh kampı, Nahr el- Bared kampı, Rashidieh kampı, Shatila kampı, Dalgmpıdır	Aida Kampı, Am'ari kampı, Aqbat Jabr Kampı, Arroub Kampı, Askar Kampı, Balata Kampı, Beit Jibrin Kampı, 1 Numaralı Kampı, Deir 'Ammar Kampı, Dheisheh Kampı, Ein el-Sultan Kampı, Far'a Kampı, Fawwar Kampı, Jalazone Kampı, Cenin Kampı, Kalandia Kampı, Nur Şems Kampı, Shu'fat Kampı, Tulkarm Kampı'dır	Plaj kampı, Bureij kampı, Deir El-Blah kampı, Jabalia kampı, Khan Younis kampı, Maghazi kampı, Nuseirat kampı Rafah kampı

Resmi olmayan kamplar
Ein el Tal
kampı,
Lazkiye kampı
Yermouk
kampıdır.

Kaynak: URL 27

Ürdün'de iki milyondan fazla Filistinli mülteci yaşamaktadır. Dünya'da en çok Filistinli mültecinin bulunduğu ülke Ürdün'dür. Ayrıca Filistinlilere vatandaşlık veren tek ülkede Ürdün'dür.

Ürdün'de 10 Filistinli mülteci kampı bulunmaktadır (Tablo 5.14). Bu kamplarda UNRWA'nin kayıtlarına göre 2.307.011 kayıtlı mülteci bulunmaktadır.

Ürdün'de bulunan mülteci kampları: Amman Yeni kampı, Baqa'a kampı, Hüsn kampı, Irbid kampı, Jabal el-Hüseyn kampı, Jerash kampı, Marka kampı, Souf kampı, Talbieh kampı, Zarka kampıdır (Tablo 5.15). Ürdün'de en çok Filistinli toplulukların bulunduğu bölge ise Zarka'dadır. Ürdün'de bulunan en büyük kamp ise Baqa'a'dır (Harita 5.12). Baqa'a kampında yaşayan mültecilerin sayısı 2010 yılında 104 bine ulaşmıştır.

Foto 5. 1. Baqa'a kampı URL 28

Ürdün'de bulunan en küçük kamp ise Talbieh kampıdır. Bu kamplarda 169 okul, 119.047 öğrenci, 25 sağlık merkezi ve 14 kadın merkezi bulunmaktadır (Tablo 5.14).

Lübnan'da UNRWA'nın 2020 kayıtlarına göre 479,537 Filistinli mülteci bulunmaktadır (Tablo 4.14). Filistinli mültecilerin %45'i ülkede bulunan 12 mülteci kampında yaşamaktadır (Tablo 4.14). Lübnan'da bulunan Filistinli mülteciler mülk (gayrimenkul) sahibi olamaz ve her meslekte çalışamazlar.

Lübnan'da bulunan Filistin kamplarında son yıllarda Avrupa'ya doğru büyük bir göç dalgası yaşanmaktadır. Filistinlilerin Avrupa'ya göç etmelerinin en önemli nedeni geçim koşullarının zorlaşması ve işsizlik oranlarının artmasıdır (Tkrory, 2019, s. 15).

Filistinli mültecilerin yarısı Lübnan'ın güneyi Sayda ve Sur şehirlerinde diğer yarısı ise Lübnan'ın diğer bölgelerinde yaşamaktadırlar. Lübnan'da bulunan mülteci kampları: Beddawi kampı, Burj Barajneh kampı, Burj Shemali kampı, Dbayeh kampı, Ein El-Hilweh kampı, El Otobüs kampı, Mar Elias kampı, Mieh Mieh kampı, Nahr el-Bared kampı, Rashidieh kampı, Shatila kampı, Dalga kampıdır (Tablo 5.15). Lübnan'daki en büyük Filistin mülteci kampı Ein El-Hilweh kampıdır (Foto 5.2-Harita 5.12). Bu

kamplarda 65 okul 37 bin 586 öğrenci, 27 sağlık merkezi ve 7 kadın ve rehabilitasyon merkezi bulunmaktadır (Tablo 5.14).

Foto 5. 2. Ein El-Hilweh kampı URL 29

Suriye’de UNRWA’nın 2020 kayıtlarına göre 568.730 kayıtlı Filistinli mülteci bulunmaktadır. Suriye’de 9 resmi kamp, 3 resmi olmayan toplam 12 kamp bulunmaktadır. Resmi olan kamplar: Dera’a kampı, Hama kampı, Humus kampı, Jaramana kampı, Khan Dunoun kampı, Khan Eshieh kampı, Neirab kampı, Sbeineh kampı, Qabr Essit kampıdır. Resmi olmayan kamplar ise Ein el Tal kampı, Lazkiye kampı ve Yermouk kampıdır (Tablo 5.15). Suriye’de bulunan en büyük mülteci kampı Yermouk kampıdır (Harita 5.12). Bu kamplarda 102 okul 50.609 öğrenci 23 sağlık merkezi 5 rehabilitasyon merkezi 13 kadın merkezi bulunmaktadır (Tablo 5.14).

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş sonucunda Filistin mülteci kampları da zarar görmüştür. Suriye hükümeti tarafından Yermouk Kampı’na düzenlenen silahlı saldırılarda kamp zarar görmüştür (Foto 5.3). Çoğu mülteci Mısır, Gazze Şeridi, Lübnan, Ürdün ve Avrupa ülkelerine sığınmıştır. 31 Aralık 2022 itibariyle UNRWA’ya kayıtlı 568.730 Filistinli mülteciden yaklaşık 438.000’i ülkede kalmıştır.

Foto 5. 3. Yermuk kampı URL 30

5.2.2. Filistin’de Bulunan Sığınmacı Kampları

Batı Şeria'daki 19 Filistin mülteci kampı bulunmaktadır. Bu kamplarda 2020 nüfus verilerine göre 871,537 kayıtlı mülteci bulunmaktadır (Tablo 5.14). Batı Şeria UNRWA’nin görev yaptığı yerler içinde en çok kampın bulunduğu bölgedir.

Foto 5. 4. Balata Kampı URL 31

Bu kamplar Aida Kampı, Am'ari kampı, Aqbat Jabr Kampı, Arroub Kampı, Askar Kampı, Balata Kampı, Beit Jibrin Kampı, 1 Numaralı Kampı, Deir 'Ammar Kampı, Dheisheh Kampı, Ein el-Sultan Kampı, Far'a Kampı, Fawwar Kampı, Jalazone Kampı, Cenin Kampı, Kalandia Kampı, Nur Şems Kampı, Shu'fat Kampı, Tulkarm Kampı'dır (Harita 4. 13). Batı Şeria'nın en büyük kampı Balata kampı en küçük kamp ise Beit Jibrin Kampı'dır (Foto 5.4)). Yüz ölçümüne göre ise Batı Şeria'nın en büyük kampı ise Aqbat Jabr Kampı'dır.

Foto 5. 5. Balata kampında yaşam URL 32

Oslo antlaşması gereği Batı Şeria Filistin- İsrail kontrolü altında üç bölgeye ayrılmıştır. A bölgesinin sivil yönetimi ve güvenliği Filistin'e, B bölgesinin sivil yönetimi Filistin'e güvenlik bakımından İsrail'e, C bölgesi ise tamamıyla İsrail yönetimine bırakılmıştır. 1993 yılında imzalanan Oslo antlaşması gereğince Batı Şeria'daki kamplar farklı bölgelere dâhil olmuştur. Kalandia kampı İsrail'in tam kontrolü altında bulunan C bölgesine katılmıştır. 6 kamp; Deir Ammar, Jalazone, Fawwar, Arroub, Faraa ve Nur Şems Kampları Filistin-İsrail ortak yönetimindeki B bölgesi ve geri kalan kamplar ise Filistin Yönetimi'nin tam otoritesi altındaki A bölgesinin kontrolüne bırakılmıştır (Harita 3.5). 1998 tarihinde yapılan Wye River Memorandumu'ndan sonra Faraa ve Nur Şems kamplarının A bölgesinin yönetimine bırakılması ile Filistin Yönetiminin tam kontrolünde bulunan kamp sayısı artmıştır (Wahibi, 2010, s. 33).

UNWRA verilerine göre Batı Şeria’da bulunan kamplarda kayıtlı mülteci sayısının 871.537 olduğu belirtilmektedir. Kamplarda toplam 96 tane okul, 45 bin 883 öğrenci, 43 sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunların yanında 19 kadın ve rehabilitasyon merkezi hizmet vermektedir. Şu ana kadar 98.935 kişi bu merkezlerde yararlanmışlardır (Tablo 5.14).

Gazze Şeridi'nde 8 Filistin mülteci kampı bulunmaktadır. Bu kamplar: Plaj kampı, Bureij kampı, Deir El-Blah kampı, Jabalia kampı, Khan Younis kampı, Maghazi kampı, Nuseirat kampı ve Rafah kampıdır (Harita 5.13). Gazze dünyada nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerlerden biridir. Mülteci kamplarında bu yoğunluk daha da artmaktadır. Bu nüfus yoğunluğu mültecilerin yaşam alanlarında da sıkıntıya neden olmaktadır. Gazze şeridinde bulunan en büyük mülteci kampı Jabalia (Foto 5.6) en küçük mülteci kampı ise Deir El-Blah kampıdır (Harita 5.12). Bu kamplarda UNWRA verilerine göre toplam 1.476.706 kişi mülteci olarak yaşamaktadır. Kamplarda toplam 278 tane okul, 286 bin 645 öğrenci, 22 sağlık ocağı bulunmaktadır. Bunların yanında 7 kadın ve rehabilitasyon merkezi hizmet vermektedir (Tablo 5.14).

Foto 5. 6. Jabalia kampı URL 33

Batı Şeria ve Gazze de bulunan kamplarda yaşayan insanlar İsrail’in yaptırımları nedeni ile çok zor şartlarda yaşamaktadır. Filistin ve komşu ülkelerde bulunan kamplarda

yaşayan mülteciler zorlu yaşam şartları, yoksulluk, işsizlik, altyapı eksiklikleri, barınak eksiklikleri gibi sorunlarla yaşam mücadelesi vermektedirler. Bu sorunların yanında kampların en önemli sorunu nüfus yoğunluğu ve hızla artan nüfustur. Kamplar kapasitelerinin üzerinde nüfusu barındırmaktadır. Bu durum kampların altyapılarını ve kamplarda bulunan evlere plansız eklemeler yapılmasına neden olmaktadır. Ayrıca temiz suya ulaşım ve elektrik sıkıntısı da yaşanmaktadır (Foto 5.7). Kamplarda yaşayan mülteciler ciddi problemlerle karşı karşıyadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden de yeterli düzeyde yararlanamamaktadır.

Foto 5. 7. Mülteci kamplarında su sıkıntısı URL 34

5.2.3. Filistin’ den Yönelen Göç ve Rotalar

Göç, sosyo-politik, ekonomik, güvenlik ihtiyacı vb. gibi nedenlere dayanan, insanlığın var olduğu günden bu yana devam eden bir olgudur. İnsanlar yaşamının her döneminde çeşitli nedenlerden dolayı bazen gönüllü bazen zorunlu olarak bulunduğu ve yaşadığı bölgeyi değiştirme ihtiyacı duymuştur (Bulak, 2015, s. 1).

Filistin halkı Yahudilerin bölgeye göç etmesi ile asırlardır yaşadığı topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır. Filistin halkı 1948 savaşı ile ilk büyük göç dalgasını yaşamıştır. Toprakları işgal edilen yüzbinlerce Filistinli komşu Arap ülkelerine sığınmıştır. Bu göç dalgasından sonra ikinci göç dalgası 1967 yılında yapılan Arap -İsrail savaşı sonucunda

İsrail'in Batı Şeria, Golan tepeleri ve Sina Yarımadası'nı işgal etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İsrail Devleti'nin Filistin'de kurulması ile toprağı olan bir millet topraksız kalmış Filistin halkı yurdu olmayan bir millet olmuştur. Filistin halkı başlangıçta komşu Arap ülkelerine göç etmiştir.

Göçün neden meydana geldiğini açıklamaya çalışan kuramlara göç kuramları denir. Göç konusunda birçok kuram ortaya atılmıştır. Filistin halkının göç etme nedenlerini göç kuramlarını göz önünde bulundurarak incelediğimizde Petersen'in göç kuramına göre Filistin halkının göç etmesi zorunlu bir göç hareketidir. Çünkü zorunlu göç sosyal ve siyasi yapının yarattığı baskı sonucunda insanların zorunlu olarak göç etmesidir. Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması ile hayatta kalabilmek için Filistin halkı yurdunu terk ederek zorunlu olarak göç etmiştir. İlk göç teorisi olan Ravenstein'nin göç kanunlarına göre göçler genellikle kısa mesafeli yerlere yapılır. Filistin halkının 1948 yılında ilk olarak komşu Arap ülkelerine sığınmaları bu göç kuramının etkili olduğunu göstermektedir. İlişkiler ağı (Network) kuramı göç edenlerin göç ettikleri bölgelerde ortak köken, soydaşlık ve sosyal ağların göç hareketlerini artırdığını belirtmektedir. Filistin halkının göç hareketinde en büyük payı alan ülke Ürdün'dür. Çünkü Filistin ve Ürdün halkı arasında akrabalık bağları bulunmaktadır. S.A. Stouffer Kesişen Fırsatlar Kuramı göre göç edilen yerdeki istihdam olanakları ve ekonomik fırsatlar göç eden kişi sayısını olumlu etkilemektedir. Filistinli mültecilere daha iyi ekonomik imkânlar sağlandığı için Filistinli mülteciler Avrupa ülkelerine ve Basra ülkelerine gitmeyi arzu etmektedirler.

Filistin İstatistik Kurumu (PCBS) 2020 yılı nüfus verilerine göre dünya genelinde bulunan Filistinli sayısının 13 milyon 682 bin olduğu belirtilmiştir. Bunların %37,7'sinin Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde, %12'sinin İsrail Devleti sınırları içinde, %44,9'unun Arap ülkelerinde, %5,4'ünün ise yabancı ülkelerde bulunduğu belirtilmiştir (Tablo 5.13).

Avrupa Ülkelerine Akdeniz üzerinden düzensiz göç hareketleri için 3 göç rotası kullanılmaktadır. Bunlar Batı Akdeniz Orta Akdeniz ve Doğu Akdeniz göç rotalarıdır. Batı Akdeniz göç rotası Afrika üzerinden Avrupa'ya geçmek için kullanılan önemli bir güzergâhtır. Düzensiz göçmenler Fas üzerinden İspanya'ya geçerek Avrupa'ya ulaşmaktadırlar (Kemal, 2019, s. 45).

Orta Akdeniz göç rotası Kuzey Afrika ülkelerinden İtalya'ya geçiş için kullanılmaktadır. Avrupa ülkelerine gitmek için düzensiz göçmenler Libya, Tunus ve Cezayir üzerinden çıkış yaparak varış ülkesi olan İtalya'ya geçmektedirler. (Kemal, 2019, s. 53).

Doğu Akdeniz göç rotasında ise Türkiye transit ülke olarak kullanılmaktadır. Düzensiz göçmenler çeşitli yollarla Türkiye'ye geçerek Ege Denizi üzerinden Yunanistan'a oradan da Avrupa ülkelerine geçmektedirler (Kemal, 2019, s. 71).

Filistinlilerin Avrupa'ya geçiş için kullandığı göç rotaları çoğunlukla Doğu Akdeniz ve Orta Akdeniz göç rotalarıdır. Doğu Akdeniz göç rotasında Filistinliler ticari gemiler ile Hatay'a geçerek Türkiye toprakları üzerinden Yunan adalarına geçerek Avrupa ülkelerine geçiş yapmaktadırlar (Kemal, 2019, s. 72).

5.3. FİLİSTİN İSRAİL ARASINDAKİ SORUNLAR

Filistin topraklarında 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ile ortaya çıkan ve 73 yıldır devam eden çatışmalar beraberinde çözilemeyen sorunları ortaya çıkarmıştır. Filistinli Mülteciler sorunu, Kudüs sorunu, İsraili yerleşimciler sorunu, su sorunu ve İsrail'in ayırım duvarını inşası taraflar arasındaki temel sorunlardır.

Filistin İsrail arasındaki sorunlar küresel güçlerinde dâhil olduğu uzun yıllardır devam eden bir konudur. Filistin İsrail arasındaki sorun aynı topraklar üzerinde yaşayıp bu topraklar üzerinde hak iddia eden iki ülkenin arasındadır (Yıldırım, 2021, s. 18).

5.3.1. Kudüs Sorunu

Kudüs üç semavi din için kutsal olan bir mekândır. Kudüs Hz. Muhammed'in Miraç'a çıktığı yer olması ve Müslümanların ilk kiblesi olması nedeni ile Müslümanlar için kutsaldır. Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilip öldürüldüğü yer olması nedeni ile Hristiyanlar için kutsaldır. Ayrıca Hristiyanlar kendi inançlarına göre Kudüs'te bulunan kutsal mekânları ziyaret ederek hacı olduklarına inanmaktadır. Yahudiler için ise vaat edilmiş topraklar olarak kabul edilen bu bölgede Hz. Süleyman'ın inşa ettiği Süleyman Mabedinin kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılardan günümüze kalan tek parça ise Ağlama Duvarı'dır. Ağlama Duvarı Yahudilerin hac ziyareti yaptığı yerdir (Kızgır, 2011, s. 46). Kudüs'ün üç semavi din için önemli olan dini mekânlara sahip

olması Kudüs sorununu bölgesel düzeyden çıkarmakta uluslararası bir sorun haline getirmektedir. Aslında Kudüs sorunu Kudüs'ün kime ait olacağı sorunudur.

Filistin toprakları üç semavi din için kutsal mekânlara ev sahipliği yapması ve sahip olduğu coğrafi konum nedeni ile tarihte farklı uygarlıkların istilasına uğramıştır. Milattan önce Asurlar, Babiller, Persler, Romalılar hâkim olmuş Kavimler Göç'ünden sonra Filistin Hristiyan egemenliğine girmiş 636 yılında ise Hz. Ömer'in Kudüs'ü almasıyla bölge İslam egemenliğine girmiştir.

Osmanlı Devleti 1516 yılında Filistin'de Memluk yönetimine son vermiş ve 1917 yılına kadar bölgede Osmanlı egemenliği devam etmiştir. 1917 yılında İngiliz kuvvetlerinin Filistin'e girmesi ile bölgede İngiliz yönetimi fiilen başlamıştır. 1920 yılında toplanan San Remo konferansında Filistin İngiliz manda yönetimine bırakılmıştır. İngiliz manda yönetimi döneminde 1920, 1921 ve 1929 yıllarında büyük Arap ayaklanmaları olmuştur. 1936-39 yılları arasında ise Yahudi göçlerinin artmasına tepki olarak tüm ülkede grev ve ayaklanma yaşanmıştır.

1929 yılında Kudüs'te başlayıp tüm ülkeye yayılan ayaklanma büyük kayıplara yol açmıştır. Bunun üzerine İngiliz manda yönetimi 1930 Ekim ayında Passfield Beyaz Kitabı (Passfield White Paper) yayınlamıştır. İngiliz manda yönetiminin Filistin sorununda Arapların haklılığını kabul ettiği tek belge Passfield Beyaz Kitabı'dır (Kızıloğlu, 2012, s. 54). Passfield Beyaz Kitabı Yahudilerin büyük tepkisine neden olmuştur.

1936 yılında artan Yahudi göçlerine bir tepki olarak Araplar ayaklanma çıkarmıştır. Bunun üzerine İngiltere ayaklanmayı bastırmak ve bölgedeki sorunlara çözüm bulmak için Lord William Robert Peel Başkanlığında bir heyet oluşturmuştur. Heyet 1937 yılında çalışmalarını tamamlayarak Peel raporunu hazırlamıştır. Bu raporda Filistin Arap, Yahudi ve İngiliz mandasında Kudüs olarak üç bölgeye ayrılmıştır. Ancak Peel raporu Araplar ve Yahudiler tarafından kabul edilmemiştir.

Filistin sorununa çözüm bulmak amacıyla İngiltere 1939 yılında McDonald Beyaz Belgesini (McDonald White Paper) yayınlamıştır. Bu belgeye göre on yıl içinde İngiltere'nin Filistin'e bağımsızlık vermesi ve beş yıl içinde 75 bin Yahudi'nin Filistin'e göçüne izin veren rapora Araplar ve Yahudiler tepki göstermişlerdir.

İngiliz manda yönetimi Filistin sorununun çözümüne yönelik bulunduğu girişimlerde bir sonuç alamamıştır. İkinci dünya savaşından sonra askeri ve ekonomik olarak olumsuz etkilenen İngiltere, Filistin sorununu Nisan 1947 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na devretmiştir. BM Genel Kurulu, 11 üyeden oluşan bir BM Filistin Özel Komitesi'ni oluşturmuş ve Filistin Özel Komitesi yaptığı çalışmalar sonucunda azınlık planı ve çoğunluk planı olmak üzere iki plan ortaya çıkarmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 29 Kasım 1947 tarihinde yapılan toplantıda çoğunluk planı kabul edilmiştir. Çoğunluk planına göre Filistin Arap Devleti, Yahudi Devleti ve Kudüs Bölgesi olarak üç ayrı bölgeye taksim edilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda alınan bu kararın ardından İngiltere askeri gücünü Filistin'den çekmeye başlamış ve 15 Mayıs 1948 tarihinde Filistin'den tamamen çekilmiş olacağını açıklamıştır (Arı, 2012, s. 227). Böylece Filistin'de 1920 yılında başlayan İngiliz manda yönetimi 1948 yılında son bulmuştur.

Birleşmiş Milletlerin 1947 yılında aldığı 181 sayılı karara göre Kudüs'e Birleşmiş Milletler denetiminde uluslararası bir bölge statüsü verilmiştir. İsrail BM Genel Kurulu'nun aldığı kararları yok sayarak İsrail meclisi Knesset'i Kudüs'e taşıma kararı almış ve Kudüs'te yerleşimlerini kurmaya devam etmiştir. İsrail'in 14 Mayıs'ta kurulduğunu ilan etmesi ile Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan İsrail'e saldırısı İlk Arap-İsrail savaşı olan 1948 savaşını başlatmıştır. Savaşın başlarında Arap kuvvetlerinde olan üstünlük daha sonra İsrail eline geçmiştir. Bu savaşın sonucunda İsrail Filistin topraklarının %80'ini ve Kudüs'ün batısını ele geçirirken, Ürdün'de Doğu Kudüs'ü ele geçirmiştir. İsrail 1950 yılında Batı Kudüs'ü başkenti ilan etmiştir. 1967 yılına kadar Kudüs İsrail ve Ürdün arasında bölünmüş olarak kalmıştır. 1967 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşı sonucunda İsrail Doğu Kudüs'ü işgal ederek Kudüs'ün tamamına egemen olmuştur (Aras, 2010, s. 39). Altı gün savaşları sonucunda İsrail topraklarını dört katına çıkarmış, bölgenin sınırları değişmiş ve Filistinli mülteciler ortaya çıkmıştır. Bu savaştan sonra Arap ülkelerinin amacı kaybettikleri toprakları geri almak olmuştur.

BM Genel Kurulu 1967 yılında İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetlerini kınayan 2253 ve 2254 sayılı kararları almıştır. Bu kararlarda İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik faaliyetlerini kınayarak İsrail'in derhal eylemlerden vazgeçmesi için çağrıda bulunmuştur (Aras, 2014, s. 243). BM Genel

Kurulu 22 Aralık 1967 tarihinde aldığı 242 sayılı karar ile savaş yoluyla toprak kazanmanın kabul edilemeyeceği ve İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi gerektiğini belirtmiştir (Türkkaya, 1982-1991, s. 157). İsrail'in uluslararası hukuk kurallarını yok sayması üzerine BM Genel Kurulu 252, 267, 271 ve 298 sayılı kararları almış ve bu kararlarda İsrail'i BM tarafından alınan kararlara uymaması sebebiyle kınanmış ve İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik tüm adımların geçersiz olduğu açıklanmıştır

İsrail 1980 yılında İsrail Meclisi olan Knesset'te kabul ettiği bir yasa ile Kudüs'ü İsrail'in bölünemez başkenti olarak kabul etmiş ve ilhak ettiğini açıklamıştır. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi 20 Ağustos 1980 tarihinde üye devletlere Kudüs'teki diplomatik misyonlarını geri çekme çağrısı yapan 478 sayılı kararı almıştır (Kızgır, 2011, s. 48). Güvenlik Konseyi bu kararda:

- “1.İsrail'in, Kudüs ile ilgili temel kanunu yürürlüğe koymasını ve konuyla ilgili güvenlik konseyi kararlarına uymayı reddetmesini şiddetle kınar,
- 2. İsrail'in temel kanunu yürürlüğe koymasının, uluslararası hukuku ihlal etmek olduğunu ve 1967'den beri işgal altındaki Arap topraklarında Kudüs dâhil, savaş zamanında sivillerin korunmasıyla ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli dördüncü Cenevre sözleşmesinin devam eden geçerliliğini etkilemeyeceğini vurgular,
- 3. İsrail'in güç kullanarak Kutsal Şehir Kudüs'ün karakterini ve statüsünü değiştiren veya değiştirme görüntüsü veren tüm kanuni ve idari tedbirleri ile eylemlerinin, özellikle Kudüs ile ilgili son temel kanunun hükümsüz olup derhal yürürlükten kaldırılması gerektiğini belirtir. (...)” (Topuz, 2016, s. 145).

Birleşmiş Milletler kararlarının genel yapısı incelendiğinde, BM Genel Kurulu'nun 1967 savaşından önceki dönemde aldığı kararlarda Kudüs'ün uluslararası statüsünün korunması vurgulanırken, 1967 savaşından sonraki dönemde alınan kararların ortak özelliği ise, İsrail'in Doğu Kudüs'e yönelik işgalinin ve ilhakının kınanması ve geri çekilmesi yönünde olmuştur (Topuz, 2016, s. 141).

Filistin Ulusal Konseyi 15 Kasım 1988'de başkenti Kudüs olan Filistin devletinin kurulduğunu ilan etmiştir. Böylece iki devletli çözümdeki başkent anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. BM Genel Kurulu'nun 1967 yılında aldığı 242 sayılı karar ve bu karardan sonra alınan tüm kararlarda Doğu Kudüs'ün kurulacak Filistin devletinin coğrafi sınırları içerisinde yer alması gerektiği belirtilmiştir. Filistin devleti Doğu Kudüs üzerindeki

haklarından vazgeçmemekte ve Doğu Kudüs olmadan bir Filistin Devleti düşünememektedirler (Yücel, 2012, s. 88).

BM Genel Kurulu tarafından alınan 1990'da 45/69 sayılı karar, 1991'de alınan 46/82 sayılı karar, 1993'te alınan 48/59 sayılı karar, 1995'te alınan 50/29 sayılı karar 1998'de alınan 52/53 sayılı kararlarda da, önceki kararlara benzer olarak, Kudüs'ün ilhakının geçersiz olduğu, şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik eylemlerin kınandığı ve Kudüs'ün ilhakını tanımayan ülkelerin Kudüs'te bulunan diplomatik temsilcilerini çekmeleri istenmiştir (Aras, 2014, s. 247). Fakat İsrail BM kararlarına uymayarak Kudüs'te yerleşimler kurmaya devam etmiştir.

Körfez savaşından sonra ABD'nin Ortadoğu'da prestiji artmıştır. ABD Ortadoğu üzerindeki politikalarını gerçekleştirmek için öncelikle Filistin-İsrail arasındaki sorunları çözmek için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. 1991 yılında toplanan Madrid konferansında Kudüs sorunu müzakere başlığı olmuştur. 1992-1993 yılında Filistin İsrail arasında yapılan gizli görüşmeler, 1993 yılında Oslo İlkeler Deklarasyonu ve 1995 yılında yapılan Oslo Görüşmelerinde Kudüs sorunu için kesin çözüm sağlanamamış sorunun çözümü ertelenmiştir.

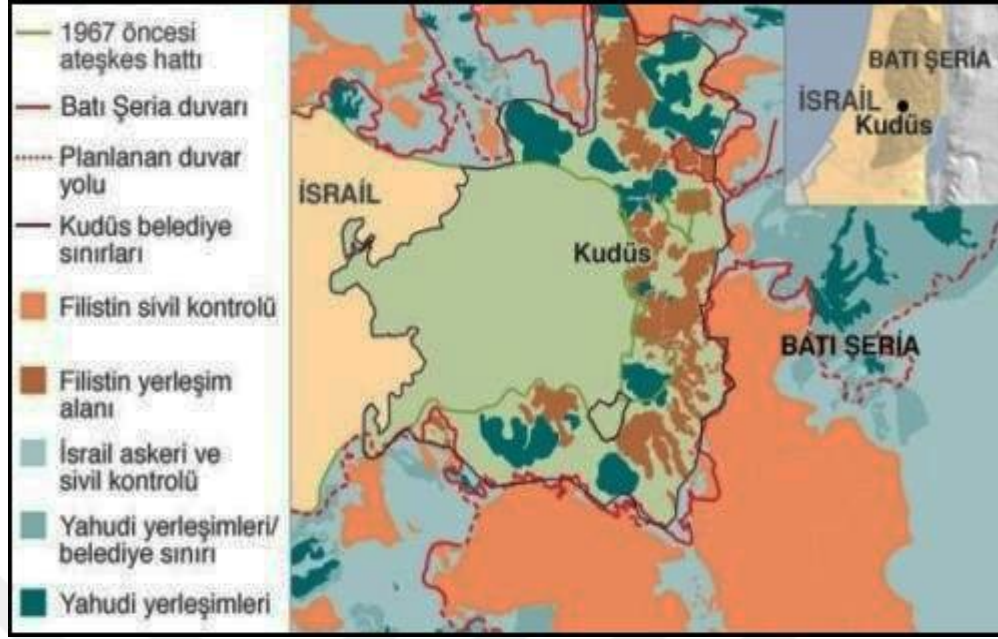
2000 yılında Camp David görüşmelerinde Kudüs sorunu ilk defa çözülmeye çalışılmış fakat bir sonuç alınamamıştır. 2003 yılında Cenevre Barış Planı'nda da Kudüs'ün her iki devletin de başkenti olması ve idari olarak ikiye bölünmesi öngörülmüştür (Aras, 2010, s. 41).

Tablo 5. 16. Kudüs İdari Yapısı 1877-1980).

Kudüs Şehrinin İdari Yapısı		
Kudüs Şehri	1877	Merkeze bağlı bağımsız bir mutasarrıflık haline getirilmiştir.
	1948	Arap-İsrail savaşı sonrası şehir Ürdün ve İsrail arasında ikiye bölünmüştür.
	1950	Ürdün işgal ettiği Doğu Kudüs'ü kendi yönetimine bağladığını açıklamıştır.
	1967	1967 savaşı sonrası İsrail Doğu Kudüs'ü kendi yönetimine bağladığını açıklamıştır
	1980	İsrail hükümeti Kudüs'ü bölünmez ebedi başkenti ilan etmiştir.

Kudüs İsrail tarafından işgal edildiğinden beri Kudüs'te bulunan Filistin nüfusu demografik bir tehdit olarak görülmüştür. İsrail bu tehditte karşı bölgede bulunan Filistinli varlığını aktif olarak azaltmaya çalışırken Yahudi nüfusunu artırmaya yönelik çalışmalarda bulunmuştur. İsrail hükümeti Filistinli nüfusa arazi kamulaştırması, planlaması ve inşaatla ilgili tüm konularda kasıtlı bir ayrımcılık politikası uygulamaktadır. 1967 Arap-İsrail savaşından sonra yapılan İsrail nüfus sayımında Kudüs'te yasal olarak kalıcı ikamet edebilecek Filistinlilerin sayısının 66.000-69.000 arasında olduğu tahmin ediliyordu. Kudüs'te bulunan Yahudilerin toplamı ise 198.000 civarındaydı. Oslo Barış sürecinin başlatıldığı yıl olan 1993 yılında Kudüs'te 406.000 Yahudi ve 161.000 Filistinli bulunmaktadır. Kudüs'te bulunan yerleşmelerden 116.100 hane Yahudilere 28.200 hane ise Filistinlilere aittir. Bu rakamlar birkaç nedenden dolayı dikkat çekicidir. Bunlardan biri, bariz nüfus artışı, aşırı kalabalık ve mevcut konut eksikliği sorunlarına rağmen Filistinlilerin kentte inşasına yönelik ciddi kısıtlamalar, diğer bir neden ise İsrail'in kentte Yahudiler lehine bir 'demografik denge' sağlamak ve bu dengeyi sürdürmek için aldığı önlemlerdir (Palestine, 2005, s. 124-125).

B'tselem'in yaptığı araştırmaya göre Kudüs Belediyesi'nde 1967-1995 yılları arasında inşa edilen 76.151 konutun 64.867 Yahudiler için 8.890 tane Filistinliler için yapılmıştır. İsrail hükümeti Yahudileri bu bölgeye çekmek için çeşitli mali destekler sağlamaktadır. Ayrıca B'tselem'e göre 1995 yılından daha önce kamulaştırılan Filistinli topraklarına 38.500 yerleşim yeri inşa edildi ve yerleşimlerin tamamı Yahudilere verildi (Palestine, 2005, s. 125). İsrail günümüzde de Kudüs üzerindeki egemenliğini devam ettirmekte, Yahudi yerleşim alanlarını genişletmeye ve şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik politikalarına devam etmektedir (Aras, 2014, s. 249). Filistin sorununda önemli bir çözüm yolu olarak kabul edilen iki devletli çözüm çabalarında, Doğu Kudüs'ün Filistin'in başkenti olmasının İsrail tarafından kabul edilmemesi sorunun devam etmesine neden olmaktadır (Aras, 2010, s. 41).

Harita 5. 14. Kudüs URL 35

5.3.2. Yerleşim Yerleri Sorunu

Filistin topraklarında bulunan Filistin halkının zorla göç ettirilerek uluslararası hukuka aykırı olarak inşa edilen ve içine Yahudilerin yerleştirildiği yerleşim alanlarına Yahudi yerleşimleri denir (Yücel, 2012, s. 127). Filistin topraklarında ilk Yahudi yerleşmeleri 1967 savaşının ardından işgal edilen Batı Şeria ve Kudüs'te oluşturulmaya başlanmıştır. İlk yerleşim olan Kfar Etzion, bu savaşın ardından 1967 yılının sonlarında Batı Şeria'da Beytüllahim kenti yakınlarında inşa edilmiştir. Bu tarihten sonra yerleşim ve yerleşimci sayıları her geçen gün hızlı bir şekilde artmıştır. Yerleşim bölgelerinin oluşturulması için özellikle su kaynaklarının ve verimli toprakların olduğu stratejik alanlar tercih edilmektedir (Wahibi, 2010, s. 44).

İsrail'in işgal ettiği topraklarda yerleşim kurma politikasının amacı bu topraklarda Yahudi kolonileri oluşturmak ve Filistin halkının kendi topraklarında kendi kaderini tayin hakkını engellemektedir (Wahibi, 2010, s. 43).

İsrail Filistin topraklarında Yahudi yerleşmeleri oluşturmak için farklı politikalar izlemiştir. 1967-1977 yılları arasında Allon planı uygulanmaya çalışılmıştır. Bu plana göre Batı Şeria'nın Ürdün Nehri ve Ölü Deniz boyunca uzanan %30'luk kısmının hemen ilhakını, ayrıca Batı Şeria'nın kuzey-güney eksenini boyunca uzanan ve Ürdün vadisine bakan yüksek bölgelere ve bu hattın doğu kısmına Yahudi yerleşkelerinin inşa edilmesini

öngörmekteydi. Bunun dışında Kudüs'ü çevreleyecek 110.000 Filistinlinin bir şekilde kuşatılarak Batı Şeria'ya doğru genişlemelerinin önlenmesi de planlanmaktaydı (Yücel, 2012, s. 129). İsrail'de 1977 yılında Likud yönetiminin hükümetin başına geçmesi ile işgal edilen bölgelerde hızlı bir şekilde Yahudi yerleşimleri kurulmuştur. Likud yönetimi döneminde 1977-1981 yılları arasında işgal altındaki bölgelerde yerleşimcilerin sayısı 5.000'den 18.500'e çıkarılmıştır (Balcı, 2010 , s. 53).

BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Mart 1979'da kabul ettiği 446 sayılı kararda "İsrail'in 1967'den beri işgal altında olan Arap topraklarında yerleşim yerleri kurma politikalarının yasal geçerliliği olmadığını ve Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı barışın sağlanmasına ciddi bir engel teşkil ettiğini ifade eder. İsrail'e, işgal gücü olarak, önceden aldığı tedbirleri kaldırması için 1949 tarihli Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ne uyması ve 1967'den beri işgal altında olan Arap topraklarının yasal statüsü ile coğrafi yapısını değiştirecek ve demografik kompozisyonunu temelden sarsacak bir eylemde bulunmaktan vazgeçmesi ve özellikle işgal altındaki Arap topraklarına İsrail'in kendi sivil nüfusunun bir bölümünü nakletmemesi çağrısında bulunur" (Aras, 2010, s. 50).

BM Güvenlik Konseyi İsrail'in 446 sayılı kararı uygulamaması üzerine 1 Mart 1980'de 465 sayılı kararı almıştır. Bu kararla daha önce aldığı kararları yenilediği gibi İsrail'in işgal altındaki toprakların statüsünü değiştirmek ve Yahudi yerleşimleri kurmak için yaptıklarının hukuken geçersiz olduğunu bildirmiş ve bu topraklardaki mevcut yerleşimlerinin dağıtılmasını istemiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara rağmen Likud yönetimi döneminde Yahudi yerleşimleri inşasına hızlı bir şekilde devam etmiştir. 1987 yılına gelindiğinde Yahudi yerleşimcilerin sayısının 67.000'e, yerleşim bölgelerinin sayısının da 143'e yükselmesi Filistinliler için gündelik hayat koşullarını büyük ölçüde zorlaştırmış ve bu da Filistin intifadası olarak bilinen süreci tetiklemiştir (Balcı, 2010 , s. 53).

Yahudi yerleşim bölgeleri askeri ve sivil diye ikiye ayrılabilir. Askeri niteliktekiler genellikle tarıma dayalı, yani İsrailli önderlerin stratejik olarak önem verdikleri, Nahal adlı merkezlerdir. İlk askeri yerleşim birimi Merom ha Golan'dır. Sivil niteliktekiler daha çok iki türde görülmektedir: Kibbutz (kolektif çiftlik) ve Moshav (kolektif çiftlik imkânlarından yararlanabilen şahıs çiftliği) adı verilen çiftliklerdir. Yerleşim bölgelerinin

oluşturulması için özellikle su kaynaklarının ve verimli toprakların olduğu stratejik alanlar seçilmektedir (Wahibi, 2010, s. 44).

Oslo barış sürecinde de Yahudi yerleşmeleri kurulmaya devam etmiştir. 2005 yılında İsrail'in Gazze Şeridi'nden çekilmesi ile Batı Şeria'da Yahudi yerleşimleri kurulmasına ağırlık verilmiştir. İsrail, Yahudi yerleşmeleri kurarak Batı Şeria'da Yahudi nüfusunu artırarak demografik dengeyi kurmaya çalışmaktadır. Yerleşim yerleri Filistinlilerin hareket özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Yahudi yerleşimlerini birbirine bağlayan by paass adı verilen yollar inşa edilerek Filistin toprakları üzerinde genişleme politikası her geçen gün artış göstermektedir.

5.3.3. Su Sorunu

Canlı hayatı için vazgeçilmez bir unsur olan su kaynaklarının yeryüzündeki dağılımına bakıldığında dünyamızın 3/4'ünün sularla kaplı olduğu görülmektedir. Ancak dünyamızı kaplayan bu suların %97'si tuzlu su olduğu için insanların içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmamaktadır. Yeryüzündeki su kaynaklarının sadece %3'ü tatlı su olup, bu tatlı suların %79'unu kutuplarda buz olarak tutulan sular, %20'sini çok derinlerde bulunan yer altı suları oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki yeryüzünün çok büyük bir kısmı sularla kaplı olmasına karşın, suların sadece %1'ini erişilebilir su kaynakları oluşturmaktadır. İnsanlar, çeşitli nedenlerden dolayı bu erişilebilir %1'lik su kaynağının da ancak az bir miktarını kullanabilmektedir.

Ortadoğu kurak iklimin egemen olduğu bir coğrafyada bulunduğu için su kaynakları sıkıntılıdır. Ortadoğu'nun önemli su kaynakları: Nil, Fırat, Dicle, Ürdün ve Litani nehirleridir. Bölgenin en problemlili akarsuyu Suriye, Ürdün, İsrail ve Filistin'den geçen Ürdün Nehri'dir. İsrail'in 1948 yılında kurulması ile bu nehrin paylaşımı sorun olmaya başlamış ve Arap İsrail mücadelesinin bir parçası haline gelmiştir.

Ürdün Nehri 340 km uzunluğunda ve 12 bin kilometre karelik bir havzaya sahiptir. Nehrin taşıdığı yıllık su miktarı 1,5 milyar metreküptür. Ürdün Nehri, kaynağını İsrail'in kuzeyinde, üç ayrı akarsuyun getirdiği suların birleşmesinden alır. İsrail'de doğan Don, Lübnan'dan gelen Hasbani ve Suriye'den gelen Banyas nehirleri İsrail ülkesinin kuzeyinde birleşerek Ürdün Nehri'ni oluşturmaktadır.

Filistin’de Yahudiler için bir yurt kararı alındığı Balfour Deklarasyonunda Yahudiler yurt olarak Ürdün havzasını istemişlerdir. Fakat İngilizler bu teklife sıcak bakmamışlardır. 1948 yılında İsrail Devleti’nin kurulması ve İsrail’in yaptığı işgaller sonucu bu su kaynaklarının önemli bir kısmına hâkim olmuşlardır (Yücel, 2012, s. 138).

Yahudiler İsrail devleti kurulmadan önce su kıtlığı problemini çözmek için 1944 yılında Lowdermilk Planı adlı uluslararası anlaşmaları ihlal eden bir plan hazırlamışlardır. Bu plana göre Ürdün nehrinin sularının yönünün tek taraflı olarak değiştirilip havza dışına çıkarılmasını, Yahudi yerleşimcilere su sağlanmasını ve Necef Çölü’nün sulanarak tarıma uygun hale getirilmesi planlanmaktaydı. İsrail 1953 yılında yapımına başlanan, İsrail ile Arap komşuları arasında çatışmalara sebebiyet veren, günümüzde halen çalışmakta olan İsrail Ulusal Su Taşıyıcısı Lowdermilk planı doğrultusunda yapılandırıldı. İsrail, dev boru hatları, açık kanallar, yer altı tünelleri ve pompalama istasyonlarından oluşan bu 130 kilometrelik taşıyıcı ile ülkenin kuzeyindeki su kaynaklarını güneydeki tarım arazileriyle buluşturmuştur (Kutsal, 2009, s. 91).

BM Genel Kurulunun 1947 yılında aldığı 181 sayılı karara göre Filistin toprakları Filistin ve Yahudiler arasında paylaşılmıştır. İsrail devletinin kurulması için verilen topraklar bölgenin önemli su kaynakları olan Ürdün nehrinin bir kısmını ve Tiberias gölünü kapsamaktaydı. 1950 yılında İsrail meclisinde kabul edilen Geri Dönüş Yasası ile İsrail’e göç eden Yahudi nüfusunda büyük bir artış meydana gelmiştir. Nüfus artışı ile beraber su tüketimi de artmıştır. İsrail bu durum üzerine Lowdermilk Planını başlatmıştır. İsrail bu su taşıma projesi ile Ürdün nehrinin yönünü değiştirerek havza dışına çıkarmıştır. Bunun üzerine Arap ülkeleri de kendi su taşıyıcısı projelerini başlatarak İsrail’e tepki göstermişlerdir. Suriye ve İsrail arasında başlayan çatışmalar 1967 Arap -İsrail savaşının nedeni olmuştur. 1967 yılında yaşanan Arap İsrail savaşları sonucu İsrail topraklarını dört katına çıkartmıştır. (Kutsal, 2009, s. 92). Ayrıca bu savaş sonucunda su kaynakları açısından stratejik olan Golan Tepeleri, Batı Şeria, Doğu Kudüs işgal edilmiştir. Böylece İsrail Ürdün Nehri’nin ana koluna kıyıdaş olmuştur. İsrail işgal ettiği bölgelerde tüm su kaynaklarını devletin malı ilan etmiş ve sıkı denetimi altına almıştır (Aras, 2010, s. 56). Filistinlilerin su kaynaklarını kullanımı askeri yönetimin iznine bağlanmış ve tarımsal amaçlı su kullanmaları yasaklanmıştır (Topuz, 2016, s. 202).

İsrail ve Filistin arasındaki su sorunu 1991 yılında toplanan Madrid Konferansında önemli bir başlık olarak gündeme gelmiş ve sorunun çözümü için Su Çalışma Grubu kurulmuştur (Yücel, 2012, s. 139). Oslo Barış sürecinde Filistin İsrail arasında yapılan anlaşmalarda sorunların çözümü için önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde su sorununun çözümü için 1995 yılında Ortak Su Komitesi kurulmuştur. Ortak Su Komitesi 'de konuyla alakalı çözüm bulamayınca 1996 yılında Filistin Su Yönetimi kurulmuştur (Kutsal, 2009, s. 93).

İsrail işgal ettiği bölgelerdeki su kaynaklarını tarımsal üretimde diğer ana üretim kaynaklarında istediği oranlarda kullanmaktadır. İsrailli yerleşimciler suya rahatça erişirken Filistin halkının kuyu açmak da dâhil olmak üzere su kaynaklarına erişmesi engellenmektedir. Kamplar da yaşayan Filistinli Mültecilerinde su kaynaklarına ulaşması İsrail tarafından engellenmektedir. Filistin Daimî Temsilciğinin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na 22 Mart 2010 tarihinde sunmuş olduğu rapora göre İsrail, Filistin sularının %90'ını aldığı belirtilmiştir. Ayrıca, Batı Şeria bölgesinde yaşayan Filistinlilerin günlük 70 litre bazen ise sadece 20 litre su tüketme olanağı olmasına rağmen İsrailli yerleşimcilerin 300 m³ su kullandığı belirtilmiştir (Kılıç, 2011, s. 39).

İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarında uyguladığı su politikası, Cenevre Sözleşmeleri, Hague Deklarasyonu, BM Antlaşması ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Maddeleri gibi birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmeyi ihlal etmektedir (Kutsal, 2009, s. 92).

İsrail – Filistin arasındaki su sorunu günümüzde de devam etmektedir. İsrail'in 2002 yılında Batı Şeria'da ayırım duvarının inşasından başlayarak önemli su kaynaklarını fiili olarak kendi sınırları içinde bırakmayı hedeflemiştir.

5.3.4. Ayırım Duvarı

İsrail başbakanı Ariel Şaron'un 2002 yılında Filistin ve İsrail arasında güvenliğin sağlanması için tampon bölge oluşturma kararının kamuoyuna açıklaması ile Filistin İsrail arasında duvar yapımı gündeme gelmiştir. Duvarın yapımına 2002 Haziran ayında başlanmıştır. Batı Şeria ve İsrail arasında yapımına başlanan duvarın yüksekliği 8 metre uzunluğu ise 700 kilometredir. Duvarın inşasının 2005 yılında tamamlanması planlanmıştır.

İsrail ayırım duvarını Filistinli grupların terör eylemlerine karşı vatandaşlarını korumak için güvenlik gerekçesi ile inşa ettiğini belirtmektedir. İsrail inşa ettiği duvarı tanımlamak için Türkçe karşılığı güvenlik çiti olan “security fence” kavramını kullanırken Filistinliler ise ırkçı, ayrılıkçı duvar anlamına gelen “apartheid wall” kavramını kullanmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı ise “Batı Şeria Duvarı” kavramını kullanmaktadır. Fakat duvar Batı Şeria’nın önemli su hatlarını ve 160 bin verimli tarım arazisini içine almaktadır. Batı Şeria ve İsrail sınırları 1949 yılında İsrail ve Ürdün arasında yapılan ateşkes (yeşil hat) anlaşmasına göre belirlenmiştir. İsrail duvar inşasında 1949 yılında İsrail ve Ürdün arasında çizilen Yeşil Hat sınırlarını takip etmemiş aksine kilometrelerce Batı Şeria topraklarına girmiştir. Duvar tamamlandığında Batı Şeria topraklarının %2,9’luk kısmının İsrail tarafında kalacağı tahmin edilmektedir (Değirmenci, 2011, s. 207).

5.4. FİLİSTİN NÜFUS PROJEKSİYONLARI

Nüfus projeksiyonu, doğum, ölüm ve göç verilerinin ilerideki eğilimleri ile bazı varsayımlara dayandırılarak, gelecekte nüfusun durumu hakkında tahminler yapılmasıdır. Ülkeler nüfus projeksiyonlarına göre nüfus politikaları uygulamaktadırlar.

Filistin doğum oranlarının yüksek olması nedeni ile yaşanan göçlere rağmen yüksek oranda artmıştır. Filistin’de yüksek doğum oranları azalma eğiliminde olduğu halde nüfus artışı dünya ortalamasının üzerindedir.

Filistin nüfus projeksiyonları incelendiğinde nüfus artış hızının azaldığı, doğum oranlarının azaldığı görülmektedir. Filistin nüfus yoğunluğunun 2030 yılında 1039 kişi olması beklenmektedir. Dar bir alanda yaşayan Filistin nüfusu için bu yoğunluk çok yüksektir. Ayrıca Filistin halkının yaşadığı kamplar nüfus kapasitelerinin çok üzerinde nüfus barındırmaktadır.

Filistin’de bebek ölümlerinin azalması, ortalama yaşam süresinin uzaması nüfus artışını olumlu etkilemektedir. Hane halkı sayısı azalma eğiliminde olan Filistin’de büyüme oranı düşmektedir. 2030 yılında büyüme oranının %2,17 olması 2050 yılında %1,50 olması beklenmektedir (Tablo 5.17).

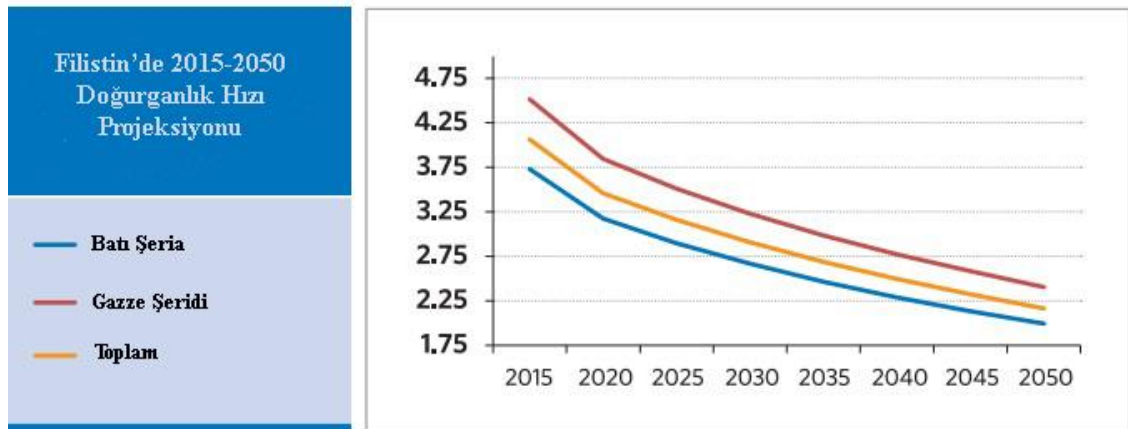
Tablo 5. 17. Filistin Nüfus Projeksiyonları (2030-2080)

Yıl	Nüfus	Büyüme oranı %	Yoğunluk
2030	6.256.949	%2,17	1,039
2040	7.568.488	%1,85	1,257
2050	8.861.747	%1,50	1,472
2060	10.036.150	%1,18	1,667
2070	11.056.618	%0,91	1,836
2080	11.876.820	%0,65	1,972

Kaynak: URL 36

Filistin'in sahip olduğu dar alana rağmen nüfusun artması nüfus yoğunluğunu artırmaktadır. Filistin İsrail tarafından uygulanan işgal ve ablukalar nedeni ile siyasi ve ekonomik olarak bir kaos ortamı yaşamaktadır.

Filistin devleti sahip olduğu nüfusun eğitim sağlık, barınma ve beslenme gibi insani ihtiyaçlarını günümüzde karşılayamamaktadır. Artan nüfusun istihdam edebileceği alanlar yetersiz ve işsizlik oranları yüksektir. Filistin nüfusunun istihdam alanlarının olmaması yoksulluk oranlarının yükselmesinde etkilidir. Önümüzdeki yıllarda artan nüfus yoksulluk oranlarının da artmasına neden olacaktır. Filistin nüfus yoğunluğunun 2050 yılında 1472 kişi olacağı tahmin edilmektedir. Bu nüfus yoğunluğu 6.020 km² alana sahip olan Filistin için çok yüksektir. Nüfus artışı ile beraber Filistinlilerin yaşam alanları daralmaktadır. İsrail'in uyguladığı ablukalar ve işgaller nedeni ile ülke ekonomisi zor durumdadır. Filistin artan nüfusun barınma, beslenme sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir.

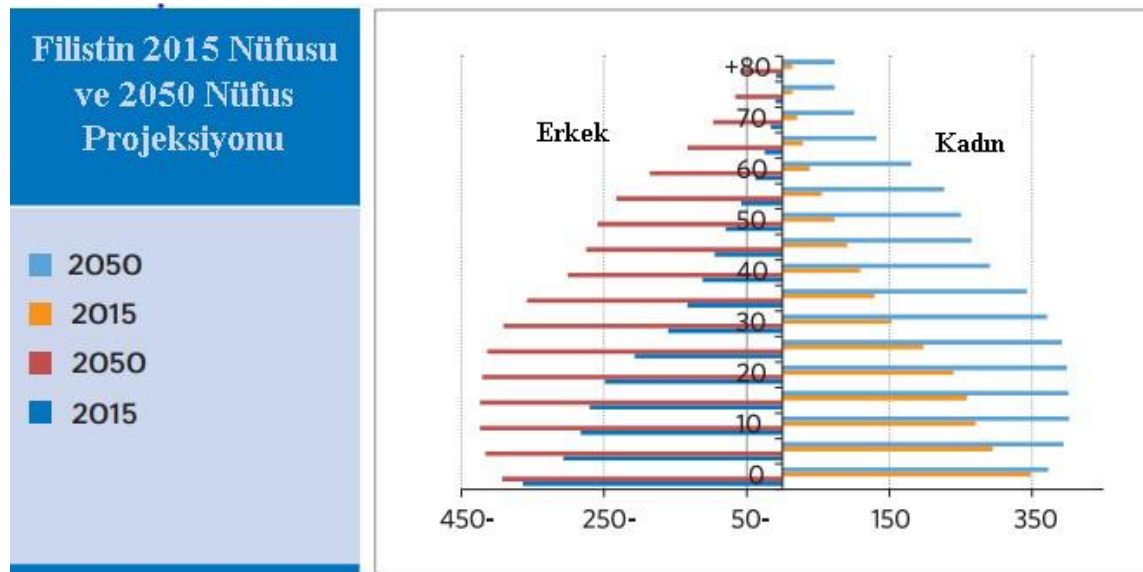

Grafik 5. 1. Filistin'de Doğurganlık Projeksiyonu (2015-2050) (UNFPA, 2016 , s. 142)

Filistin’de doğum oranları azalma eğilimindedir. Filistin nüfus projeksiyonlarını incelediğinde 2020 yılında 3,49 olan doğurganlık hızının 2050 yılında 1,75’e düşmesi beklenmektedir (Grafik 5.1). Filistin doğum oranlarının azaldığı ortalama yaşam süresinin uzadığı bir ülkedir. Doğum oranlarının azalma nedenleri kadınların eğitim hayatına devam etmesi ve çalışma hayatında yer almaları sebebiyle evlilik yaşının büyümesidir. Ayrıca aile sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması sonucu doğum kontrol yöntemlerinin uygulanmasıdır. Doğum oranları azalma eğiliminde olsada evlilik yaşında bulunan nüfus oranının önümüzdeki yıllarda artması doğumların artmasında etkili olacaktır.

Filistin’de 2020 yılında 14 yaş altı nüfus oranı nüfusun üçte birini oluşturmaktadır. Filistin genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Filistin’in nüfusu azalma eğiliminde olduğu için doğum oranlarının azalması ile 14 yaş altı nüfus ilerleyen yıllarda azalacak ve 14 yaş altı nüfus azalırken 15-64 yaş aralığında bulunan nüfus oranları artacaktır. Filistin’de bu genç nüfusun istihdam edilebileceği alanlar sınırlıdır.

Filistin 2050 yılı muhtemel nüfus piramidi incelediğinde doğum oranlarının azalması ile piramidin tabanı daralmakta ve genç nüfus oranı yüksek olacağı için piramidin orta kısmı genişlemektedir. Filistin’de gelişen sağlık teknolojileri ile ortalama yaşam süresinde uzaması beklenmektedir. Filistin’de 65 yaş ve üstü nüfus oranlarının 2050 yılında iki katına çıkması beklenmektedir (Grafik 5.2).

Grafik 5. 2. Filistin Nüfus Projeksiyonu (2015-2050) (UNFPA, 2016 , s. 137).

SONUÇ

Avrupa’da 19 yy. ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisi ile Avrupa’da yaşayan Yahudiler arasında Siyonizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. ABD ve zengin Yahudi lobilerinin desteği ile Avrupa’da yaşayan Yahudiler dini duygular ve güvenlik gerekçesi ile Filistin topraklarına göç ettirilmiştir. Bu göç hareketi 1945 yılından itibaren hız kazanmıştır. Filistin’e Yahudi göçlerinin başlaması ile Filistin’de Yahudi yerleşimleri oluşturulmaya başlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyinin 1947 yılında aldığı taksim planı kararı ile Filistin Yahudiler ve Filistinli Araplar arasında bölünmüştür. Filistin’de mekânsal daralma taksim planı ile başlamıştır. Yahudiler nüfusun üçte birini oluşturmalarına rağmen Filistin topraklarının %56,42’lik kısmı verilmiştir. Böylece Filistin topraklarının yarısından fazlası Yahudilere bırakılmıştır.

14 Mayıs 1948 yılın David Ben Gurion İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmesi ile 1948 Arap- İsrail savaşı başlamıştır. Bu savaş ile İsrail Filistin topraklarının yaklaşık %80’ini ayrıca Kudüs’ün yarısını ele geçirmiştir. Daha sonra 1967 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı ile İsrail BM taksim planına göre kendisine bırakılan toprakları dört katına çıkartarak Batı Şeria, Gazze, Golan Tepelerini ve Sina Yarımadasını işgal etmiştir. İsrail Devleti BM tarafından 1947 taksim planı ile kendisine bırakılan toprakları Arap Devletleri ile yaşanan savaşlar sonucu hukuksuz bir şekilde genişletmiştir. İsrail devleti toprakların genişletirken Filistin toprakları mekânsal olarak daralmış ve Filistin halkı vatansız hale getirilmiştir.

İsrail yayılcı politikası ile topraklarını genişletirken bölgenin sahip olduğu fiziki ve beşeri coğrafi özellikleri dikkate almıştır. Filistin topraklarında coğrafi özellikleri avantajlı sahalar en fazla işgalin yaşandığı alanlar olmuştur.

Filistin köylerinin yok edilmesi ve yaşanan işgaller sonucu Filistinliler göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu zorlu süreç demografik hareketlilik açısından önemli göç rotalarının belirmesine sebep olmuştur. Filistin halkının ilk göç ettiği ülkeler komşu Ürdün, Lübnan, Suriye ve Mısır olmuştur. UNRWA tarafından bu ülkelerde mülteci kampları oluşturulmuştur. Ayrıca UNRWA tarafından Batı Şeria ve Gazze’de de kamplar

oluşturulmuştur. Dünya’da kendi ülkesinde kamplarda yaşayan tek millet Filistin halkıdır. Filistin halkının yaşadığı bu durum bir insanlık sorunudur.

Filistinli mülteciler yaşadıkları kamplarda insani ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmaktadır. Kamplarda yaşanan başlıca sorunlar temiz suya ulaşım sıkıntısı, elektrik kesintileri, altyapı ve üst yapı yetersizliğidir. Kamplarda yüksek nüfus nedeni ile bir hanede birden fazla aile kalmaktadır.

Filistin topraklarında yaşanan işgaller sonucunda devletin sınırları daralırken dünyada bulunan devletler bu duruma göz yummuştur. Filistin sorunu ile ilgili alınan onlarca BM kararının olmasına rağmen hiçbir sonuç alınamamıştır. İsrail- Filistin arasında çözüm bekleyen sorunlar 1948 yılından günümüze çözülememiştir. Vatanı olan bir millet ülkesine gelen göçler ile vatansız hale getirilmiştir. Ortadoğu ve Filistin’de 5 milyondan fazla mülteci bulunmaktadır. Bu mülteciler mülteci kampında zor şartlarda yaşam mücadelesi vermektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde vatansız olarak yaşamaktadırlar. Uluslararası camiada Filistinliler haklı davalarında istenmeyen/görülmeyen adam şeklinde görülmektedirler.

Mekânsal olarak daralan Filistin toprakları hızla artan bir nüfusa sahiptir. Filistin nüfusunda doğum hızları yüksek seyretmektedir. Artan nüfus göç dalgasının yaşanmasında etkilidir. Mekânsal olarak daralan Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nde hızlı nüfus artışı nüfus yoğunluğunun yüksek olmasına neden olmaktadır. Filistin nüfusunun yoğunluk gösterdiği sahalar nispeten yağış değerlerinin yüksek olduğu, verimli toprakların ve elverişli iklimin görüldüğü ve ekonomik olarak avantajlı yerlerdir.

Filistin nüfus dağılışına bakıldığında dar bir deniz kıyısında 365 km²’den oluşan Gazze Şeridi’nde nüfus artış hızının yüksekliği ve toprak işgalleri nüfus yoğunluğunun yüksek olmasına neden olmuştur. Gazze Şeridi’nin nüfus yoğunluğu 5.852 kişidir. Bu sayı ile Gazze Şeridi dünyanın nüfus yoğunluğu en fazla olan bölgesi olmaktadır. 1967 yılından beri işgal altında olan 2007 yılında denizden karadan ablukaya alınan Gazze Şeridi’nde yaşayan halk açık bir hapishanede yaşamak zorunda kalmaktadır.

Filistin’in İngiliz manda döneminde sahip olduğu topraklar 28.000 km²’dir. İsrail’in kurulması ile bu toprakların yarısından fazlasına İsrail sahip olmuştur. İsrail’in gerçekleştirdiği işgaller sonucu günümüzde Filistin’in sahip olduğu topraklar 5.884

km²'ye düşmüştür. Yaşanan mekânsal daralmaların sonucunda göçler yaşanmış başka ülkelerde ve kendi yurtlarında sığınmacı olarak yaşamak zorunda kalan Filistin halkı ortaya çıkmıştır.

Filistin'de bebek ölüm oranları azalmakta, ortalama yaşam süresi artmaktadır. Bu durum sağlık teknolojilerinin geliştiğini göstermektedir. Filistin'de yaşanan kaos ve belirsizliklere rağmen eğitim oranları yüksektir. Filistin Ortadoğu'da eğitim oranının en yüksek olduğu ülkelerden birini oluşturmaktadır. Ülkede okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %2,5'tir. Filistin'de eğitim oranları yüksek olduğu halde okul binaları yetersizdir.

Filistin'in nüfus yapısı büyük oranda gençtir. Nüfusunun yarısından fazlasını 20 yaş altı olması nüfusun yüksek bir işgücü potansiyeli oluşturduğunu göstermektedir. Fakat ekonomik olarak bu nüfusun istihdam edilebileceği alanlar yetersizdir. Filistin'de işsizlik oranları yüksektir. Yaş ve tecrübe arttıkça işsizlik oranları azalmaktadır.

Filistin köylerine uygulanan baskı ve köylerin yok edilmesi nüfusun yer değiştirmesine sebep olmuştur. Bu nedenle orta büyüklükteki kent sayılarında bir artış görülmektedir. Filistin'de 16 il ve bu illere bağlı nüfusu 10.000 üzeri 85 yerleşim alanı bulunmaktadır. Filistin'de kırsal nüfus azalmakta kentsel nüfus artmaktadır. Filistin nüfusunun %80'i kentlerde yaşamaktadır.

Filistin nüfusu artarken yaşanan işgaller sonucu yaşam alanları sürekli daralmaktadır. İsrail gerçekleştirdiği işgaller sonucu Filistin topraklarının %85'ine yakınını kullanmaktadır. Artan nüfus ile birlikte nüfus yoğunluğu artmaktadır ve Filistin dünyanın en yoğun nüfuslu bölgelerinden biri haline gelmektedir. Filistin'de doğum oranları azalsa da genç bir nüfusa sahip olması nedeni ile nüfus artışı devam etmektedir. Filistin nüfus yoğunluğunun 2030 yılında 1000 kişiden fazla olması beklenmektedir.

Filistin nüfusu nicelik olarak artarken ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik kaos ortamı nüfusun nitelik olarak gelişmesine izin vermemektedir. Filistin'de yaşanan işgaller ile mekânsal olarak ülke alanı daralırken uygulanan ablukaların sonucu ülke sosyal ve ekonomik olarak bir istikrarsızlık yaşamaktadır.

İsrail kurulduğu tarihten bu yana hızla artan Arap nüfusunu risk olarak görmüştür. 1950 yılında Geri Dönüş yasasını çıkartarak bölgeye Yahudi göçlerini artırmaya çalışmıştır.

Günümüzde bölgeye Yahudi göçleri devam etmektedir. İsrail işgal ettiği Filistin topraklarında Yahudi yerleşimleri oluşturup Yahudilerin bölgeye göç etmesini sağlamaya çalışırken Filistin halkı kamplarda insani ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşamaktadır.

İsrail- Filistin arasında yaşanan savaşların sonucunda ortaya çıkan sorunlar günümüzde devam etmektedir. En büyük sorun toprakları işgal edilen topraksız, vatansız bir şekilde yaşamak zorunda kalan Filistin halkıdır.

Filistin sorununun en önemli ayağı günümüzde Gazze Şeridi'ne uygulanan ablukanın neden olduğu insanlık dramıdır. Arap ülkeleri ve Batı ülkeleri bu duruma sessiz kalmakta ve İsrail bu sorunun çözümüne yanaşmamaktadır. Gazze'de yaşayan iki milyon insan zor şartlarda yaşam mücadelesi vermektedir.

İsrail Devleti'nin hukuksuz genişleme politikalarının arkasında İncil'de geçen Arz-ı Mev'ud olarak adlandırılan vaad edilmiş topraklara sahip olma düşüncesi vardır. İsrail 1948 yılında kurulması ile başlayan yayılma politikası günümüzde devam etmektedir.

Ayrıca İsrail'in yayılmacı politikasının Arz-ı Mev'ud olarak adlandırılan bölge içinde bulunan Türkiye'nin Fırat ve Dicle nehirlerinin bulunduğu güney sınırları için bir güvenlik tehdidi oluşturabileceği tespit edilmiştir. Bu tespitten yola çıkarak Türkiye'nin güney sınırlarında gerekli önlemleri alması bölgenin güvenliğini sağlaması gerekmektedir.

Filistin sorunu sadece yurtlarından edilen Filistinlilerin sorunu değil, Filistin sorunu bir insanlık sorunudur. Ortadoğu ülkeleri, Batı ülkeleri ve diğer ülkeler bu duruma sessiz kalmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Hagopian, E., & Zahlan, A. (1974). Palestine's Arab Population: The Demography of Palestinians. *Journal of Palestine Studies*, 32-73.
- Mohd Nor, M., Abidin, Z., & Jamsari, A. (2015). Sejarah Demografi Palestin Era Pentadbiran British (1917-1948) berdasarkan. *Islamiyyat*, 125-132.
- Akgündüz, A. (2017). *Pax Ottoman-Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Yönetimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Al-Rimmawi, H. (2009). Spatial Changes in Palestine: from Colonial Project to an Apartheid System. *African and Asian Studies*, 375-412.
- Al-Rimmawi, H., & Kittaneh, M. (2022). Fate Of Palestinian Refugee Camps İn Syria After The So Called Arab Spring,. *Geojournal*, 1-13.
- Amiran, D. H. (1953). The Pattern of Settlement in Palestine. *Israel Exploration Journal*, 192-209.
- Amr, Z., Najajrehb, M., Neubert, E., & Zevahrah, M. (2018). Diversity and ecology of the land snails of the Palestinian Territories of the West Bank. *Zoology and Ecology*, 1-13.
- Aras, İ. (2010). *Filistin- İsrail arasındaki temel sorunlar ve Uluslararası Hukuk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aras, İ. (2014). Kadim Şehrin Son Yüzyılı: Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Döneminde Kudüs Sorunu. *Düşünce Dergisi*, 235-247.
- Ari, T. (2012). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*. Bursa: MKM Yayınları.
- Armağan, M. (2006). *Ortadoğu Barış Sürecinde Ürdün'ün Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Armaoğlu, F. (1991). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savasları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Atmaca, İ. (2008). *Arap İsrail Savaşları (1948-1973) ve Orta Doğu'ya Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahia, S. d. (2001). Demography in Israel/Palestine: Trends, Prospects, Policy Implications . *General Population Conference*, 1-34.
- Balcı, A. (2010). Yahudi Yerleşimciler ve Filistin Sorunu. *Ortadoğu Analiz*, 52-59.
- Balcı, A. (2010). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*. Ankara : Nobel Yayınları.
- Balcı, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknik ve İlkeleri*. Ankara: Pegem.
- Bayraktar, Y. (2017). 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İdaresinde Filistin/Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bileydi, M. (2005). *İsrail Devleti'nin kuruluşu ve bölgesel etkileri (1948-2000) / Doktora Tezi*. İsrail: Marmara Üniversitesi.
- Bostancı, I. (2006). *XIX. Yüzyılda Filistin (idari ve Sosyo-Ekonomik Vaziyet)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Bostancı, I. (2014). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Filistin Bölgesinin Demografik Yapısı. *Osmanlıdan Günümüze Filistin Sempozyumu: Bildiriler* (s. 28-29 Kasım 2013). Ankara: TTK.
- Bulak, A. (2015). *Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış / Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE.
- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç Çakmak, E. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.

- Cin, H. (1989). Filistin Topraklarının Osmanlı Dönemindeki Hukukî Statüsü ve Yahudilere Karşı Alınan Tedbirler . *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-68.
- Çakır, A. (2020). İsrail-Filistin Meselesi ve Filistin Güvenlik Güçleri. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 20-49.
- Çalık, Z. (2010). *Filistin- İsrail Barış Süreci Ve Türkiye/ Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalar, M. (2011). *Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu Ve Türkiye'nin Yaklaşımı*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkez: ORSAM Rapor.
- Davis, R. A. (2016). *Yerinden Edilenlerin Coğrafyaları Filistin Köy Tarihleri*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Değirmenci, G. (2011). Batı Şeria Duvarı Ve Uluslararası Hukuk. *Bilgi Strateji*, 203-223.
- Demirhan, H., & Dağ, M. (2017). Filistin Ekonomik Yapısı ve Vergi Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Academic Value Studies*, 419-428.
- Doğan, R. (2015). *İki Kimlik İki Varoluş Mücadelesi Olarak İsrail Filistin Sorunu Ve Etkileri /Yüksek Lisans*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dudeen, B. (2001). The soils of Palestine (The West Bank and Gaza Strip) current status and. *Soil Resources of Southern and Eastern Mediterranean Countries*, 203-2.
- El-Aseli, C. K. (1996). *Kudüs Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Elayyan, M. (2019). *Filistin'in Toprak Ve Su Kaynakları, Tarımsal Yapısı Ve Mevcut Sorunları / Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erakat, S. (2003). Road Map to Where? *Perceptions Journal of International Affairs*, .31 – 42 .
- Ertem, H. (2019). Filistin'in Sosyo-Ekonomik Sıkıntılarının Giderilmesinde Türkiye'nin İmkân ve Sınırları. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 133-168.
- Goldschmidt, A., & Davidson, L. (2018). *Kısa Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Gökçınar, D. (2009). *Arap- İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu /Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göze, E. (1995). *Siyonizm'in ve İsrail'in kurucusu Theodor Herzl Hatıralar ve Sultan Abdülhamid*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gümüş, S. (2009). *İ. Abdülhamit Döneminde Filistin Politikası Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Günaltay, Ş. (1987). *Yakın Şark III - Suriye ve Filistin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hammad, R. (2016). *Batı Şeria'daki Güvenlik Duvarının (Ayırma Duvarı) Filistin Halkı Üzerine Sosyal Etkisi/ Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Polis Akademisi.
- Karabulut, T. (2015). Filistin'de Yoksulluğun Boyutları ve Yoksullukla Mücadele. C. Özcan içinde, *Filistin Ekonomisi* (s. 57-70). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. A. Tanrıöğen içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 63). Ankara: Anı yayıncılık.
- Karaman, L. (1996). *Filistin.Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karartı, B. (2010). *Oslo Anlaşması'ndan Günümüze İsrail-Filistin Anlaşmazlığı Ve Türkiye'nin Konuya İlişkin Politikası / Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Kasalak, K. (2016). İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65-78.
- Kemal, N. (2019). *Göç Olgusu, Avrupa'ya Giden Güncel Göç Rotaları Ve Bu Göçlerin Ab Ekonomisine Etkisi/ Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE.
- Kemiksiz, N. (2018). Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları. *Journal Of Awareness*, 127-144.
- Kılıç, S. (2011). Bağımsız Filistin Devleti ve Su Sorunu. *Ortadoğu Analiz*, 35-40.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 170-189.
- Kızıgır, O. (2011). *ABD Dış Politikası'nda İsrail- Filistin Sorunu 1993-2009 /Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Kızılcıaoğlu, A. (2005). Demografik Bilgilerin Yorumlanması: Nüfus Piramidi Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Aktivite Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 65-76.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler Ve Siyonizm'in Gelişimi. *Sosyal Bilimler*, 35-70.
- Kutsal, E. (2009). İSRAİL – Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su. *Bilge Strateji*, Cilt 1, 88-99.
- Küçük, C. (1996). *Sykes-Picot Antlaşması Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Memiş, E. (2011). Eskiçağda Filistin Ve Filistinliler. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 1-11.
- Nerse, S., & Türk, E. (2017). Kırsal Kentsel İlişkilerde Değişim: Yeni Tanımlamalar ve Kavram Okumaya Yönelik Bir Analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergiler*, 504-525.
- Öke, M. K. (2002). *Filistin Sorunu Siyonizm'den Uygarlık Çatışmasına*. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Öke, M. K. (2018). *Siyonizm ve Filistin sorunu (1880-1926)*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özey, R. (2009). *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özgür, E. (2011). *Nüfus Coğrafyası*. Ankara : Ankara Üniversitesi.
- Özkoç, Ö. (2009). Savaş ve barış: Doksanlı yıllarda Filistin sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 167-195.
- Öztürk, S. (2018). Ortadoğu'da Filistinli Mülteciler, . *III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 50-62.
- Öztürk, S. (2018). Ortadoğu'da Filistinli Mülteciler, . *III. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 49-62.
- Öztürkler, H. (2013). Filistin Ekonomisinin Genel Özellikleri. *Ortadoğu Analiz*, 62-68.
- Palestine, R. (2005). : *A History of The Legally Sanctioned Jewish-Israeli Seizure of Land and Housing in Palestine*. Geneve: The Center of Housing Rights and Evictions (COHRE)- Source Center for Palestine Residency and Refugee Rights (BEDIL) Publication.
- Pappe, I. (2007). *Modern Filistin Tarihi*. Ankara: Phoenix .
- Pardoğan, B. M. (1993). *Başlangıcından Bugüne Filistin Sorunu / Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ramadan, F. (2016). *Filistinli Mülteciler Sorununun Ürdün Filistin İlişkileri Üzerine Etkileri/ Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

- Roy, S. (2012). Why Peace Failed-An Oslo Autopsy. *Current History*, 8-16.
- Sevim, A., & Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi- Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şenel, B. (2014). *İsrail Devleti'nin kuruluşunda Türkiye'nin İsrail'i tanıma süreci /Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi/SBE.
- Şenol, O., Metin, A., & Korucu, K. (2019). Ülkelerin Ölüm Göstergeleriyle Karşılaştırılması: Veri Zarflama Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 81-103.
- Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset Kitabevi .
- Tkrory, T. (2019). *Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilere Yardım ve İş Ajansı (UNRWA): Kuruluşu, Rolü ve Geleceği Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Tokgöz, H. (2017). İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodor Herzl Ve Siyonizm. *Anasay*, 185-195.
- Topuz, Z. Ç. (2016). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Filistin-İsrail Barış Sürecine Etkisi /Doktora Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/ SBE.
- Torlak, M. (2010). *Siyonizmin Penceresinden Arap - İsrail Çatışmalarının Orta Doğu'daki Güç Dengesine Yansımaları/Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi SBE.
- Turgut, Y. (2014). Verilerin Kaydedilmesi, Analizi, Yorumlanması: Nicel ve Nitel. A. Tanrıöğen içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 239). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tutu, E. R. (2015). *İsrail Filistin Sorununda Semboller, Söylemler ve Kimlik: Konstrüktivist Bir Analiz / Yüksek Lisans Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tür, Ö. (2007). Türkiye ve Filistin 1908 – 1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 224-254.
- Türkkaya, A. (1982-1991). The Question of Jerusalem in the Post-Cold War Era. *The Turkish Yearbook* , 153-164.
- Umar, Ö. O. (2002). Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 421-438.
- UNFPA. (2016). *Palestine 2030 Demographic Change: Opportunities for Development*.
- Wahibi, A. (2010). *Filistin Sorunu Ve Çözüm Yolları /Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Yaşar, F. T., Özcan, S. A., & Kor, Z. T. (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimi.
- Yiğit, A. A. (2019). Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 391-414.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3840-3884.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3840-3885.
- Yoloğlu, A., & Zorlu, F. (2020). Türkiye'de Kırsallığın Ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, 145-176.
- Yücel, B. (2012). *Siyasi Coğrafya Açısından Filistin sorunu/ Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zohary, M. (1947). A Vegetation Map of Western Palestine. *British Ecological Society*, 1-19.

URL Kaynakları

- URL 1: <https://www.mdpi.com/1996-1073/14/13/3876/htm>
URL 2: <https://www.slideshare.net/FAOoftheUN/the-soils-of-palestine-current-status-and-future-trends-by-imad-ghanma>
URL 3: https://www.iucn.org/sites/dev/files/import/downloads/palestine_s_fifth_national_report_fv.pdf
URL 4: <https://fanack.com/palestine/economy-of-palestine/tourism/>
URL 5: <https://www.gazetevatan.com/gundem/sykes-picot-anlasmasi-912062>
URL 6: <http://www.mideastweb.org/unpartition.htm>
URL 7: <http://www.passia.org/maps/view/15>
URL 8: <http://www.passia.org/maps/view/15>
URL 9: <http://www.passia.org/maps/view/30>
URL 10: <https://www.worldometers.info/world-population/state-of-palestine-population/>
URL 11: https://pcbs.gov.ps/statisticsIndicatorsTables.aspx?lang=en&table_id=676
URL 12: https://www.pcbs.gov.ps/site/lang_en/803/default.aspx
URL 13: <https://www.populationpyramid.net/state-of-palestine/2020/>
URL 14: <https://www.worldometers.info/world-population/state-of-palestine-population/>
URL 15: <https://www.middleeastmonitor.com/jabalia-camp-in-gaza-3/>
URL 16: [Filistin Devleti'nin demografisi - Vikipedi \(wikipedia.org\)
https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_State_of_Palestine#cite_note-29](https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_the_State_of_Palestine#cite_note-29)
URL 17: https://pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/StatInd/PalestineInd_E_2019.html
URL 18: <https://israelipalestinian.procon.org/population-statistics/#graph1>
URL 19: <http://www.passia.org/maps/view/12#>
URL 20: <http://www.passia.org/maps/view/15>
URL 21: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461>
URL 22: <https://www.aksam.com.tr/yasam/dogu-kudus-neresi-onemi-ne-filistin-haritasi-nasil-haber-688354>
URL 23: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57065624.amp>
URL 24: <https://www.palestineremembered.com/Acre/Maps/Story578.html>
URL 25: https://pcbs.gov.ps/Portals/_Rainbow/Documents/Registered-Refugees-by-Country-Diaspora-E-2017.html
URL 26: <https://www.unrwa.org/where-we-work>
URL 27: <https://www.unrwa.org/where-we-work>
URL 28: <https://prc.org.uk/en/news/4296/belgian-minister-visits-baqa-a-palestine-refugee-camp-in-jordan>
URL 29: <https://eng-archive.aawsat.com/p-astatih/news-middle-east/ain-el-hilweh-picks-pieces-latest-round-clashes>
URL 30: <https://www.palestinechronicle.com/unrwa-3500-palestinian-refugees-flee-syrias-yarmouk-camp/>
URL 31: <http://mohammadethman.blogspot.com/p/the-refugees-of-balata-refugee-camp.html>
URL 32: <https://www.unrwa.org/where-we-work/west-bank/balata-camp>
URL 33: <https://www.middleeastmonitor.com/jabalia-camp-in-gaza-3/>
URL 34: <https://www.unrwa.org/newsroom/features/salwa-abu-nemer-no-water-no-dignified-life>
URL 35: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/192235-kudus-un-onemi-ve-kisa-tarihi>
URL 36: <https://worldpopulationreview.com/countries/palestine-population>

ÖZGEÇMİŞ

1. KİŞİSEL BİLGİLER			
Adı Soyadı	:Neclan KARAGÖZ		
Unvanı	:Öğretmen		
ORCID	:0000-0002-0952-6426		
Doğum tarihi	:		
Doğum yeri	:		
E mail	:		
2. ÖĞRENİM BİLGİLERİ			
Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Kilis Yedi Aralık Üniversitesi	2017
Yüksek lisans			
3. YABANCI DİL BİLGİSİ			
1-) İngilizce			
2-)			
3-)			
4. MESLEKİ DENEYİM VE ÜYELİKLER			
1-)			
2-)			
3-)			
5. YAYINLAR VE ÖDÜLLER			
1-)			
2-)			
3-)			